

Wetgeving als vaccin tegen de verspreiding van *fake news*

Een wettelijke regulering van *fake news* binnen België: heiligt het doel de middelen?

Lorenz Vercauteren

Onder wetenschappelijke begeleiding van:
Prof. Dr. A. Vedder en Prof. Dr. K. Deketelaere

« Faut-il, comme le jardinier qui coupe ses rosiers afin de les faire refleurir, restreindre certaines libertés pour leur permettre de subsister ? »¹

INLEIDING

PROBLEEMSTELLING

1. NIHIL NOVI SUB SOLE – *Fake news* is een fenomeen dat zo oud is als de weg naar Rome.² Zo lanceerde Octavianus, de zoon van Julius Caesar, een valse lastercampagne die onjuiste beschuldigingen bevatte over zijn rivaal, Marcus Antonius.³ Over de eeuwen heen is de inhoudelijke invulling van *fake news* hetzelfde gebleven, in tegenstelling tot de omvang en de vorm ervan. Dit is onder meer te wijten aan technologische vernieuwingen die de verspreiding van informatie op grote schaal faciliteert.⁴ Zo maakte de opkomst van het internet

¹ Naar aanleiding van de goedkeuring van de Franse *loi contre la manipulation de l'information* duidt de auteur via deze beeldspraak op het belang van de zoektocht naar een evenwicht tussen het vrijwaren van fundamentele democratische vrijheden en het invoeren van regulering ter bestrijding van *fake news*.

² J. BURKHARDT, "History of Fake News", *Library Technology Reports* 2017, afl. 53, (5) 5-6.

³ I. KAMINSKA, "A lesson in fake news from the info-wars of ancient Rome", *ft.com*, 17 januari 2017, [Online].

<<https://www.ft.com/content/aaf2bb08-dca2-11e6-86ac-f253db7791c6>>. [Geraadpleegd op 2 februari 2020]; A. MATTHEWS en J. POSETTI, "A short guide to the history of 'fake news' and disinformation", *icfj.org*, 23 juli 2018, [Online]. <https://www.icfj.org/sites/default/files/2018-07/A%20Short%20Guide%20to%20History%20of%20Fake%20News%20and%20Disinformation_ICFJ%20Final.pdf>. [Geraadpleegd op 3 februari 2020].

MATTHEWS en J. POSETTI, "A short guide to the history of 'fake news' and disinformation", *icfj.org*, 23 juli 2018, [Online]. <<https://www.icfj.org/sites/default/files/2018->

⁴ T. GENG, C-T. HUANG, S.M. JANG, H. KIM, J-Y. QUEENIE LI, J. TANG en R. XIA, "A computational approach for examining the roots and spreading patterns of fake news: Evolution tree analysis", *Computers in Human Behavior* 2018, afl. 84, (103) 104-105.

zowel het produceren als verspreiden van *fake news* eenvoudiger en aantrekkelijker. Deze grote hoeveelheid aan informatie, feiten en tegenfeiten, is echter niet zonder gevaar.

2. MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE – Zo komen valse nieuwsberichten voor in verschillende domeinen van onze samenleving. Onderwerpen en voorbeelden zijn er in overvloed, variërend van de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2016 en de rol van Cambridge Analytica in het brexitreferendum tot onjuiste medische berichtgeving omtrent het coronavirus.⁵ Uit recent onderzoek blijkt dat instanties zoals het Internet Research Agency, o.a. via sociale media, gekleurde informatie naar stemgerechtigden stuurden om het stemgedrag van deze burgers te beïnvloeden opdat zij voor of tegen een politieke strekking zouden stemmen.⁶ Een voorbeeld hiervan is de mogelijke beïnvloeding van de Amerikaanse presidentsverkiezingen in 2016.⁷ Verder gebruikte de vorige Amerikaanse president Donald Trump de term ‘*fake news*’ als een soort wapen om zijn tegenstanders in politiek diskrediet te brengen.⁸ Deze invulling werd inmiddels wereldwijd door andere politici overgenomen.⁹ Het gevaar dat dit met zich meebrengt, is dat het denkbeeld van burgers kan worden beïnvloed, wat op zijn beurt hun electoraal gedrag kan sturen. Dit brengt met zich mee dat democratische en individuele waarden zoals persoonlijke autonomie en de vrijheid van meningsuiting op de helling komen te staan. Vandaar dat verschillende landen, waaronder België, naar manieren zoeken om de verspreiding van valse berichtgeving tegen te gaan.¹⁰

⁵ W. KASPRZYCKA-WASZAK, A. KUBANEK, P. WASZAK, “The spread of medical fake news in social media”, *Health Policy and Technology* 2018, afl. 7, (115) 116; S. FRENKEL en S. SHANE, “Russian 2016 influence operation targeted afro-americans on social media”, *nytimes.com*, 17 december 2018, [Online].

<<https://www.nytimes.com/2018/12/17/us/politics/russia-2016-influence-campaign.html>>.

[Geraadpleegd op 3 februari 2020]; K.H. JAMIESON, *Cyberwar: How Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President: What We Don't, Can't, and Do Know*, New York, Oxford University Press, 2018, 129; ESTF, “Throwing coronavirus disinfo at the wall to see what sticks”, *euvdisinfo.eu*, 2 april 2020, [Online]. <<https://euvdisinfo.eu/throwing-coronavirus-disinfo-at-the-wall-to-see-what-sticks/>>. [Geraadpleegd op 15 april 2020]; REUTERS, “Lawmakers publish evidence that Cambridge Analytica work helped Brexit group”, *reuters.com*, 16 april 2018, [Online]. <<https://www.reuters.com/article/usfacebook-cambridge-analytica-britain/lawmakers-publish-evidence-that-cambridge-analytica-work-helped-brexitgroup-idUSKBN1HN2H5>>. [Geraadpleegd op 3 februari 2020].

⁶ Report of the Select Committee on Intelligence United States Senate on Russian Active Measures Campaigns and Interference in the 2016 U.S. Election, *docs.house.gov*, 22 maart 2018, [Online]. <https://docs.house.gov/meetings/IG/IG00/20180322/108023/HRPT-115-1_1-p1-U3.pdf>.

[Geraadpleegd op 30 januari 2020].

⁷ H. ALLCOT en M. GENTZKOW, “Social Media and Fake News in the 2016 Election”, *nber.org*, januari 2017, [Online]. <<http://www.nber.org/papers/w23089>>. [Geraadpleegd op 23 februari 2020] en verschenen in *Journal of Economic perspectives* 2017, afl. 31, 211-236; K.H. JAMIESON, *Cyberwar: How Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President: What We Don't, Can't, and Do Know*, New York, Oxford University Press, 2018, 129.

⁸ J. LUYCKX, “[Wetjes en weetjes] “Alternatieve waarheid, factchecks en fake news””, *Limb.Rechtsl.* 2017, afl. 3, 230.

⁹ A. CARSON, K. FARHALL, A. GIBBONS, W. LUKAMTO, S. WRIGHT, “Political Elites’ Use of Fake News Discourse Across Communications Platforms”, *International Journal of Communication* 2019, afl.13, (4353) 4354.

¹⁰ Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz – NetzDG), 1 september 2017, Bundesgesetzblatt, Jahrgang 2017,

3. NOOD WETTELIJKE REGULERING? – Het aantal landen dat zijn toevlucht neemt in het implementeren van wetgevende maatregelen om *fake news* te bestrijden stijgt zienderogen. Dit soort van maatregelen kunnen echter een grotere bedreiging voor de democratie vormen dan de verspreiding van *fake news* zelf. Deze paper gaat na of België reeds over de geschikte juridische middelen beschikt om het fenomeen te bestrijden. Indien dit niet het geval is, stelt zich de vraag of het wenselijk is om dergelijke regelgeving te implementeren. Rechtsvergelijkend onderzoek moet uitwijzen of er zich problemen voordoen in landen die dergelijke anti-*fake news* wetgeving reeds hebben uitgevaardigd. Het kan immers niet de bedoeling zijn dat de regulering van *fake news* andere democratische grondrechten in gevaar brengt en bijgevolg een averechtse werking heeft.

ONDERZOEKSOPZET

4. Deze paper doelt op het leveren van een bijdrage aan de ontwarring van het complexe kluwen dat *fake news* heet. In het bijzonder tracht dit onderzoek na te gaan of anti-*fake news* wetgeving verenigbaar is met het recht op vrijheid van meningsuiting. Zowel op academisch als op praktisch vlak kan een antwoord op de centrale onderzoeksvraag een meerwaarde bieden. Een overzichtelijke oplijsting van de reeds bestaande Belgische wetgeving en genomen initiatieven enerzijds en een voorgestelde oplossing anderzijds, kunnen beleidsmakers en rechtsgeleerden inspireren om verder over dit onderwerp te fulmineren en tot oplossingen te komen. Dit onderzoek beoogt een nuttige context te bieden voor toekomstige wettelijke en beleidsbepalende maatregelen.

ONDERZOEKSVRAGEN

5. CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG – Deze paper start vanuit een centrale onderzoeksvraag die van evaluatieve en rechtsvergelijkende aard is en die als volgt luidt: “*Dient de problematiek omtrent fake news, rekening houdend met het bestaand nationaal juridisch kader, met de reeds uitgevaardigde anti-fake news regelgeving in Duitsland en Frankrijk en met het recht op vrijheid van meningsuiting, bestreden te worden via wetgeving?*”.

6. SUBONDERZOEKSVRAGEN – Om een antwoord te kunnen bieden op de centrale onderzoeksvraag in deze paper, worden hieronder subonderzoeksvragen geformuleerd die eerst zullen worden beantwoord en

Teil I, Nr. 61, 7 september 2017 (inwerkingtreding 1 oktober 2017), [Online]. Officiële Engelse vertaling beschikbaar via:

<https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/NetzDG_engl.pdf?jsessionid=793908C25F563_AEA0C8689ABA6416879_2_cid334?__blob=publicationFile&v=2>. [Geraadpleegd op 20 april 2020]; Loi n°2018-

1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l'information, JO 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?jsessionid=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020]; Algemene beleidsnota Digitale Agenda, Telecom en Post, *Parl.St.* Kamer 2018-2019, nr. 3296/008.

waarop de structuur van dit onderzoek is gebaseerd. De subonderzoeksvragen luiden als volgt:

- “*Wat is fake news?*”
- “*Wat is de problematiek rond fake news?*”
- “*Zijn er binnen België specifieke juridische instrumenten voorhanden om fake news te bestrijden en welke initiatieven werden er reeds genomen in de strijd tegen fake news?*”
- “*Kan Belgische wetgeving die niet specifiek gericht is op het bestrijden van fake news hulp bieden?*”
- “*Is het mogelijk om de Duitse of Franse anti-fake news wetgeving als voorbeeld te gebruiken voor het opvullen van hiaten in de Belgische regelgeving?*”
- “*Hoe verhoudt de implementatie van anti-fake news wetgeving zich ten aanzien van het recht op vrijheid van meningsuiting?*”
- “*Is het wenselijk om specifieke wetgevende instrumenten te implementeren indien deze niet voorhanden zijn?*”

ONDERZOEKSMETHODEN

7. Om een antwoord op de centrale onderzoeksvraag te kunnen formuleren wordt er door middel van bovenstaande subvragen chronologisch en analytisch tewerk gegaan. Eerst en vooral is het van belang om te weten waarover het gaat. Wegens het ontbreken van een universele definitie is het in de praktijk onduidelijk wanneer er sprake is van *fake news*. Vandaar zal het eerste deel van dit onderzoek gaan over het begrip *fake news*. Zo wordt er getracht om een (werk)definitie te formuleren van wat *fake news* precies is. Daarnaast wordt er nagegaan welke actoren er bij *fake news* betrokken zijn. Tot slot wordt onderzocht wat de problematiek rond *fake news* concreet inhoudt. In dit deel wordt een beschrijvende methode gehanteerd om bovenstaande descriptieve vragen te kunnen beantwoorden.

8. De tweede stap in dit onderzoek is het analyseren van het bestaand regelgevend kader. Eerst wordt de globale Belgische positiefrechtelijke situatie descriptief geanalyseerd. Hierbij wordt specifiek nagegaan of er in België reeds juridische instrumenten voorhanden zijn om de verspreiding *fake news* tegen te gaan. Daarna wordt er gekeken naar bestaande wetgevende instrumenten, die hiervoor zouden kunnen worden gebruikt. Vervolgens wordt er in functie van de Belgische analyse een rechtsvergelijkende methodologie gehanteerd. Meer bepaald wordt er gebruik gemaakt van een functionele rechtsvergelijking, waarbij er vertrokken wordt vanuit een concreet probleem, met name de strijd tegen

fake news, om daarna te onderzoeken hoe het recht in twee andere landen hiermee omgaat.¹¹ In deze paper worden twee van onze buurlanden, Duitsland en Frankrijk, geanalyseerd aangezien zij reeds anti-*fake news* wetgeving hebben uitgevaardigd. Het startpunt ligt in Duitsland aangezien dit Europese land er als eerste voor koos om *fake news* met wetgeving te beteugelen.¹² Ook Frankrijk koos voor deze benaderingswijze en vaardigde recent de zogenaamde *loi contre la manipulation de l'information* uit.¹³ Deze wetten werden in beide landen reeds uitvoerig bediscussieerd en daarom is het analyseren en evalueren ervan dienstig voor het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag. Daarnaast dragen beide landen de vrijheid van meningsuiting en de bescherming van de democratische samenleving hoog in het vaandel en moeten zij, net zoals België, de Europese regelgeving naleven.

9. Aangezien grondrechten bijzondere aandacht verdienen in de strijd tegen *fake news*, wordt in het laatste deel onderzocht in welke mate anti-*fake news* wetgeving verenigbaar is met de vrijheid van meningsuiting. Het is immers van essentieel belang voor onze democratische rechtsstaat dat dit recht te allen tijde wordt gewaarborgd. Op basis van bestaande Europese rechtspraak zal worden geëvalueerd of een eventuele schending te rechtvaardigen valt. Het resultaat dat uit deze evaluerende methode volgt, is doorslaggevend voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag.

10. Ten slotte wordt er in de conclusie gebruik gemaakt van een evaluerende methodologie. Hetgeen descriptief werd besproken zal hier worden samengevat. Op basis van deze samenvatting kan dan worden geëvalueerd of een nationale wetgevende beleidsaanpak wenselijk is om *fake news* te bestrijden.

ONDERZOEKSPLAN

11. LEESWIJZER - In Deel I wordt ingegaan op de context en begripsomschrijving van *fake news* in het algemeen. Het scherp stellen van deze problematiek laat toe een inkijk te krijgen in de discussie die zich op het vlak van de definiëring stelt. In Deel II wordt het huidig regelgevend kader in België, Duitsland en Frankrijk geanalyseerd. In Deel III wordt anti-*fake news* wetgeving getoetst aan het recht op vrijheid van meningsuiting. Zo wordt er onderzocht of

¹¹ W. DEVROE, *Rechtsvergelijking in een context van europeanisering en globalisering*, Leuven, Acco, 2010, 39; L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven, Acco, 2012, 61.

¹² Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG), 1 september 2017, Bundesgesetzblatt, Jahrgang 2017, Teil I, Nr. 61, 7 september 2017 (inwerkingtreding 1 oktober 2017), [Online]. Officiële Engelse vertaling beschikbaar via: <https://www.bmfv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/NetzDG_engl.pdf;jsessionid=793908C25F563_AEA0C8689ABA6416879.2_cid334?__blob=publicationFile&v=2>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

¹³ Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l'information, JO 23 december 2018, [Online]. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci_dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

deze soort wetgeving een inbreuk vormt en of deze kan worden gerechtvaardigd. Ten slotte volgt de conclusie waarin tot een besluit wordt overgegaan.

1. FAKE NEWS

1.1. BEGRIPSOMSCHRIJVING

12. INLEIDING – Ondanks de hedendaagse problematiek bestaat er geen eensgezindheid over een universele definitie van *fake news*.¹⁴ Academische en wetenschappelijke publicaties geven omwille van uiteenlopende redenen verschillende invullingen aan de term of kiezen ervoor om hem te vervangen door ‘desinformatie’. In wat volgt wordt een overzicht van de verschillende benaderingen geboden en wordt er een werkdefinitie geformuleerd.

1.1.1. Containerbegrip

13. VERSCHILLENDE VORMEN – *Fake news* is een containerbegrip omdat het verschillende soorten van informatie omvat, hetgeen voor verwarring kan zorgen.¹⁵ Zo schuilt achter de ogenschijnlijke eenvoud van de term een groot scala aan verschillende verschijningsvormen. In 2017 kwam *CLAIRE WARDLE* tot de conclusie dat *fake news* moet worden opgesplitst in zeven verschillende onderdelen, namelijk: 1) misleidende inhoud, 2) bedrieglijke inhoud, 3) onjuiste connectie, 4) satire of parodie, 5) gemanipuleerde inhoud, 6) gefabriceerde inhoud en 7) onjuiste context.¹⁶ In datzelfde jaar trachtten *TANDOC* e.a. uit een studie van 34 academische artikels die tussen 2003 en 2017 werden gepubliceerd, een operationele definitie van *fake news* te destilleren.¹⁷ Zij kwamen tot de conclusie dat de term ‘*fake news*’ uiteenvalt in zes verschillende onderdelen, namelijk: 1) satire, 2) parodie, 3) manipulatie, 4) fabricage, 5) reclame en 6) propaganda.¹⁸ De *infographic* ‘*Beyond Fake News*’ van de *European Association for Viewers Interests* ging nog een stap verder door de term op te splitsen in tien verschillende categorieën.¹⁹ Bovendien werd vastgesteld dat achter elk van deze categorieën een andere impact en motivatie schuilgaat.²⁰

14. ONDERLIGGENDE BEWEEGREDEN – Een alternatief voor het definiëren van *fake news* op basis van een onderverdeling in verschillende verschijningsvormen

¹⁴ T. MOULD, “Introduction to the Special Issue on Fake News: Definitions and Approaches.”, *Journal of American Folklore* 2018, afl. 131, (371) 372.

¹⁵ M. KLUS en C. PLAIZIER, “‘Nepnieuws’ in Nederland: verschijningsvormen van een potentiële oplossing voor dit containerbegrip”, *Mediaforum* 2018, afl. 6, (190) 193.

¹⁶ C. WARDLE., “Fake News. It’s complicated”, *firstdraftnews.org*, 16 februari 2017, [Online]. <<https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated/>>. [Geraadpleegd op 24 maart 2020].

¹⁷ C. EDSON, R. LING, JR. TANDOC, Z. WEI LIM, “Defining Fake News: A typology of scholarly definition”, *Digital Journalism* 2018, afl. 6, 2, (137) 137-153.

¹⁸ *Ibid.*, 141.

¹⁹ L. STEINBERG, “Infographic: Beyond ‘Fake News’ - 10 types of Misleading News”, *cavi.eu*, 16 juli 2017, [Online]. <<https://cavi.eu/beyond-fake-news-10-types-misleading-info/>>. [Geraadpleegd op 16 maart 2020].

²⁰ *Ibid.*

is het zoeken naar de onderliggende beweegreden om op basis daarvan de vaststelling te maken of het al dan niet om *fake news* gaat.²¹ Wanneer een bericht wordt gepubliceerd omwille van politieke of economische belangen, is dat volgens *WARDLE* een indicatie om het te kwalificeren als gefabriceerde inhoud.²²

15. TAXONOMICAL APPROACH – Critici menen dat een indeling van *fake news* in verschillende verschijningsvormen, ook *taxonomical approach* genoemd, weinig bijdraagt tot het begrijpen of definiëren van het fenomeen.²³ Zij stellen dat de lijnen tussen de verschillende categorieën niet duidelijk zijn afgebakend, waardoor deze in werkelijkheid vervagen en/of samenvallen.²⁴ Zo kan een artikel zowel misleidende inhoud als satire bevatten of een combinatie zijn van propaganda en valse context. Eenzelfde kritiek wordt geuit ten aanzien van de kwalificatie van *fake news* op basis van de onderliggende beweegreden, aangezien het niet is uitgesloten dat deze samenvalt met een andere beweegreden.²⁵ Zo kan *fake news* bijvoorbeeld worden ingegeven vanuit een politiek belang en kan dit motief verweven zijn met economische belangen.

16. JURIDISCHE RELEVANTIE – Ondanks bovenstaande kritiek hebben de zogenaamde typologische benadering en het bepalen van de onderliggende beweegredenen hun nut.²⁶ Hoewel er overlappingen bestaan tussen de verschillende verschijningsvormen en beweegredenen, is het vanuit juridisch perspectief belangrijk om een onderscheid te maken.²⁷ Een aantal verschijningsvormen zijn immers een bedreiging voor de democratie, terwijl andere door de vrijheid van meningsuiting worden beschermd.²⁸ Hetzelfde geldt voor de beweegredenen en impact achter deze vormen.²⁹

17. POLITIEK GEBRUIK – Tijdens en na zijn presidentiële campagne gaf de Amerikaanse president Donald Trump een bijkomende betekenis aan *fake news*.³⁰ Zo gebruikte hij de term om negatieve berichtgeving door o.a. de Amerikaanse pers over zijn politieke standpunten te ondermijnen.³¹ Inmiddels wordt er wereldwijd door politici die het oneens zijn met de berichtgeving van

²¹ A. GELFERT, “Fake News: A Definition”, *Informal Logic* 2018, afl. 38, (84) 87.

²² C. WARDLE, “Fake News. It’s complicated”, *firstdraftnews.org*, 16 februari 2017, [Online]. <<https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated/>>. [Geraadpleegd op 22 maart 2019].

²³ C. FRANCIS, “Trial or Truth: Law and ‘Fake News’”, *Edinburgh Student Law Review* 2018, afl. 3, (100) 101.

²⁴ *Ibid.*, 102.

²⁵ A. GELFERT, “Fake News: A Definition”, *Informal Logic* 2018, afl. 38, (84) 87.

²⁶ C. FRANCIS, “Trial or Truth: Law and ‘Fake News’”, *Edinburgh Student Law Review* 2018, afl. 3, (100) 102.

²⁷ T. MCGONAGLE, “‘Fake News’: False fears or real concerns?”, *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2017, afl. 35, (203) 204-205.

²⁸ Zo vormt gefabriceerde inhoud een bedreiging voor onze democratie en verdient satire en parodie bescherming.

²⁹ Terwijl propagandistische artikels politieke macht beogen, trachten satirische artikels op een humoristische manier maatschappijkritiek te leveren.

³⁰ A. HOLAN, “The Media’s Definition of Fake News vs. Donald Trump’s”, *First Amendment Law Review* 2017, afl. 16, (121) 121.

³¹ *Ibid.*, 124-126.

tegenstanders, zoals nieuwsorganisaties of journalisten, gebruik gemaakt van deze invulling waardoor de term in toenemende mate onder de aandacht komt.³²

1.1.2. Desinformatie

18. AMBIGUÏTEIT – Het gebruik van de term ‘*fake news*’ wordt op nationaal, Europees en internationaal niveau steeds meer vermeden.³³ Een eerste reden hiervoor is de ambiguïteit van het begrip.³⁴ Door o.a. de grote verscheidenheid aan categorieën wordt *fake news* in wetgeving en beleidsvorming op nationaal, Europees en internationaal niveau op verschillende manieren gedefinieerd.³⁵ Dit maakt het volgens MCGONAGLE moeilijk om het begrip te gebruiken als een stabiel referentiepunt voor onderzoek of beleidsoriënterende activiteiten.³⁶

19. POLITIEKE INVULLING – De politieke invulling van de term ‘*fake news*’ kan misleidend zijn en een tweede reden vormen om het gebruik ervan te vermijden.³⁷ De term kan vanuit een politiek standpunt immers worden gebruikt om wantrouwen op te wekken ten aanzien van politieke oppositie of nieuwsmedia.³⁸ Wanneer politici kritische berichtgeving kwalificeren als *fake news* is dat schadelijk voor onze democratie, aangezien op die manier de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting wordt ondergraven.³⁹

³² H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017, DGI (2017) 09, p. 5, [Online].

<<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020]; B. MCNAIR, *Fake news: falsehood, fabrication and fiction in journalism*, Londen, Routledge, 2017, 91.

³³ EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 10, [Online].

<http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020]; H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017, DGI (2017) 09, p. 6, [Online].

<<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020]; A. ALAPHILIPPE, L. DE MAREZ, A. GERLACHE, E. LIEVENS, T. PAUWELS, I. PICONE, A. ROUVROY, “Verslag

van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie”, 18 juli 2018, p. 7, [Online].

<https://www.dropbox.com/s/99iza9kmbwj/bels/20180718_rapport_onlinedesinformatie/NL.pdf?dl=0>. [Geraadpleegd op 17 april 2020].

³⁴ M. KLUS en C. PLAIZIER, “Nepnieuws’ in Nederland: verschijningsvormen van en potentiële oplossingen voor dit containerbegrip”, *Mediaforum* 2018, afl. 6, (190) 190.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ T. MCGONAGLE, “De Raad van Europa en online desinformatie: laveren tussen zorgen en zorgplichten?”, *mediaforum* 2018, afl. 6, (180) 180.

³⁷ T. MCGONAGLE, “De Raad van Europa en online desinformatie: laveren tussen zorgen en zorgplichten?”, *mediaforum* 2018, afl. 6, (180) 181; EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 10, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

³⁸ C. LEES, “Fake News: the global silencer: The term has become a useful weapon in the dictator’s toolkit against media. Just look at the Philippines”, *Index on Censorship* 2018, afl.47, (88) 88.

³⁹ *Ibid.*, 90-91.

20. COMPLEXITEIT – Ten derde zou de term niet geschikt zijn om met de complexiteit van de problematiek om te gaan.⁴⁰ Volgens de Belgische expertengroep is de term ontoereikend omdat hij de indruk wekt dat enkel nieuwsberichten die volledig onjuist of verzonnen zijn, worden gekwalificeerd als *fake news*.⁴¹ Onjuiste informatie kan in de praktijk echter ook uit een combinatie van gefabriceerde informatie en feiten bestaan.⁴² Bovendien gaat de problematiek verder dan geschreven nieuwsberichten. Het digitale gedrag van burgers enerzijds en bepaalde vormen van gemanipuleerde foto's en video's, netwerken van valse volgers en gerichte advertenties anderzijds, kunnen deel uitmaken van deze problematiek.⁴³

21. MIS-, DES- EN MALINFORMATIE – Omwille van bovenstaande redenen, stellen *DERAKHSHAN* en *WARDLE* voor om een nieuw conceptueel kader te hanteren bij het onderzoeken van *fake news*.⁴⁴ Zij kiezen ervoor om *fake news* in een breder kader te plaatsen en het op te delen in drie verschillende soorten, namelijk 1) *misinformation*, 2) *disinformation* en 3) *malinformation*.⁴⁵ Deze soorten worden opgedeeld afhankelijk van het niveau van de schade en de waarachtigheid van de verspreide informatie. Het niveau van de schade wordt beoordeeld op basis van de intentie van de auteur en de waarachtigheid wordt beoordeeld door na te gaan of de verspreide informatie strookt met de realiteit.⁴⁶

Er is sprake van misinformatie wanneer onjuiste informatie wordt geproduceerd of verspreid zonder de bedoeling om schade te veroorzaken.⁴⁷ Een voorbeeld hiervan is een socialemediagebruiker die een foutief bericht verspreidt waarin hij zelf gelooft. Denk bijvoorbeeld aan het delen van een

⁴⁰ EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 10, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

⁴¹ A. ALAPHILIPPE, L. DE MAREZ, A. GERLACHE, E. LIEVENS, T. PAUWELS, I. PICONE, A. ROUVROY, “Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie”, 18 juli 2018, p. 7, [Online]. <https://www.dropbox.com/s/99iza9kmbwjBELS/20180718_rapport_onlinedesinformatieNL.pdf?dl=0>. [Geraadpleegd op 17 april 2020].

⁴² *Ibid.*

⁴³ Zoals bijvoorbeeld het posten, becommentariëren of delen van onjuiste berichtgeving; EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 10, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020]; H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017, DGI (2017) 09, p. 18, [Online]. <<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020].

⁴⁴ H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017, DGI (2017) 09, p. 20-21, [Online]. <<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020].

⁴⁵ *Ibid.*, 21.

⁴⁶ *Ibid.*, 20.

⁴⁷ *Ibid.*

socialemediabericht waarin wordt beweerd dat vitamine C helpt om het coronavirus af te remmen.⁴⁸ Soms bevat deze soort berichtgeving desinformatie, maar wordt deze door de verspreider niet herkend. Burgers controleren immers op een verschillende manier of informatie al dan niet waarheidsgetrouw is. Bovendien slagen ze er niet altijd in om deze informatie nauwkeurig te onderzoeken. Wat voor de één misinformatie is, kan bijgevolg voor de ander desinformatie zijn. Misinformatie onderscheidt zich van desinformatie, waarbij onjuiste informatie wetens en willens wordt geproduceerd of verspreid met het oogmerk om schade te berokkenen.⁴⁹ Desinformatie viseert de socialemediagebruiker die doelbewust een vals bericht publiceert waarin een politicus van kindermisbruik wordt beschuldigd omdat hij schade wil toebrengen aan zijn reputatie. Wanneer waarheidsgetrouwe informatie wordt geproduceerd of verspreid om schade te veroorzaken gaat het over *malinformation*.⁵⁰ Deze vorm komt voor indien informatie die bedoeld is om privé te blijven, in de publieke sfeer terecht komt. Het uitlekken van de privé e-mails van Emmanuel Macron, twee dagen voor de Franse presidentsverkiezing van 7 mei 2017 is hier een sprekend voorbeeld van.⁵¹

22. HLEG – Op initiatief van de Europese Commissie werd begin 2018 een onafhankelijke deskundigengroep (High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation, hierna: HLEG) opgericht om advies te geven over beleidsinitiatieven ter bestrijding van de online verspreiding van *fake news* en desinformatie.⁵² Ook de HLEG stapt, net zoals *DERAKHSHAN* en *WARDLE*, af van de notie *fake news* aangezien ze als ontoereikend en misleidend wordt beschouwd.⁵³ Deze vaststelling rechtvaardigt de voorkeur om gebruik te maken van de term ‘desinformatie’.⁵⁴ Het rapport omschrijft desinformatie als: “*all forms of false, inaccurate, or misleading information designed, presented and promoted to intentionally cause public harm or for profit*”.⁵⁵ Daarnaast houdt

⁴⁸ P. MCCAFFERY, “Coronavirus: it’s time to debunk claims that vitamin C could cure it”, *theconversation.com*, 9 maart 2020, [Online]. <<https://theconversation.com/coronavirus-its-time-to-debunk-claims-that-vitamin-c-could-cure-it132803>>. [Geraadpleegd op 5 april 2020].

⁴⁹ H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017, DGI (2017) 09, p. 20, [Online]. <<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020].

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ B. KURSTJENS, “Gelekte mails campagne Macron online gezet”, *tijd.be*, 7 mei 2017, [Online]. <<https://www.tijd.be/politiek-economie/europa/verkiezingen/gelekte-mails-campagne-macron-onlinegezet/9891493.html>>. [Geraadpleegd op 5 april 2020].

⁵² V. DE BACKER, “Europese Unie kondigt strijd aan tegen fake news”, *vrt.be*, 13 november 2017, [Online]. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2017/11/13/europese-unie-kondigt-strijd-aan-tegen-fake-news/>>. [Geraadpleegd op 5 april 2020].

⁵³ EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 10, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

⁵⁴ E. CRUYSMANS, “News, vous avez dit 'fake news'?”, *AM* 2017, afl. 2, (201) 201-202.

⁵⁵ EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 11, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

het rapport geen rekening met misinformatie, aangezien “*misleading or inaccurate information shared by people who do not recognize it as such*” buiten beschouwing wordt gelaten.⁵⁶ De Europese Commissie definieert, in lijn met de bevindingen van de HLEG, de term ‘desinformatie’ in haar mededeling inzake de bestrijding van desinformatie als: “*aantoonbaar foute of misleidende informatie die wordt gecreëerd, gepresenteerd en verspreid voor economisch gewin of om het publiek opzettelijk te bedriegen, en die schade in het publieke domein kan veroorzaken.*”⁵⁷ De mededeling benadrukt dat deze definitie geen betrekking heeft op 1) fouten in verslaggeving, 2) satire en parodie, 3) duidelijk aantoonbaar partijdig nieuws of commentaren en 4) vergissingen in berichtgeving.⁵⁸

1.1.3. Analyse

23. DESINFORMATIE ALS VERTREKpunt – Hetgeen in de vorige afdeling werd besproken kan een reden zijn om het gebruik van de term ‘*fake news*’ te vervangen door de term ‘desinformatie’. Laatstgenoemde vormt steeds meer het vertrekpunt voor beleidsbepalingen en wetgeving. Daarom is het cruciaal om de uitdagingen die deze term met zich meebrengt kritisch te analyseren.

24. INTENTIE – Vooreerst focust de definitie van desinformatie op de intentie om schade toe te brengen, waardoor verschillende auteurs en verspreiders buiten het toepassingsgebied van de term vallen. Diegenen die de onjuiste informatie op het internet verspreiden kunnen immers andere intenties hebben dan diegenen die de informatie creëren. Het gevaar van *fake news* schuilt echter niet zozeer in het feit dat onjuiste informatie wordt gecreëerd, maar in het feit dat andere internetgebruikers die informatie verspreiden.

Daarnaast is het niet vanzelfsprekend om misinformatie van desinformatie te onderscheiden. Het is namelijk niet steeds duidelijk of foutieve informatie moedwillig werd gecreëerd of verspreid.⁵⁹ Bovendien is het geen sinecure om te bewijzen met welke intentie informatie werd gecreëerd of verspreid. De HLEG richt zich in haar definitie van misinformatie niet op het gebrek aan intentie om schade te berokkenen, maar op het gebrek aan kennis over de onjuistheid van de informatie.⁶⁰ Ook deze benadering brengt de nodige bewijsproblematiek met zich mee. Bovendien kan onjuiste informatie die werd

⁵⁶ *Ibid.*, 10.

⁵⁷ EC., “Bestrijding van online-informatie: een Europese benadering”, *eur-lex.europa.eu*, 26 april 2018, p. 4 [Online].
<<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/nl/TXT/?uri=CELEX:52018DC0236>>. [Geraadpleegd op 22 maart 2020].

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ P. DIEDEREN, I. KEULEN, I. KORTHAGEN, P. VAN BOHEEMEN, “Digitalisering van het nieuws – Online nieuwsgedrag, desinformatie en personalisatie in Nederland.”, *rathenau.nl*, 5 mei 2018, p. 35 [Online].
<<https://www.rathenau.nl/sites/default/files/2018-05/Digitalisering%20van%20het%20nieuws.pdf>>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

⁶⁰ EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 10, [Online].
<http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

gecreëerd of verspreid zonder dat men kennis had van de onjuistheid van de informatie, ook schade veroorzaken en een gevaar voor de democratie vormen.⁶¹

Hoewel de vraag naar de intentie om schade te berokkenen relevant is in het strafrecht, komt dit criterium de definiëring van *fake news* niet ten goede.

25. BEWEEGREDEDEN – Daarenboven is het in de definitie van *DERAKHSHAN* en *WARDLE* niet duidelijk welke soort beweegreden als schadelijk zou kunnen worden gekwalificeerd.⁶² Omwille van deze reden richt de HLEG zich in haar definitie expliciet op het toebrengen van publieke schade of het behalen van economisch profijt.⁶³ Dit brengt echter het probleem met zich mee dat bepaalde informatie ten onrechte wordt uitgesloten. Zo valt bijvoorbeeld berichtgeving die werd gepubliceerd omwille van een politieke beweegreden niet onder de draagwijdte van het begrip.⁶⁴

26. VERSCHIJNINGSVORM – Tot slot maakt de term ‘desinformatie’ geen onderscheid tussen de verschillende verschijningsvormen van informatie (zie *supra*, randnr. 13). Zodus kunnen legitieme vormen van informatie zoals satire of parodie nog steeds onder het begrip vallen.⁶⁵

Vanuit democratisch oogpunt is het aangewezen om expliciet te bepalen welke verschijningsvormen problematisch zijn.⁶⁶

1.1.4. Werkdefinitie

27. SAMENGEVAT – Er blijkt geen consensus te bestaan over de definiëring van *fake news*. Ten eerste moet er een onderscheid worden gemaakt tussen de verschillende verschijningsvormen en beweegredenen van *fake news*, ten tweede wordt de term gebruikt om op ‘Trumpiaanse’ wijze nieuwsberichten te ontkrachten en ten derde wordt de term ‘desinformatie’ in toenemende mate gebruikt als uitgangspunt voor beleidsbepalingen en wetgeving. Desinformatie verwijst naar onjuiste informatie die wordt gecreëerd of gedeeld met het oogmerk om schade te veroorzaken.⁶⁷ De vaststelling van de problemen en

⁶¹ I. KATSIREA, “Fake News: Reconsidering the value of untruthful expression in the face of regulatory uncertainty”, *Journal of Media Law* 2018, afl. 10, (159) 166.

⁶² H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017, DGI (2017) 09, p. 20, [Online].

<<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020]; L. BENNETT en S. LIVINGSTON, “The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions”, *European Journal of Communication* 2018, afl. 33, (122) 124.

⁶³ EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 11, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

⁶⁴ A. NIEUWENHUIS, “Fake news: een plaatsbepaling”, *Mediaforum* 2018, afl. 30, (166) 167.

⁶⁵ T. MCGONAGLE, “De Raad van Europa en online desinformatie: laveren tussen zorgen en zorgplichten?”, *Mediaforum* 2018, afl. 6, (180) 181-182.

⁶⁶ *Ibid.*, 182.

⁶⁷ H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017,

uitdagingen die deze term met zich meebrengt, maken het gebruik ervan ongeschikt. Zo wordt bijvoorbeeld het gebruik van een intentiecriterium, dat een algemeen kenmerk is voor desinformatie, best vermeden. Omwille van deze redenen lijkt het gebruik van een werkdefinitie aangewezen.

28. CREATIE EN VERSPREIDING – In de inleiding werd reeds aangehaald dat de creatie van onjuiste informatie een oud fenomeen is (zie *supra*, randnr. 1). De opkomst van het internet heeft er echter voor gezorgd dat onjuiste informatie sneller en op grotere schaal kan worden verspreid. Waar men vroeger een aanzienlijk aantal postduiven nodig had om een bericht met onjuiste informatie op grote schaal te verspreiden, volstaat tegenwoordig een internetaansluiting. Dit voorbeeld toont aan dat de problematiek van *fake news* niet zozeer ontstaat uit de creatie van onjuiste informatie, maar uit het sneeuwbaaleffect dat met de snelle verspreiding van die onjuiste informatie gepaard gaat. Er rust bijgevolg een bijzondere verantwoordelijkheid op de schouders van internetgebruikers.

29. ANTONIEM FAKE NEWS – Aangezien het definiëren van *fake news* een moeilijk gegeven is, kan het helpen om het begrip vanuit zijn tegendeel te benaderen. De vraag is echter wat het antoniem van *fake news* is. Gaat het over waar nieuws of eerder over betrouwbaar nieuws? Aangezien beide begrippen een verschillende betekenis hebben is het onderscheid tussen beide van belang.

Het filosofisch discours dat achter het begrip ‘waarheid’ schuilgaat wordt in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten, maar geeft reeds een indicatie van de kwalificatiemoeilijkheden. Eerst en vooral moet er een onderscheid worden gemaakt tussen een persoonlijke en een objectieve waarheid. Een persoonlijke waarheid verschilt van persoon tot persoon omdat zij gebaseerd is op individuele ervaringen, wereldbeelden, gezinscontexten, religieuze overtuigingen, sympathieën en antipathieën, enz. Een objectieve waarheid staat los van dergelijke overtuigingen en is gebaseerd op feiten waarvan de werkelijkheid vaststaat, doordat zij zintuigelijk werden waargenomen of wetenschappelijk werden bewezen. In hun beoordeling van de waarachtigheid van informatie focussen *factcheckers* zich op dergelijke objectief verifieerbare feiten (zie *infra*, randnr. 128).⁶⁸ Wanneer bijvoorbeeld gebeurtenissen volledig worden verzonnen of gebeurtenissen die zich hebben voorgedaan worden ontkend, is er duidelijk sprake van een leugen.⁶⁹ Statistische verbanden en wetmatigheden zijn daarentegen niet eenvoudigweg te kwalificeren als waar of onwaar.⁷⁰ Een uitspraak als: “*Plots verlies van reuk of smaak wijst op een coronabesmetting*” kan bijvoorbeeld beter als eerder waar of eerder onwaar

DGI (2017) 09, p. 20, [Online]. <<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020].

⁶⁸ A. MANTZARLIS, “Fact-checking 101” in C. IRETON en J. POSETTI (eds.), *Journalism, fake news & disinformation: Handbook for Journalism Education and Training*, Parijs, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2018, (81) 89.

⁶⁹ A. NIEUWENHUIS, “Fake news: een plaatsbepaling”, *Mediaforum* 2018, afl. 30, (166) 166; C. CALVERT en A. VINING, “Filtering Fake News Through A Lens Of Supreme Court Observations and Adages”, *First Amendment. Law Review* 2017, (153) 158.

⁷⁰ *Ibid.*

worden gekwalificeerd.⁷¹ Voor bepaalde informatie is het zelfs onmogelijk om de objectieve waarheid na te gaan. Zo kan een artikel waarin wordt beschreven dat het coronavirus is ontsnapt uit een laboratorium, niet worden gecontroleerd aangezien hierover geen wetenschappelijk bewijs bestaat.⁷² De waarachtigheid van informatie laat zich bijgevolg niet altijd even makkelijk controleren.

Informatie waarbij het onmogelijk is om de objectieve waarheid te achterhalen, kan op basis van haar betrouwbaarheid worden beoordeeld. Zo kan bijvoorbeeld de bron waar de informatie aan ontleend is worden onderzocht. De betrouwbaarheid van informatie dekt een grotere lading van informatie dan de objectieve waarheid. Hoe de betrouwbaarheid van informatie kan worden onderzocht, wordt in de volgende randnummers verduidelijkt.

30. BETROUWBAARHEIDSCRITERIUM – De rechtsleer benadrukte het belang van betrouwbare informatie op het internet reeds aan het begin van deze eeuw.⁷³ Zo werden er verschillende criteria voorgesteld die een leidraad kunnen vormen bij het beoordelen van de betrouwbaarheid van informatie. Deze criteria vallen uiteen in twee brede categorieën namelijk: inhouds- en stamboomcriteria.⁷⁴ De inhoudelijke categorie omvat bewijscriteria, logische criteria en criteria die verband houden met het onderwerp.⁷⁵ Over het algemeen kunnen burgers zich moeilijk baseren op deze inhoudelijke categorie omdat de logische- en onderwerpscriteria zwak zijn en de bewijscriteria niet voor elke burger beschikbaar zijn.⁷⁶ Vandaar het belang van de stamboomcriteria, waarbij de bron van de informatie centraal staat. Bij de beoordeling van deze criteria wordt er gekeken naar de auteur, de uitgever of het nieuwskanaal. Tevens is het vermogen tot herkenning van betrouwbare informatie afhankelijk van zowel de achtergrondkennis van de persoon die de betrouwbaarheid onderzoekt als van zijn rationele gewoonten t.a.v. de beoordeling van betrouwbaarheidscriteria.⁷⁷

31. JURIDISCHE ANALYSE – Zoals uit bovenstaande bespreking blijkt, is *fake news* geen homogeen begrip, maar kan het zich op verschillende manieren manifesteren. Vanuit een juridisch oogpunt zijn de verschillende verschijningsvormen die achter het begrip ‘*fake news*’ schuilgaan problematisch (zie *supra*, randnr. 16). Pogingen om *fake news* te reguleren, hebben de neiging

⁷¹ K. AERS, “Plots verlies van reuk en smaak kan mogelijk wijzen op coronabesmetting, ‘maar kan ook bij andere infecties gebeuren’”, *vrt.be*, 23 maart 2020, [Online]. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/03/23/plots-verlies-van-reuken-smaakzin-kan-wijzen-op-coronabesmetting/>>. [Geraadpleegd op 18 april 2020].

⁷² A. TAYLOR, “What caused the coronavirus? A skeptical take on the theories about the outbreak’s Chinese origin”, *thewashingtonpost.com*, 16 april 2020, [Online]. <<https://www.washingtonpost.com/world/2020/04/16/what-causedcoronavirus-skeptical-take-theories-about-outbreaks-chinese-origin/>>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

⁷³ A. VEDDER en R. WACHBROIT, “Reliability of information on the internet: Some distinctions”, *Ethics and Information Technology* 2003, afl. 5, 211-215.

⁷⁴ A. VEDDER en R. WACHBROIT, “Reliability of information on the internet: Some distinctions”, *Ethics and Information Technology* 2003, afl. 5, (211) 212.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Ibid.*, 214.

om de verschillende begripsbetekenissen over het hoofd te zien.⁷⁸ Hierdoor ontstaat het gevaar dat legitieme vormen van vrije meningsuiting worden onderdrukt of bestraft (zie *infra*, randnr. 122). Denk bijvoorbeeld aan satire en parodie. Deze vormen van artistieke expressie laten zich kenmerken door overdrijving en vervorming van de werkelijkheid en hebben tot doel om te provoceren.⁷⁹ Zij dienen niet bestreden te worden, daar zij krachtige instrumenten kunnen zijn voor politiek of maatschappelijk commentaar. In het algemeen belang worden daarom aan aantal verschijningsvormen beter niet gereguleerd. Een ander probleem dat voortvloeit uit het ontbreken van een duidelijke definitie is dat wetgeving die *fake news* strafbaar wil stellen, vatbaar zal zijn voor misbruik van interpretatie en handhaving.⁸⁰ Ngo's duiden op het gevaar dat regeringen op die manier dergelijke wetgeving kunnen gebruiken om de mond van onafhankelijke en kritische media te snoeren.⁸¹

De breedte van *fake news* en de verwevenheid met verschillende verschijningsvormen en motieven, zijn de redenen waarom het zo moeilijk is om het begrip te definiëren. Om overregulering te voorkomen is het echter noodzakelijk dat de wet *fake news* eng en duidelijk definieert.⁸² Er kan dus worden geconcludeerd dat het ontbreken van een duidelijke definitie voor *fake news* een belemmering vormt voor het maken van regelgeving ter bestrijding van het fenomeen.

32. WERKDEFINITIE – Om coherentie in dit onderzoek te garanderen en wegens gebrek aan een beter alternatief, wordt het gebruik van de term ‘*fake news*’ behouden. Het gebruik van deze term wordt buiten dit onderzoek echter beter vermeden, aangezien hij wegens zijn ambiguïteit en oppervlakkigheid ongeschikt is voor analytisch onderzoek.

In het licht van hetgeen hierboven werd besproken, luidt mijn werkdefinitie van *fake news* als volgt: “Het creëren of verspreiden van onbetrouwbare informatie, ongeacht de intenties ervan. Deze onbetrouwbare informatie valt niet noodzakelijk samen met het online creëren of verspreiden van illegale inhoud, parodie of satire.” Het verschil tussen de creatie en

⁷⁸ T. MCGONAGLE, “Fake News: False fears or real concerns?”, *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2017, afl. 35, (203) 204.

⁷⁹ A. NIEUWENHUIS, “Kunst en belediging: sleutelroman en karikatuur”, *Mediaforum* 2016, afl. 28, (1) 3.

⁸⁰ T. MCGONAGLE, “Fake News: False fears or real concerns?”, *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2017, afl. 35, (203) 204.

⁸¹ AMNESTY INTERNATIONAL, “Singapore: Social media companies forced to cooperate with abusive fake news law”, *amnesty.org*, 19 februari 2020, [Online]. <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/02/singapore-social-media-abusive-fake-news-law/>>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

⁸² The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS) Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples’ Rights (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information, “Joint Declaration on Freedom of Expression and ‘Fake News’, Disinformation and Propaganda”, *osce.org*, 3 maart 2017, [Online]. <<https://www.osce.org/fom/302796?download=true>>. [Geraadpleegd op 4 maart 2020]; C. FRANCIS, “Trial or truth: Law and ‘Fake News’”, *Edinburgh Student Law Review* 2018, afl. 3, (100) 102.

verspreiding van informatie werd hierboven uiteengezet (zie supra, randnr. 28). De betrouwbaarheid van informatie is de mate waarin men erop kan vertrouwen dat de informatie feitelijk waar is. Objectieve informatie die op degelijk onderzoek berust, een substantiële literatuurlijst en een transparante bronvermelding zijn indicaties van betrouwbare informatie.

1.2. VERSPREIDING

1.2.1. Overzicht van de verschillende actoren

33. . MAKERS EN VERSPREIDERS – Bij de verspreiding van *fake news* zijn verschillende actoren betrokken. Wanneer nieuwe maatregelen worden uitgevaardigd lijkt het aangewezen om zoveel mogelijk actoren in overweging te nemen. Vooreerst zijn er de natuurlijke personen die door middel van *online* en *offline* media in aanraking komen met onware berichtgeving en via *peer-to-peer* interactie zorgen voor een informatiestroom.⁸³ Verder kan er een onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds de traditionele nieuwsmedia⁸⁴ en anderzijds de digitale platformen⁸⁵ die allebei controle kunnen uitoefenen op de inhoud van het nieuws.⁸⁶ Om te bepalen welk nieuws op de voorgrond komt, wordt er bij traditionele nieuwsmedia⁸⁷ gebruik gemaakt van een redactioneel proces, daar waar digitale platformen gebruik maken van een algoritmisch proces.⁸⁸ Daarnaast zijn er ook internetproviders⁸⁹ die fungeren als tussenschakel en ervoor zorgen dat nieuwsberichten afkomstig van digitale platformen kunnen worden verspreid.⁹⁰ Tot slot zijn er de eigenlijke auteurs van *fake news* die

⁸³ M. D'ANCONA, *Post-Truth: The New War on Truth and How to Fight Back*, Londen, Ebury Publishing, 2017, 53.

⁸⁴ Zoals kranten, omroepen en journalisten.

⁸⁵ Zoals blogs, sociale media en zoekmachines.

⁸⁶ P. BARBERA, A. GUESS, B. NYHAN, S. SANOVICH, A. SIEGEL, D. STUKAL, J.A. TUCKER, C. VACCARI, "Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A review of the Scientific Literature", *papers.ssrn.com*, 21 maart 2018, p. 22 [Online]. <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3144139&download=yes>. [Geraadpleegd op 3 februari 2020].

⁸⁷ Traditionele nieuwsmedia zijn de laatste decennia onder druk komen te staan. Historisch gezien huurden kranten professionele journalisten in die hun artikels onderzochten, zelf schreven, op feiten controleerden en vervolgens hun werk door een ervaren redacteur lieten beoordelen. Dit traditionele redactioneel proces is echter zeer tijdrovend en in tijden van online journalistiek waar alles zo snel mogelijk gepubliceerd wordt, komt dit systeem onder druk te staan. Het nieuwe businessmodel, dat omwille van de toenemende advertentie-inkomsten zoveel mogelijk bezoekers naar een nieuwswebsite wil halen, belemmert dan ook een betrouwbare, nauwkeurige en waarachtige berichtgeving. Zie ook Y.

RODNY-GUMEDE, "Fake it till you make it: The role, impact and consequences of fake news" in B. MUTSVAIRO en B. KARAM (eds.), *Perspectives on Political Communication in Afrika*, Johannesburg, Palgrave Macmillan, 2018, (203) 211.

⁸⁸ Y. RODNY-GUMEDE, "Fake it till you make it: The role, impact and consequences of fake news" in B. MUTSVAIRO en B. KARAM (eds.), *Perspectives on Political Communication in Afrika*, Johannesburg, Palgrave Macmillan, 2018, (203) 211.

⁸⁹ Zoals Proximus, Scarlet en Telenet.

⁹⁰ A. BUTLER, "Protecting the Democratic Role of the Press: A legal Solution to Fake News", *Washington Law Review* 2018, afl. 96, (419) 420.

bijvoorbeeld uit economisch eigenbelang foute berichtgeving aanmaken en verspreiden.⁹¹

1.2.2. Belang van de bestrijding

34. “FAKE NEWS, REAL HARM” – Opvallend is het gebrek aan bewijs over de verspreiding en het effect van *fake news*.⁹² Online platformen stellen zich namelijk terughoudend op wanneer het gaat over het vrijgeven van hun gegevens.⁹³ Voor de online verspreiding van onjuiste informatie zijn deze gegevens cruciaal om 1) het effect en 2) de schaal waarop deze informatie wordt verspreid te bepalen.⁹⁴ Hoewel het moeilijk blijft om de omvang en het effect van de (in)directe gevolgen te bepalen, bestaat de angst dat de verspreiding van *fake news* de mening van burgers en bijgevolg het verloop van een verkiezing kan beïnvloeden.⁹⁵ Hierdoor worden fundamenteën van onze democratische rechtsstaat zoals de persoonlijke autonomie van burgers en het bestaan van eerlijke en vrije verkiezingen ondergraven.⁹⁶ Daarnaast kan de verspreiding van *fake news* het vertrouwen in publieke instanties en tussen burgers onderling verzwakken, hetgeen de sociale cohesie van een samenleving aantast.⁹⁷ Tot slot is het in uitzonderlijke omstandigheden zelfs mogelijk dat *fake news* aanzet tot het plegen van gewelddaden.⁹⁸

a. Democratische samenleving

35. AUTONOOM KIEZEN – Ondanks het feit dat een aantal burgers ervoor kiezen om het debat niet aan te gaan en om de mening van anderen blindelings te volgen, is het van algemeen belang dat de mogelijkheid tot het maken van

⁹¹ P. BARBERA, A. GUESS, B. NYHAN, S. SANOVICH, A. SIEGEL, D. STUKAL, J.A. TUCKER, C. VACCARI, “Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A review of the Scientific Literature”, *papers.ssrn.com*, 21 maart 2018, p. 22 [Online]. <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3144139&download=yes>. [Geraadpleegd op 3 februari 2020].

⁹² M. BAUM, Y. BENKLER, A. BERINSKY, K. GREENHILL, D. LAZER, F. MENCZER, M. METZGER, B. NYHAN, G. PENNYCOOK, D. ROTHSCCHILD, M. SCHUDSON, S. SLOMAN, C. SUSTEIN, E. THORSON, D. WATTS, J. ZITTRAIN, “The Science of Fake News.” *Science* 2018, 9 maart 2018, afl. 359, (1094) 1095.

⁹³ J. SCHWARTZ, “Facebook undermines its own effort to fight fake news”, *politico.com*, 7 september 2017, [Online]. <<https://www.politico.com/story/2017/09/07/facebook-fake-news-social-media-242407>>. [Geraadpleegd op 27 februari 2020].

⁹⁴ A. GUESS, B. NYHAN, J. REIFLER, “Selective exposure to misinformation: Evidence from the consumption of fake news during the 2016 U.S. presidential campaign”, European Research Council, *dartmouth.edu*, 9 januari 2018, [Online]. <<https://www.dartmouth.edu/~nyhan/fake-news-2016.pdf>>. [Geraadpleegd op 3 februari 2020].

⁹⁵ E. ALTER, “Parliaments against ‘fake news’ and disinformation”, *Entertainment & Law* 2019, afl. 2, (104) 104; I. KATSIREA, “‘Fake News’: Reconsidering the value of untruthful expression in the face of regulatory uncertainty”, *Journal of Media Law* 2018, afl. 10, (159) 167-171.

⁹⁶ K. LANDMAN, “De wettelijke bestrijding van desinformatie: is het middel erger dan de kwaal?”, *NJCM* 2019, afl. 4, (413) 419.

⁹⁷ *Ibid.*; C. FRANCIS, “Trial or Truth: Law and ‘Fake News’”, *Edinburgh Student Law Review* 2018, afl. 3, (100) 103.

⁹⁸ H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017, DGI (2017) 09, p.42, [Online]. <<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020].

autonome keuzes wordt verzekerd. De mogelijkheid om autonome keuzes te kunnen maken door een vrij debat aan te gaan met anderen is immers van fundamenteel belang in onze democratische samenleving. Autonoom handelen veronderstelt enerzijds dat burgers de mogelijkheid hebben om een vrije keuze te maken en anderzijds dat die keuze vrij is van dwang en manipulatie door anderen.⁹⁹ Aangezien de verspreiding van *fake news* de bedoeling heeft om de burger onjuiste informatie te laten geloven, vormt het een gevaar voor dit tweede element.

36. CONFIRMATION BIAS – Bovendien zijn burgers van nature uit *gebiast*.¹⁰⁰ Dit betekent dat wanneer informatie strookt met onze vooringenomenheid, deze geacht wordt waar te zijn.¹⁰¹ Deze *confirmation bias* zorgt ervoor dat we niet openstaan voor alternatieve verklaringen, beweringen en inzichten.¹⁰² Informatie die onze vooringenomenheid niet bevestigt zal daarom sneller als niet relevant, overdreven of onwaar worden beschouwd. Het feit dat we *gebiast* zijn kan ertoe leiden dat informatie onterecht als juist wordt beschouwd. Zo kan de *confirmation bias* er in een verkiezingscontext voor zorgen dat de keuze van de burger het resultaat is van onwetende manipulatie en niet van een onafhankelijke en vrije gedachte.

b. Voorbeelden

37. VERKIEZINGSBEÏNVLOEDING – *Fake news* komt wereldwijd in verschillende nationale verkiezingen ter sprake.¹⁰³ Voorbeelden zijn de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2016, de Franse presidentsverkiezingen van 2017 en de Britse lagerhuisverkiezingen van 2017.¹⁰⁴ De uitkomst van deze verkiezingen heeft verschillende discussies doen ontstaan over de invloed van *fake news* op onze democratieën.¹⁰⁵ Deze discussies gingen in het bijzonder over de langetermijneffecten van *fake news* campagnes die doelen op het zaaien van

⁹⁹ J. RAZ, *The Morality of Freedom*, Oxford, Oxford University Press, 1988, 373.

¹⁰⁰ W. BADKE, "Fake News, Confirmation Bias, the search for Truth, and the Theology Student", *Theological Librarianship* 2018, afl. 11, (4) 5.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² J. DE MAEYER, *N(i)et echt! Mediawijsheid in tijden van fake news*, Leuven, Uitgeverij Acco, 2019, 116.

¹⁰³ B. VAN DER STEENHOVEN, "Nepnieuws in het nieuws, een mediahype?", *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap* 2018, afl. 46, (96) 99.

¹⁰⁴ H. ALLCOT en M. GENTZKOW, "Social Media and Fake News in the 2016 Election", *nber.org*, januari 2017, [Online]. <<http://www.nber.org/papers/w23089>>. [Geraadpleegd op 23 februari 2020] en verschenen in *Journal of Economic perspectives* 2017, afl. 31, 211-236.; K.H. JAMIESON, *Cyberwar: How Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President: What We Don't, Can't, and Do Know*, New York, Oxford University Press, 2018, 129; E. FERRARA, "Disinformation and social bot operations in the Run Up to the 2017 French Presidential Election", *arxiv.org*, 1 juli 2017, [Online]. <<https://arxiv.org/pdf/1707.00086.pdf>>. [Geraadpleegd op 22 maart 2020]; L. BYRNE, "A post-truth era? Fake news and the general election", *icmunlimited.com*, 16 mei 2017, [Online].

<<https://www.icmunlimited.com/polls/post-truth-era-fake-news-general-election/>>. [Geraadpleegd op 22 maart 2020].

¹⁰⁵ S. MORGAN, "Fake news, disinformation, manipulation and online tactics to undermine democracy.", *Journal of Cyber Policy* 2018, afl. 31, (39) 40.

wantrouwen en op het verscherpen van bestaande sociaal-culturele scheidslijnen door het creëren van nationalistische, raciale en religieuze spanningen.¹⁰⁶

38. GEWELD – In december 2016 publiceerde een man in Washington een volledig verzonden samenzweringstheorie waarin Hillary Clinton en haar voormalige campagneleider werden beschuldigd van het seksueel misbruiken van kinderen in een pizzeria.¹⁰⁷ Naar aanleiding van dit artikel bestormde een gewapende man de pizzeria om er een aantal schoten te lossen. Hoewel de gebeurtenissen die zich in dit geval hebben voorgedaan niet tot dodelijke slachtoffers hebben geleid, tonen ze aan dat de verspreiding van *fake news* in uitzonderlijke omstandigheden zeer ernstige gevolgen kan hebben.

2. ANALYSE REGELGEVING NATIONAAL NIVEAU

2.1. BELGISCH REGELGEVEND KADER

2.1.1. Specifiek Belgisch regelgevend kader

a. Wetgeving

39. BELGISCHE BEZORGDHEIDSRAAD – Ondanks het feit dat *fake news* in 2017 door de lezers van ‘Le Soir’ als woord van het jaar werd verkozen, blijkt uit een enquêteverslag van de Europese Commissie dat Belgen, in vergelijking met andere Europese landen, het minst bezorgd zijn over het fenomeen.¹⁰⁸ Gemiddeld is 44% van de Europese bevolking bezorgd om de verspreiding van *fake news*, in België gaat het slechts om 28%.¹⁰⁹ Er kan worden geconcludeerd dat het vertrouwen in de media in België ondanks de opkomst van *fake news* stabiel blijft.¹¹⁰ Ongeveer de helft van de bevolking geeft aan vertrouwen te hebben in de media.¹¹¹ In Vlaanderen staat het percentage op 55 procent terwijl dit in Wallonië zakt naar 41 procent.¹¹² Een crisis bij krantenuitgever ‘L’Avenir’ na het schandaal van diens eigenaar, het schandaal rond de Luikse

¹⁰⁶ D. SPOHR, “Fake news and ideological polarization: Filter bubbles and selective exposure on social media”, *Business Information Review* 2017, afl. 34, (150) 151; P. MASIP, C. RUIZ-CABALLERO, J. SUAU-MARTINEZ, “Questioning the Selective Exposure to News: Understanding the Impact of Social Networks on Political News Consumption”, *American Behavioral Scientist* 2018, afl. 62, (300) 303.

¹⁰⁷ F. REBILLARD, “La rumeur du *PizzaGate* durant la présidentielle de 2016 aux États-Unis”, *Réseaux* 2017, afl. 2-3, (273) 275-276.

¹⁰⁸ C. DI PRIMA, “Fake news, Sacré nouveau mot de l’année par les lecteurs du soir.”, *lesoir.be*, 28 december 2017, [Online]. <<https://www.lesoir.be/131431/article/2017-12-28/fake-news-sacre-nouveau-mot-de-lannee-par-les-lecteursdu-soir>>. [Geraadpleegd op 23 maart 2020].

¹⁰⁹ EC., “Final results of the Eurobarometer on fake news and online disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p.19 [Online]. <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-results-eurobarometer-fake-news-and-onlinedisinformation>>. [Geraadpleegd op 23 maart 2020].

¹¹⁰ R. FLETCHER, A. KALOGEROPOULOS, N. NEWMAN, R. NIELSEN, “Reuters Institute Digital News Report 2019”, *digitalnewsreport.org*, 1 juli 2019, p. 73 [Online]. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2019-06/DNR_2019_FINAL_0.pdf>. [Geraadpleegd op 24 maart 2020].

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² *Ibid.*

intercommunale ‘Nethys’ en de concurrentie van over de grens kunnen verklaringen zijn voor deze kloof.¹¹³

40. GEEN SPECIFIEKE WETGEVING – Een wetgeving die specifiek gericht is op het bestrijden van *fake news* is in België niet voorhanden. Toch werden er de laatste jaren vanuit de regering verschillende initiatieven genomen om aanbevelingen en voorstellen te formuleren in de strijd tegen *fake news*.¹¹⁴

b. Initiatieven

41. MEDIAWIJSHEID IN VLAANDEREN – In 2012 werd in Vlaanderen het Kenniscentrum Digitale en Mediawijsheid (hierna: Mediawijs) opgericht met als doelstelling om burgers kritischer en bewuster te leren omgaan met een gemediatiseerde samenleving.¹¹⁵ In 2017 kwam de focus vooral te liggen op het bewust, kritisch, creatief, participatief en actief omgaan met traditionele en digitale media. Zo organiseerde het kenniscentrum op 3 mei 2017 een vorming over *fake news* voor leerlingen en leerkrachten.¹¹⁶ Daarnaast werkt Mediawijs sinds 2018 aan de uitbouw van ‘Nieuws in de Klas’.¹¹⁷ Dit project heeft tot doel om jongeren tussen 10 en 18 jaar bewust te leren omgaan met nieuws en verschillende soorten berichtgeving.¹¹⁸ In de huidige legislatuur wil de minister van Media specifieke aandacht besteden aan kwetsbare doelgroepen.¹¹⁹ Deze initiatieven worden door het Rekenhof als kwaliteitsvol bestempeld.¹²⁰

42. MEDIAWIJSHEID IN WALLONIË – Met het decreet van 5 juni 2008 werd in Wallonië de Hoge Raad voor Media-educatie (*Conseil supérieur de l'éducation aux médias*, hierna: CSEM) opgericht. De CSEM wil door middel van verschillende projecten de mediawijsheid, informatie-uitwisseling en samenwerking tussen alle actoren die betrokken zijn bij media-educatie in de Franse gemeenschap bevorderen.¹²¹ Zo organiseerde de CSEM tussen 18 en 31

¹¹³ S. ROUSSEAU, “Helpt Belgen heeft vertrouwen in media”, *tijd.be*, 12 juni 2019, [Online]. <<https://www.tijd.be/tech-media/media-marketing/helpt-belgen-heeft-vertrouwen-in-media/10135515.html>>. [Geraadpleegd op 2 maart 2020].

¹¹⁴ Algemene beleidsnota Digitale Agenda, Telecom en Post, *Parl.St.*, Kamer 2018-2019, nr. 3296/008; Voorstel van resolutie betreffende de problematiek van de desinformatie, *Parl.St.*, Senaat 2018-19, nr. 6-493/1.

¹¹⁵ VLAANDEREN, “Vlaams Kenniscentrum voor Mediawijsheid”, *cjsm.be*, 11 januari 2013, [Online]. <<https://cjsm.be/media/themas/mediawijsheid/vlaams-kenniscentrum-voor-mediawijsheid>>. [Geraadpleegd op 27 maart 2020].

¹¹⁶ MEDIAWIJS, “Vraag het de mediaprofessional. Alles wat leerlingen willen weten over ‘Fake News’”, *mediawijs.be*, 3 mei 2017, [Online]. <<https://mediawijs.be/livinglibrary>>. [Geraadpleegd op 27 maart 2020].

¹¹⁷ MEDIAWIJS, “Bestel nu voor Nieuws in de Klas 2019-2019 en doe de nieuwstest!”, *mediawijs.be*, 2 oktober 2018, [Online]. <<https://mediawijs.be/nieuws/bestel-nu-nieuws-klas-2018-2019-en-doe-nieuwstest>>. [Geraadpleegd op 27 maart 2020].

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ Bijvoorbeeld kinderen en jongeren, senioren, kansarmen, werkzoekenden en personen met een fysieke of verstandelijke beperking.

¹²⁰ Verslag van het Rekenhof over het stimuleren van mediawijsheid bij kwetsbare groepen, *Parl.St.*, VI.Parl. 20192020, nr. 37-A 1.

¹²¹ P. DELMOTTE, “CSEM: création et les missions”, *csem.be*, 22 mei 2013, [Online]. <<http://www.csem.be/csem/missions>>. [Geraadpleegd op 29 maart 2020].

oktober 2017 verschillende evenementen rond de thema's *fake news* en desinformatie.¹²² In verschillende scholen werd er aan de leerlingen duidelijk gemaakt wat het fenomeen van *fake news* en desinformatie op sociale media precies inhoudt en hoe belangrijk het onderscheid tussen betrouwbare en onbetrouwbare berichtgeving is. Daarnaast organiseerde de CSEM op 22 maart 2019 een werkbijeenkomst over de rol van media-educatie.¹²³

43. EXPERTENGROEP – Op federaal niveau ontstonden de initiatieven om *fake news* aan te pakken rond de centrale vraag: “*Welke maatregelen moeten we in België en Europa nemen om de negatieve effecten van fake news en online desinformatie in te dijken?*”¹²⁴ Voormalig minister van Digitale Agenda Alexander De Croo benadrukte daarbij het belang van het zoeken naar een evenwicht. Langs de ene kant dienen de fundamentele waarden van onze democratie gerespecteerd te worden en langs de andere kant moet de problematiek rond *fake news* krachtdadig worden aangepakt.¹²⁵ In de zoektocht naar dit evenwicht werd op 2 mei 2018 een expertengroep bestaande uit academici en mediaexperts opgericht, die de opdracht kreeg om hieromtrent aanbevelingen en voorstellen te formuleren.¹²⁶

44. BURGERPARTICIPATIE – Naast de expertengroep werd ook een burgerparticipatietraject opgezet via de website *stopfakenews.be*. Dit platform bood burgers de kans om online te debatteren en voorstellen te formuleren over de aanpak van *fake news*.¹²⁷ Daarnaast werd er op 17 mei 2018 een voor het publiek toegankelijk stakeholdersdebat georganiseerd. Ook op Vlaams niveau werd er van 31 januari 2018 tot 7 april 2018 gebruik gemaakt van een forum waar burgers betrokken werden bij het opstellen van beleidsaanbevelingen.¹²⁸

45. FACTCHECKFONDS – Om jongeren met kennis van zaken te laten stemmen, kondigde de vorige federale regering naar aanleiding van de federale verkiezingen van 26 mei 2019 de oprichting van een factcheckfonds aan.¹²⁹ Het

¹²² CSEM, “Deuxième Quinzaine de l’éducation aux médias.”, *csem.be*, 21 augustus 2017, [Online]. <http://www.csem.be/evenement/deuxieme_quinzaine_de_leducation_aux_medias>. [Geraadpleegd op 29 maart 2020].

¹²³ Op dit seminarie werd iedereen die initiatieven neemt met betrekking tot media-educatie uitgenodigd om deel te nemen aan een aantal workshops. Zie ook C. SOUDON, “Fake news et désinformation: éduquer plutôt que réguler... Oui mais comment?”, *csem.be*, 22 februari 2019, [Online].

<http://csem.be/actualite/fake_news_et_desinformation_eduquer_plutot_que_reguler_oui_mais_comment>. [Geraadpleegd op 29 maart 2020].

¹²⁴ A. DE CROO, “Expertengroep en burgerbevraging buigen zich over fake news.”, *decroo.belgium.be*, 2 mei 2018, [Online]. <<https://www.decroo.belgium.be/nl/stopfakenews>>. [Geraadpleegd op 26 maart 2020].

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ A. DE CROO, “Expertengroep en burgerbevraging buigen zich over fake news.”, *decroo.belgium.be*, 2 mei 2018, [Online]. <<https://www.decroo.belgium.be/nl/stopfakenews>>. [Geraadpleegd op 26 maart 2020].

¹²⁸ VLAANDEREN, “Burgerkabinet Media”, *burgerkabinet.be*, januari 2018, [Online]. <<https://www.burgerkabinet.be/burgerkabinet-media>>. [Geraadpleegd op 26 maart 2020].

¹²⁹ J. VAN HORENBEEK, “1,5 miljoen euro om fake news gemakkelijker te ontmaskeren”, *decroo.belgium.be*, 9 oktober 2018, [Online]. <<https://www.decroo.belgium.be/nl/15-miljoen-euro-om-fake-news-gemakkelijker-te-ontmaskeren>>. [Geraadpleegd op 26 maart 2020].

fonds zou proefprojecten financieren om de verspreiding van *fake news* tegen te gaan en om burgers *tools* aan te reiken om *fake news* te ontmaskeren.¹³⁰ Dit factcheckfonds is echter een dode letter gebleven. Door de val van de federale regering in december 2018 kon de begrotingswet voor 2019 niet meer worden goedgekeurd door het parlement, waardoor het factcheckfonds niet kon worden opgericht.¹³¹

46. INFORMATIEVERSLAG – Op 22 november 2019 werd in de Senaat het verzoek tot het opstellen van een informatieverlag betreffende de noodzakelijke samenwerking tussen de federale overheid en de Gemeenschappen inzake de bestrijding van *fake news* goedgekeurd.¹³² Met behulp van dit informatieverlag wil de Senaat meer inzicht krijgen in de gevaren en aandachtspunten waarop de veiligheidsdiensten en de overheid moeten focussen. Het doel bestaat erin om een antwoord te formuleren op twee vragen: 1) “*Is het verlies van controle door de overheid op de informatie een goede zaak?*” en 2) “*Moet de uitoefening van de vrijheid van meningsuiting worden gereguleerd?*”¹³³

47. CONCLUSIE – De besproken initiatieven zijn belangrijk om een globaal beeld te scheppen van de Belgische strijd tegen *fake news*. België zet momenteel in op alternatieve manieren om *fake news* aan te vechten en legt niet zozeer de focus op nieuwe wetgeving. Nochtans werd de federale regering reeds aangespoord om te onderzoeken hoe de problematiek omtrent *fake news* kan worden aangepakt op wetgevend vlak.¹³⁴ Zodus spelen de hierboven besproken Belgische initiatieven een belangrijke rol in de afweging of er naast de preventieve ook een repressieve component nodig is.

c. Aanbevelingen

48. WETGEVING ALS DEEL VAN DE OPLOSSING – De meest toonaangevende aanbevelingen werden in ons land gedaan door de expertengroep inzake *fake news* en desinformatie.¹³⁵ Laatstgenoemde kwam tot de conclusie dat een

¹³⁰ VLAAMS JOURNALISTIEK FONDS, “Factcheck-fonds blijft dode letter”, [vlaamsjournalistiekfonds.be](https://www.vlaamsjournalistiekfonds.be), 13 maart 2019, [Online]. <<https://www.vlaamsjournalistiekfonds.be/factcheck-fonds-blijft-dode-letter>>. [Geraadpleegd op 26 maart 2020].

¹³¹ *Vr. en Antw.* Kamer, Vr. nr. 1418, 22 maart 2019 (R. DESEYN, antw. A. DE CROO).

¹³² Verzoek tot het opstellen van een informatieverlag over de noodzaak om ons democratisch systeem te moderniseren door de representatieve democratie aan te vullen met meer burgerparticipatie, *Parl.St.* Senaat 2019-20, [senate.be](https://www.senate.be), 22 november 2019, [Online]. <<https://www.senate.be/crv/7-5.html>>. [Geraadpleegd op 24 maart 2020].

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Voorstel van resolutie betreffende de problematiek van de desinformatie, *Parl.St.* Senaat 2018-19, nr. 6-493/1, 8. ¹³⁵ A. ALAPHILIPPE, L. DE MAREZ, A. GERLACHE, E. LIEVENS, T. PAUWELS, I. PICONE, A. ROUVROY, “Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie”, 18 juli 2018, [Online]. <https://www.dropbox.com/s/99iza9kmbwjBELS/20180718_rapport_onlinedesinformatieNL.pdf?dl=0>. [Geraadpleegd op 17 april 2020].

¹³⁵ A. ALAPHILIPPE, L. DE MAREZ, A. GERLACHE, E. LIEVENS, T. PAUWELS, I. PICONE, A. ROUVROY, “Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie”, 18 juli 2018, [Online].

wetgevend antwoord een deel van de oplossing kan zijn voor de bestrijding van *fake news*, maar dat deze wetgeving zeker niet overhaast tot stand mag komen.¹³⁶ Daarom adviseert ze de federale regering om zorgvuldig te bestuderen op welke manier toekomstige wetgeving het best kan worden ingevuld.¹³⁷

49. OVERLEGPLATFORM – Daarnaast is de expertengroep van oordeel dat er nood is aan de creatie van een permanent overlegplatform voor de betrokken actoren.¹³⁸ Op die manier kunnen media, journalisten, ngo's en academici in dialoog treden, aan kennisdeling doen en hun acties coördineren.¹³⁹ Hierdoor worden toekomstige samenwerkingsprojecten gefaciliteerd en kunnen informatie en activiteiten omtrent *fake news* in België worden gecentraliseerd. Via een overlegplatform kunnen verschillende stakeholders betrokken worden bij het nemen van initiatieven rond de vier cruciale pijlers die betrekking hebben op de bestrijding van *fake news* namelijk: 1) *tools*, 2) kwaliteitsjournalistiek, 3) mediawijsheden en 4) onderzoek.¹⁴⁰ Aangezien tal van Europese instellingen zich in ons land bevinden zijn de experts van oordeel dat ons land het meest geschikt is om enerzijds samenwerkingsprojecten tussen de verschillende platformen uit te testen en om anderzijds alle expertise omtrent de bestrijding van *fake news* te verzamelen.¹⁴¹ In zulke samenwerkingsprojecten kunnen initiatieven worden genomen met betrekking tot *factchecking*, *tools* ter bevordering van diversiteit, kwaliteit van bronnen, ontwikkeling van metadata¹⁴² voor onderzoekers rond de verspreiding van *fake news* en algoritmewijsheden.¹⁴³ De experts zijn unaniem van oordeel dat het geen goede oplossing is om de overheid te laten beslissen over de waarachtigheid van informatie.¹⁴⁴ Het is beter dat dit wordt overgelaten aan professionele journalisten en het publiek. Cruciaal is echter dat de overheid zo snel mogelijk georganiseerde *fake news* campagnes detecteert en maatregelen neemt om deze tegen te gaan.¹⁴⁵

<https://www.dropbox.com/s/99iza9kmbwjBELS/20180718_rapport_onlinedesinformatieNL.pdf?dl=0>. [Geraadpleegd op 17 april 2020].

136 *Ibid.*, 7.

137 *Ibid.*, 3.

138 *Ibid.*, 12.

139 *Ibid.*

140 *Ibid.*

141 *Ibid.*, 14.

¹⁴² Dit zijn gegevens die de karakteristieken van bepaalde informatie beschrijven. Zie ook J. GREENBERG, "Metadata and the World Wide Web" in M. BATES en M. MAACK (eds.), *Encyclopedia of Library and Information Sciences*, Boca Raton, CRC Press, 2009, 3611.

¹⁴³ Aangezien de meeste sociale media hun nieuwsartikelen selecteren op basis van geautomatiseerde algoritmes is het essentieel dat de burger begrijpt hoe dit proces in zijn werk gaat. Zie ook A. ALAPHILIPPE, L. DE MAREZ, A. GERLACHE, E. LIEVENS, T. PAUWELS, I. PICONE, A. ROUVROY, "Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie", 18 juli 2018, p. 15, [Online]. <https://www.dropbox.com/s/99iza9kmbwjBELS/20180718_rapport_onlinedesinformatieNL.pdf?dl=0>. [Geraadpleegd op 17 april 2020].

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *Ibid.*

2.1.2. Algemeen Belgisch regelgevend kader

50. ALTERNATIEVE WETGEVING – De vaststelling dat er nog geen specifieke wetgeving voorhanden is om *fake news* tegen te gaan, doet de vraag rijzen of bestaande wetgeving hulp kan bieden. Zo is er de mogelijkheid om bestaande wetgeving, die niet noodzakelijk gericht is op de bestrijding van *fake news*, te gebruiken om het fenomeen tegen te gaan. In het bijzonder kan er worden gedacht aan de wetgeving omtrent 1) de aansprakelijkheid van internetproviders, 2) de buitencontractuele aansprakelijkheid en 3) de wetgeving uit het Strafwetboek.¹⁴⁶ De relevante strafrechtelijke bepalingen zijn deze omtrent laster en eeroof en valsheid in geschriften, in informatica en in telegrammen.¹⁴⁷

a. Aansprakelijkheid van internetproviders

51. E-COMMERCEWET – De richtlijn inzake elektronische handel van 8 juni 2000 werd in België aanvankelijk omgezet door de E-commercewet van 11 maart 2003.¹⁴⁸ In 2013 werd deze wet opgeheven door de invoering van Boek XII “Recht van de elektronische economie” in het Wetboek van Economisch Recht (hierna: WER).¹⁴⁹ Voor wat betreft de aansprakelijkheid van internetproviders zijn de relevante rechtsbepalingen terug te vinden in de artikelen XII.17 tot XII.19 van het WER.

52. BEGRIPSOMSCHRIJVING – Een juridische definitie is terug te vinden in het WER, waarin een internetprovider wordt gelijkgesteld met een dienstverlener. Een dienstverlener is “*iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon die een dienst van de informatiemaatschappij levert*”.¹⁵⁰ Dit laatste wordt gedefinieerd als: “*elke dienst die gewoonlijk tegen vergoeding, langs elektronische weg op afstand en op individueel verzoek van een afnemer van de dienst verricht wordt*”.¹⁵¹ Deze definities zijn volledig in overeenstemming met de Europese richtlijn.¹⁵² De Belgische wet maakt verder ook een technisch onderscheid tussen een *contentprovider*, een *hostprovider*, een *accessprovider* en een *infrastructureprovider*.¹⁵³ Het is niet uitgesloten dat een internetprovider verschillende van deze functies combineert.

¹⁴⁶ Wet van 11 maart 2003 houdende de omzetting in Belgisch recht van de richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de

¹⁴⁷ Art. 193-214 en 443-453 *bis* Sw.

¹⁴⁸ Wet van 11 maart 2003 houdende de omzetting in Belgisch recht van de richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt, *BS* 17 maart 2003; Art. 1382 BW; Strafwetboek van 8 juni 1867, *BS* 9 juni 1867.

¹⁴⁹ Boek XII van het Wetboek van 28 februari 2013 van economisch recht, *BS* 29 maart 2013.

¹⁵⁰ Art. I.18, 3° WER.

¹⁵¹ Art I.18, 1° WER.

¹⁵² Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt, *Pb.L.* 17 juli 2000, afl. 178.

¹⁵³ J. DEENE, “Aansprakelijkheid van internet service providers”, *NJW* 2005, afl. 115, 722.

53. RECHTSpraak – Internetproviders hebben in de 21ste eeuw de rol overgenomen van de traditionele pers.¹⁵⁴ De vraag rijst dan ook of zij zich, net zoals de geschreven pers, kunnen beroepen op de vrijheden die in art. 10 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM) en art. 25 van de Belgische Grondwet vervat liggen. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) bracht hierin verduidelijking door te stellen dat: “*Artikel 10 niet enkel van toepassing is op de inhoud van informatie, maar ook op de middelen van transmissie of ontvangst aangezien elke beperking op deze middelen noodzakelijkerwijze in conflict komt met het recht om informatie te ontvangen en te verspreiden.*”¹⁵⁵ Uit deze rechtspraak kan worden afgeleid dat het aansprakelijk stellen van een *host*- of *accessprovider* disproportioneel is. In de mate dat de internetprovider echter zelf informatie publiceert en/of bewerkt kan hij worden beschouwd als een schrijver en bijgevolg aansprakelijk worden gesteld.¹⁵⁶

De Belgische Grondwet erkent uitdrukkelijk dat de aansprakelijkheid van tussenpersonen voor het verspreiden van een mening is uitgesloten. De cascaderегeling schrijft immers letterlijk voor dat “*wanneer de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft, (...) de uitgever, de drukker of de verspreider niet [kan] worden vervolgd.*”¹⁵⁷ Om te bepalen onder welke categorie een internetprovider valt moet de mate van betrokkenheid van de internetprovider bij de inhoud worden beoordeeld.¹⁵⁸ Een internetprovider die geen controle over de informatie uitvoert kan gecategoriseerd worden als ‘drukker’ of ‘verspreider’.¹⁵⁹ Een internetprovider die wel actief ingrijpt, kan als een schrijver worden beschouwd. Daarnaast is het ook mogelijk dat een internetprovider aansprakelijk is omdat de schrijver onbekend is en/of geen woonplaats in België heeft.¹⁶⁰

54. TOEPASSING – De cascaderегeling legt de aansprakelijkheid in de eerste plaats bij de schrijver.¹⁶¹ Dit zorgt ervoor dat internetproviders in beginsel geen controle moeten uitoefenen op de inhoud van de boodschap. In de context van *fake news* is het echter waarschijnlijk dat de door de Grondwet voorgeschreven cascaderегeling toepassing zal vinden. Het is immers niet altijd mogelijk om de achterliggende schrijver van een tekst te identificeren en indien men daar toch in slaagt is het niet uitgesloten dat deze in een andere jurisdictie woonachtig is. De toepassing van de cascaderегeling biedt dus weinig garantie voor internetproviders. Zij komen op die manier in toenemende mate onder druk te

¹⁵⁴ P. GUNST en P. VAN EECKE, “Aansprakelijkheid van dienstverleners” in P. VAN EECKE, *Recht & elektronische handel*, Gent, Larcier, 2011, (360) 361.

¹⁵⁵ EHRM 28 maart 1990, nr. 10890/84, Groppera Radio AG/Zwitserland, §55; EHRM 22 mei 1990, nr. 12726/87, Autronic AG/Zwitserland, §47.

¹⁵⁶ E. WERKERS, “De omgang van de pers met gebruikersinhouden: ‘de bluts met de buil’?”, *AM* 2010, afl. 1, 16.

¹⁵⁷ Art. 25 Gw.

¹⁵⁸ S. MAMPAEY en E. WERKERS, “Drukpersmisdriften in de digitale informatiemaatschappij: tijd om te bezinnen over de toekomst van art. 25 G.W.”, *AM* 2010, afl.2, 156.

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ Deze vereiste is daarom mijns inziens anno 2021 en in de grensoverschrijdende context van het wereldwijde web compleet achterhaald.

¹⁶¹ Art. 25 Gw.

staan om, uit vrees voor aansprakelijkheid, censuur door te voeren, hetgeen aanleiding kan geven tot een schending van de vrijheid van meningsuiting (zie *infra*, randnr. 121-125).

55. QUASI STRAFFELOOSHEID – Om dit te verhinderen heeft het WER voor bepaalde internetproviders die als tussenpersoon optreden een quasi straffeloosheid – die zowel op burgerlijk als strafrechtelijk vlak geldt – ingevoerd.¹⁶² Indien zij de in de artikelen XII.17 tot en met XII.19 WER voorgeschreven voorwaarden respecteren, worden zij beloond met een immuniteit.¹⁶³ Deze voorwaarden houden in dat de tussenpersoon noch kennis, noch controle heeft over de informatie die wordt doorgegeven of opgeslagen.¹⁶⁴ Internetproviders die niet aan deze voorwaarden voldoen, vallen volledig onder het gemene aansprakelijkheidsrecht. Op één nuancering na, het WER schrijft immers voor dat de internetproviders die diensten van *mere conduit*, *caching* of *hosting* leveren, “*geen algemene verplichting hebben om toe te zien op de informatie die zij doorgeven of opslaan, noch om actief te zoeken naar feiten of omstandigheden die op onwettige activiteiten duiden.*”¹⁶⁵ De wetgever heeft deze bepaling bewust ingevoerd om privé-censuur te vermijden aangezien de neutraliteit van de internetproviders een cruciale rol speelt ten aanzien van het vertrouwen van de gebruiker en de overheid die hun op basis daarvan immuniteit verleent.¹⁶⁶ Wel is het zo dat de wetgever in specifieke gevallen een tijdelijke toezichtsverplichting kan opleggen. Bovendien staat en valt de immuniteit met het naleven van de wettelijke meld- en medewerkingsplichten uit art. XII.20 WER. Zo dient er op verzoek van de bevoegde gerechtelijke of administratieve autoriteiten alle informatie verschaft te worden die nuttig is voor de opsporing en vaststelling van inbreuken gepleegd door de tussenkomst van de internetproviders.¹⁶⁷

56. CONCLUSIE – Het aansprakelijk stellen van internetproviders in de context van *fake news* is geen sinecure. Alle internetproviders kunnen zich in de eerste plaats immers op de getrapte aansprakelijkheid van art. 25 Gw. beroepen. Daarnaast genieten de internetproviders die de voorwaarden van de artikelen XII.17 tot en met XII.20 WER respecteren, een verregaande immuniteit. Hun aansprakelijkheid komt enkel in het gedrag indien niet wordt voldaan aan de meld- en medewerkingsplichten en ze een actieve controle over de informatie uitvoeren.

¹⁶² Art. XII.17 – XII.19 WER.

¹⁶³ Het gaat meer bepaald over de volgende diensten: de *mere conduit* of doorgeefluik (art. XII.17 WER), *caching* of opslag in de vorm van tijdelijk kopiëren van gegevens (art. XII.18 WER) en *hosting* (art. XII.19 WER).

¹⁶⁴ Overw. 42 e-Commercerichtlijn; HvJ 11 maart 2014, nr. C-291/13, ECLI:EU:C:2014:2209.

¹⁶⁵ Art. XII.20 WER.

¹⁶⁶ K. DE SCHEPPER en C. VAN DE HEYNING, “De strafrechtelijke aansprakelijkheid van een internetnieuwsportaal voor zijn lezersreacties: het arrest Delfi in de Belgische strafrechtelijke context”, *T.Straf.* 2016, afl. 4, 287.

¹⁶⁷ Art. XII.20 §2 tweede lid WER.

b. Buitencontractuele aansprakelijkheid

57. SCHADE, FOUT EN OORZAKELIJK VERBAND – Indien men een natuurlijke persoon of rechtspersoon buitencontractueel aansprakelijk wil stellen voor geleden schade, moet aan drie voorwaarden worden voldaan. Ten eerste dient het bewijs van schade geleverd te worden. Ten tweede moet er in hoofde van de natuurlijke persoon of rechtspersoon een toerekenbare fout worden vastgesteld. En ten slotte dient er een oorzakelijk verband te zijn tussen de begane fout en de geleden schade.¹⁶⁸ Deze aansprakelijkheid vloeit niet enkel voort uit een daad, maar ook uit een nalatigheid of onvoorzichtigheid die werd veroorzaakt.¹⁶⁹

58. TOEREKENBARE FOUT– Een toerekenbare fout kan enerzijds ontstaan uit de schending van een wettelijke norm en anderzijds uit een inbreuk op de algemene zorgvuldigheidsplicht. Het eerste geval levert in de praktijk weinig discussie op. Indien bijvoorbeeld een auteursrechtelijke norm wordt overtreden, is het vanzelfsprekend dat men hiervoor aansprakelijk is. Het tweede geval is moeilijker te beoordelen. De algemene zorgvuldigheidsplicht vereist immers dat de schade redelijk voorzienbaar moet zijn.¹⁷⁰ Dit komt er *in concreto* op neer dat de persoon in kwestie alleen aansprakelijk kan zijn wanneer kan worden voorzien dat de informatie die wordt verspreid, schadelijke gevolgen kan hebben voor derden. Dit veronderstelt dat het een vereiste is om voorzorgsmaatregelen te nemen en om ervoor te zorgen dat bepaalde informatie niet wordt verspreid zoals bijvoorbeeld racistische inhoud, feitelijke onjuistheden die tot schade kunnen leiden of onrechtmatig verkregen informatie.¹⁷¹ De literatuur schrijft voor dat deze voorzorgsmaatregelen normaal en redelijk moeten zijn.¹⁷² Dit houdt in dat men slechts aansprakelijk kan worden gesteld indien het slachtoffer kan aantonen dat de persoon in kwestie zich niet als een normale en voorzichtige persoon in dezelfde omstandigheden heeft gedragen.¹⁷³

59. TOEPASSING – De toepassing van de buitencontractuele aansprakelijkheid in de context van *fake news* kan in bepaalde gevallen een oplossing bieden. Indien de persoon in kwestie kan aantonen dat hij schade heeft geleden en dat er een toerekenbare fout aan de auteur of verspreider van het *fake news* kan worden verweten, kan hiervoor een buitencontractuele vordering worden ingesteld. Dit brengt echter met zich mee dat het slachtoffer een grote bewijslast draagt. Daarnaast vormt ook de anonimiteit van internetgebruikers een groot struikelblok.

¹⁶⁸ Art. 1382 BW.

¹⁶⁹ Art. 1383 BW.

¹⁷⁰ Cass. 12 november 1951, *Arr.Cass.* 1952, 118; Cass. 5 mei 1971, *Arr.Cass.* 1971, 869; H. VANDENBERGHE en M. VAN QUICKENBORNE, “Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008. Deel II”, *TPR* 2010, afl. 4, 1848.

¹⁷¹ J. DEENE, “Aansprakelijkheid van internet service providers”, *NJW* 2005, afl. 115, 724.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ H. VANDENBERGHE en M. VAN QUICKENBORNE, “Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008. Deel II”, *TPR* 2010, afl. 4, 1861.

c. Strafrechtelijke wetgeving

c.1. Draagwijdte van laster en eerroof en valsheid in geschriften, in informatica en in telegrammen

60. LASTER EN EERROOF – De misdrijven laster en eerroof zijn terug te vinden in art. 443 e.v. van het Strafwetboek. Uit deze bepalingen kunnen een viertal gemeenschappelijke voorwaarden worden afgeleid.¹⁷⁴ Vooreerst is vereist dat de dader een bepaald feit ten laste legt van een persoon waarvan het wettelijk bewijs niet wordt geleverd. Ten tweede moet het gaan om een feit dat die persoon aan openbare verachting blootstelt of zijn eer kan krenken.¹⁷⁵ Het feit moet dus een twijfel opwerpen over de eerlijkheid van de persoon en strekken tot vermindering van de achting.¹⁷⁶ Ten derde moet er sprake zijn van een openbaarheid.¹⁷⁷ Deze openbaarheid wordt door de wetgever ruim omschreven en omvat o.a. de situatie waarbij er informatie wordt verspreid via discussieplatformen op het internet, die toegankelijk zijn voor een behoorlijk aantal personen.¹⁷⁸ Ten vierde dient er sprake te zijn van kwaadwillig opzet. Het moge duidelijk wezen dat uit deze vereisten voortvloeit dat het oogmerk om te schaden en de vrijwillige aard vereist zijn om gerechtelijk vervolgd te worden.

61. VALSHEID IN GESCHRIFTEN – Het misdrijf van valsheid in geschriften, in informatica en in telegrammen vindt haar rechtsgrondslag in art. 193 e.v. van het Strafwetboek. Het misdrijf omvat drie voorwaarden.¹⁷⁹ De eerste voorwaarde houdt in dat het feit dat in het geschrift wordt vermeld niet overeenstemt met de waarheid.¹⁸⁰ Ten tweede moet er bij dit misdrijf ook sprake zijn van een bedrieglijk opzet of een oogmerk om te schaden.¹⁸¹ Tot slot dient er een mogelijk nadeel voor de betrokkene te bestaan.¹⁸²

c.2. Conclusie

62. OPZET – Aangezien het strafrecht strikt wordt geïnterpreteerd, kan *fake news* slechts in bepaalde gevallen onder voorgaande wettelijke bepalingen vallen. In beide misdrijven wordt opzet of zelfs kwaad opzet vereist. Dit criterium brengt de nodige bewijsproblematiek met zich mee, hetgeen ertoe leidt dat het momenteel dus niet mogelijk is om iemand die *fake news* creëert of verspreidt, doeltreffend en snel te vervolgen op basis van de huidige strafwetgeving.

¹⁷⁴ J. LORRE, *Sociale media en werkgeverscontrole*, Mechelen, Kluwer, 2012, 51.

¹⁷⁵ Art. 443 Sw.

¹⁷⁶ J. LORRE, *Sociale media en werkgeverscontrole*, Mechelen, Kluwer, 2012, 52.

¹⁷⁷ Art. 444 *in fine* Sw.

¹⁷⁸ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 271; Corr. Antwerpen 16 december 2005, *RW*2006-07, 187.

¹⁷⁹ P. BORGHS, "Homohuwelijk leidt dan toch niet tot veroordeling voor valsheid in geschrifte", *Juristenkrant* 2014, afl. 289, 3; C. CONINGS, "Reële valsheid vs. Virtuele valsheid", *NJW* 2013, afl. 279, 238.

¹⁸⁰ *Ibid.*; Cass. 21 juni 2005, AR P.05.0073.N, *Arr.Cass.* 2005.

¹⁸¹ Art. 193 Sw.

¹⁸² Cass. 22 januari 2013, AR P.12.0625.N, *Arr.Cass.* 2013.

63. GEEN SLUITENDE OPLOSSING – Valsheid in geschriften, in informatica en in telegrammen enerzijds en laster en eerroof anderzijds kunnen wel een component zijn van *fake news*, maar dat is niet noodzakelijk het geval. Er kan immers sprake zijn van *fake news* zonder dat het gepaard gaat met valsheid in geschriften, in informatica en in telegrammen en laster en eerroof jegens een derde.

2.2. DUTS REGELGEVEND KADER

2.2.1. *Netzwerkdurchsetzungsgesetz*

64. RATIO LEGIS – Duitsland is het eerste Europese land dat een wet heeft ingevoerd om *fake news* te bestrijden. Zo is op 1 oktober 2017 de controversiële *Netzwerkdurchsetzungsgesetz* (hierna: NetzDG) in werking getreden.¹⁸³ Tot 1 januari 2018 werd er voor wat de handhaving betreft een overgangsregeling ingevoerd. De *ratio legis* van deze wet bestaat in het verbeteren van de handhaving van bestaande strafrechtelijke wetgeving op socialemediaplatformen.¹⁸⁴ De NetzDG wil socialemediaplatformen aanzetten om zo snel mogelijk illegale inhoud te verwijderen. Ondanks het feit dat de wettekst de term ‘*fake news*’ niet expliciet vermeldt, wordt dit fenomeen in de memorie van toelichting wel als een belangrijke reden voor de totstandkoming van de wet aangehaald.¹⁸⁵ In de mate dat *fake news* berichten onder de bestaande strafrechtelijke wetgeving vallen, kunnen zij worden beschouwd als illegale inhoud en dus onder het toepassingsgebied van de NetzDG vallen.

65. DRAAGWIJDTE – Een eerste belangrijke maatregel is dat socialemediabedrijven worden verplicht om manifest onwettige inhoud zoals belediging, bedreiging of opruiing, binnen de 24 uur te verwijderen.¹⁸⁶ Indien het gaat om gewone onwettige informatie, wordt de termijn verlengd naar zeven dagen.¹⁸⁷ Om te beoordelen of een bericht onwettige informatie bevat, verwijst

¹⁸³ Art. 3 Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG), 1 september 2017, Bundesgesetzblatt, Jahrgang 2017, Teil I, Nr. 61, 7 september 2017 (inwerkingtreding 1 oktober 2017), [Online]. Officiële Engelse vertaling beschikbaar via:

<https://www.bmfv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/NetzDG_engl.pdf?jsessionid=793908C25F563_AEA0C8689ABA6416879.2_cid334?__blob=publicationFile&v=2>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

¹⁸⁴ Zoals bijvoorbeeld de Duitse tegenhanger van onze regelgeving omtrent laster en eerroof, terug te vinden in Hoofdstuk 14 van het *Strafgesetzbuch*, [Online]. <<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

¹⁸⁵ Memorie van toelichting van de Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG), 1 september 2017, Bundesgesetzblatt, Jahrgang 2017, Teil I, Nr. 61, 7 september 2017 (inwerkingtreding 1 oktober 2017), p. 1, [Online].

<https://www.bmfv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/RegE_NetzDG.pdf?__blob=publicationFile&v=2>. [Geraadpleegd op 20 april 2020]; EC., “Act improving law enforcement on social networks [Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG]”, *ec.europa.eu*, 27 maart 2017, puntje 9 [Online].

<<http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/tris/en/index.cfm/search/?trisation=search.detail&year=2017&num=127&mLang=NL>>. [Geraadpleegd op 18 april 2020].

¹⁸⁶ Art. 1, sectie 3, 2, 1 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77).

¹⁸⁷ Art. 1, sectie 3, 3 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77).

de NetzDG naar het *Strafgesetzbuch*.¹⁸⁸ Daarnaast moeten socialemediabedrijven die per kalenderjaar meer dan honderd klachten over illegale inhoud krijgen, een rapport opstellen over de manier waarop ze met deze illegale inhoud omgaan. Deze rapporten moeten worden gepubliceerd in, de Duitse tegenhanger van het Belgisch Staatsblad, de *Federal Gazette* en op de website van het desbetreffende socialemediabedrijf.¹⁸⁹ Ten slotte dienen de socialemediabedrijven een verantwoordelijke aan te duiden die de vragen van de Duitse autoriteiten kan beantwoorden.¹⁹⁰

66. HANDHAVING -- Een socialemediabedrijf dat opzettelijk of uit onachtzaamheid bepaalde van bovengenoemde verplichtingen schendt, riskeert een boete die kan oplopen tot 5 miljoen euro.¹⁹¹ Wanneer een overheidsinstantie inhoud die niet werd geschrapt als illegaal beschouwt en een socialemediabedrijf wil beboeten, moet zij eerst een rechterlijke uitspraak verkrijgen waarin deze onwettigheid wordt vastgesteld.¹⁹² Hoewel er zware sancties bestaan voor het niet blokkeren of verwijderen van onwettige inhoud, verduidelijkt de *Leitlinien zur Festsetzung von Geldbußen im Bereich des Netzwerkdurchsetzungsgesetzes* dat er enkel boetes worden opgelegd indien het niet om een individueel geval gaat maar wanneer er sprake is van systematische tekortkomingen.¹⁹³ Daarnaast bepaalt de NetzDG dat overtredingen ook kunnen worden bestraft als ze buiten Duitsland worden begaan.¹⁹⁴

67. VRIJSTELLINGEN -- De NetzDG sluit socialemediabedrijven die in Duitsland 1) minder dan twee miljoen geregistreerde gebruikers hebben, 2) platformen die journalistieke of redactionele inhoud aanbieden en 3) platformen die ontworpen zijn om individuele communicatie of de verspreiding van specifieke inhoud mogelijk te maken, uit van haar toepassingsgebied.¹⁹⁵

¹⁸⁸ Art. 1, sectie 1, 3 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77); Memorie van toelichting van de Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG), 1 september 2017, Bundesgesetzblatt, Jahrgang 2017, Teil I, Nr. 61, 7 september 2017 (inwerkingtreding 1 oktober 2017), p. 11, [Online].

<https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/RegE_NetzDG.pdf?__blob=publicationFile&v=2>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

¹⁸⁹ Art. 1, sectie 2 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77).

¹⁹⁰ Art. 1, sectie 5 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77).

¹⁹¹ Art. 1, sectie 4 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77).

¹⁹² Deze rechtelijke beslissing is bindend voor de overheidsinstantie. Zie ook art. 1, sectie 4, 5 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77).

¹⁹³ Leitlinien zur Festsetzung von Geldbußen im Bereich des Netzwerkdurchsetzungsgesetzes, 22 maart 2018, 7-8, [Online].

<http://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Themen/Fokusthemen/NetzDG_Bu%C3%9Fgeldleitlinien.pdf?__blob=publicationFile&v=3>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

¹⁹⁴ *Ibid.*, 4-5.

¹⁹⁵ Art. 1, sectie 1 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77)

2.2.2. *Kritiek*

68. INLEIDING – De NetzDG is controversieel en wordt bekritiseerd als ongrondwettelijk, wegens potentiële schending van de vrijheid van meningsuiting. Vermeldenswaardig is dat ook de juridische afdeling van het Duitse parlement tot de conclusie komt dat de NetzDG in strijd is de Duitse grondwet.¹⁹⁶ Omwille van de toenemende kritiek op de NetzDG hebben verschillende Duitse politieke partijen voorstellen ingediend om de wet te wijzigen.¹⁹⁷ Geen enkel voorstel heeft het tot op heden gehaald.

69. VRIJHEID VAN MENINGSUITING – Zoals de *Human Rights Watch* in haar beoordeling van de NetzDG aangeeft, vinden zelfs rechtbanken het beoordelen van inhoud een moeilijk gegeven, aangezien hiervoor een genuanceerde kennis van context, cultuur en recht is vereist.¹⁹⁸ Logischerwijze geldt dit ook voor socialemediaplatformen. Zowel deze moeilijkheid als de dreiging van hoge boetes kunnen aanleiding geven tot een ‘overblokkering’ van informatie.¹⁹⁹ Daarnaast worden deze platformen gedwongen om op korte tijd informatie te beoordelen op basis van onvolledige en deels onbekende feiten. De Duitse grondwet vereist echter dat er een gedetailleerde en proportionele afweging van belangen moet plaatsvinden die gebaseerd moet zijn op de kennis van alle feiten.²⁰⁰ Uit het voorgaande vloeit voort dat de NetzDG aanleiding kan geven tot een schending van de vrijheid van meningsuiting (zie ook *infra*, randnr. 121-125).

70. BUNDESVERFASSUNGSGERICHT – Ook het Duitse *Bundesverfassungsgericht* heeft herhaaldelijk geoordeeld dat het voornemen om verklaringen met een schadelijke of gevaarlijke inhoud in het algemeen te beperken, de vrijheid van meningsuiting schendt en dus onwettig is.²⁰¹ Daarnaast

¹⁹⁶ Entwurf eines Netzwerkdurchsetzungsgesetzes und Vereinbarkeit mit der Meinungsfreiheit, 12 juni 2017, 17, [Online]. <<https://www.bundestag.de/resource/blob/510514/eebf7cf92dee88ec74ce8e796e9bc25c/wd-10-037-17-pdfdata.pdf>>. [Geraadpleegd op 24 maart 2020].

¹⁹⁷ Wetsvoorstel betreffende de wijziging van de Netzwerkdurchsetzungsgesetz, *Parl.St.* Kamer 2017-2018, nr. 19/5950, [Online]. <<https://perma.cc/FBW8-FJDP>>. [Geraadpleegd op 21 april 2020].

¹⁹⁸ HRW., “Germany: Flawed Social Media Law”, *hrw.org*, 14 februari 2018, [Online]. <<https://www.hrw.org/news/2018/02/14/germany-flawed-social-media-law>>. [Geraadpleegd op 29 maart 2020].

¹⁹⁹ Art. 5, eerste lid Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland.

²⁰⁰ G. DÜRIG en T. MAUNZ, *Grundgesetz Kommentar*, München, C.H. Beck, 2019, Teil B, Art. 5 Abs 1, nr. 54.

²⁰¹ Bundesverfassungsgericht 23 maart 1971, nr. 30/366, [Online]. <<https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv030336.html>>. [Geraadpleegd op 29 maart 2020]; Bundesverfassungsgericht 14 maart 1972, nr. 33/1, [Online]. <<https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv033001.html>>. [Geraadpleegd op 29 maart 2020]; Bundesverfassungsgericht 10 oktober 1995, nr. 93/266 - 319, overw. 108, [Online]. <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/1995/10/rs19951010_1bvr147691.html>.

stelt het *Bundesverfassungsgericht* dat het gevaarlijke karakter van een mening op zich geen reden is om deze in te perken.²⁰² De vrijheid van meningsuiting laat het toepassen van een algemene norm voor het beoordelen van de juistheid van informatie niet toe, omdat anders de mening van de meerderheid van de samenleving de lakmoesproef voor aanvaardbare meningen zou worden. Dit zou bijgevolg in strijd zijn met de *ratio legis* van het grondrecht, dat met name bedoeld is om minderheidsstandpunten te beschermen en een botsing van ideeën te laten plaatsvinden.²⁰³

71. Om aan de vereisten van de NetzDG te voldoen, dienen socialemediaplatformen feiten en omstandigheden te onderzoeken die op onwettigheid wijzen. Hieruit kan worden geargumenteed dat de NetzDG een algemene toezichtsplicht oplegt aan socialemediaplatformen.²⁰⁴ Dit is in strijd met art. 15 van de E-commerce richtlijn, die lidstaten verbiedt om algemene verplichtingen tot toezicht op informatie of onderzoek naar feiten of omstandigheden die op onwettige activiteiten duiden in te voeren.²⁰⁵ Daarnaast kan de NetzDG ook in conflict komen met principe van het land van herkomst. Art. 3 tweede lid van de Ecommerce richtlijn schrijft immers voor dat Europese lidstaten het vrije verkeer van diensten van de informatiemaatschappij die vanuit een andere lidstaat worden geleverd, niet mogen beperken.²⁰⁶ De NetzDG is echter van toepassing op alle socialemediaplatformen, ook op diegenen die zich in andere Europese lidstaten bevinden.²⁰⁷ Aangezien andere Europese lidstaten geen vergelijkbare wetten hebben aangenomen, legt de NetzDG op die manier aan socialemediaplatformen die zich in andere lidstaten bevinden, strengere regels op.

72. CONCLUSIE -- De NetzDG is op verschillende vlakken problematisch. Eerst en vooral komt een essentieel democratisch gegeven, namelijk de vrijheid van meningsuiting onder druk te staan. Daarnaast wordt de verantwoordelijkheid voor het detecteren en verwijderen van informatie in de handen van een commercieel bedrijf gelegd. Ten slotte wordt deze nationale wet geconfronteerd met de grensoverschrijdende internetcontext, hetgeen haar effectiviteit vermindert. Zo kunnen *fake news* websites of haatberichten die in Duitsland worden geblokkeerd nog steeds toegankelijk zijn in naburige Europese landen.

[Geraadpleegd op 29 maart 2020].

²⁰² Bundesverfassungsgericht 23 april 1994, nr. 90/241, overw. 26 [Online].

<<https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv090241.html>>. [Geraadpleegd op 29 maart 2020];

²⁰³ Bundesverfassungsgericht 14 maart 1972, nr. 33/1, [Online].

<<https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv033001.html>>.

[Geraadpleegd op 29 maart 2020].

²⁰⁴ Art. 1, sectie 3, 2, 1 *Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG* (nr. 77).

²⁰⁵ Art. 15, eerste lid Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt, *Pb.L.* 17 juli 2000, afl. 178, 1.

²⁰⁶ Art. 3, tweede lid Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt, *Pb.L.* 17 juli 2000, afl. 178, 1.

²⁰⁷ Leitlinien zur Festsetzung von Geldbußen im Bereich des *Netzwerkdurchsetzungsgesetzes*, 22 maart 2018, p. 4-5, [Online].

<http://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Themen/Fokusthemen/NetzDG_Bu%C3%9Fgeldleitlinien.pdf?__blo b=publicationFile&v=3>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

Hoewel Duitsland het eerste land was om een anti-*fake news* wetgeving uit te vaardigen, volgt uit bovenstaande kritiek dat de laatste inkt over de NetzDG nog niet is gevloeid.

2.3. FRANS REGELGEVEND KADER

2.3.1. *Loi contre la manipulation de l'information*

a. Totstandkoming

73. RATIO LEGIS-- President Macron pleitte in zijn nieuwjaarstoespraak van januari 2018 voor de invoering van een wet die het verspreiden van *fake news* in verkiezingstijden aan banden kan leggen.²⁰⁸ De aanleiding hiervoor was het feit dat er tijdens de periode voorafgaand aan de Franse presidentsverkiezingen van 2017 een aantal valse documenten werden gepubliceerd. Zo stelt de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel van 21 maart 2018 dat recente verkiezingsgebeurtenissen het bestaan hebben aangetoond van massale campagnes om valse informatie te verspreiden die doelden op het veranderen van het normale verloop van het verkiezingsproces via online platformbeheerders.²⁰⁹ Diezelfde toelichting gaat ervan uit dat de bestaande straf- en civielrechtelijke wetgeving niet effectief genoeg is om hierop een antwoord te bieden, aangezien zij niet in staat is om de snelle verwijdering van online-inhoud toe te staan en om te voorkomen dat deze zich opnieuw verspreidt.²¹⁰ Vandaar de wens van president Macron om nieuwe regelgevende maatregelen te implementeren die aan deze problematiek moeten tegemoetkomen.

74. ORGANIEKE EN GEWONE WET -- Op 16 en 21 Maart 2018 werden er bij het Franse Parlement wetsvoorstellen ingediend om sociale media te reguleren.²¹¹ Deze twee data zijn een vereiste volgens art. 6 van de Franse grondwet, die voorschrijft dat maatregelen die betrekking hebben op de presidentsverkiezingen bij een organieke wet moeten worden vastgesteld.²¹² Om de gewone wet in werking te kunnen laten treden was er dus eerst een indiening van een organieke wet vereist. Op 22 december 2018 heeft de president van de

²⁰⁸ E. MACRON, "Voeux du Président de la République Emmanuel Macron à la presse.", *elysee.fr*, 3 januari 2018, [Online]. <<https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2018/01/03/voeux-du-president-de-la-republique-emmanuelmacron-a-la-presse>>. [Geraadpleegd op 5 april 2020].

²⁰⁹ Assemblée Nationale n° 799 (FR) 21 maart 2018 Proposition de Loi relative à la lutte contre les Fausses Informations, p. 3 [Online]. <http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_proposition-loi.pdf>. [Geraadpleegd op 18 april 2020].

²¹⁰ *Ibid.*, 5.

²¹¹ Assemblée Nationale n° 799 (FR) 21 maart 2018 Proposition de Loi relative à la lutte contre les Fausses Informations, [Online]. <http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_proposition-loi.pdf>. [Geraadpleegd op 18 april 2020]; Assemblée Nationale n° 772 (FR) 16 maart 2018 Proposition de Loi organique relative à la lutte contres les Fausses informations, [Online]. <<http://www.assembleenationale.fr/15/propositions/pion0772.asp>>. [Geraadpleegd op 15 april 2020].

²¹² Art. 6 Constitution française du 4 octobre 1958, [Online]. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.dojsessionid=0EECA64A93F21C9982FB1ACEC0A7E5C9.tplgfr31s_3?c idTexte=JORFTEXT000000571356&dateTexte=20140401>. [Geraadpleegd op 4 april 2020].

Fransse Republiek de organieke en gewone wet tegen de manipulatie van informatie afgekondigd. Beiden werden op 23 december 2018 in het Fransse Staatsblad gepubliceerd.²¹³

b. Draagwijdte

75. DEFINITIE -- *Fake news* werd voor het eerst gedefinieerd door art. 27 van de *Loi sur la liberté de la presse* als: “*La publication, la diffusion ou la reproduction, par quelque moyen que ce soit, de fausses nouvelles, de pièces fabriquées, falsifiées ou mensongèrement attribuées à des tiers lorsque, fait de mauvaise foi, elle aura troublé l’ordre public ou aura été susceptible de le troubler.*”²¹⁴ De Fransse *loi contre la manipulation de l’information* (hierna: LCMI) geeft daarom geen definitie van *fake news*, maar verduidelijkt enkel dat het gaat om “*des allégations ou imputations inexactes ou trompeuses d’un fait.*”²¹⁵ Wel voorziet de LCMI in een preventief en repressief kader voor online platformbeheerders dat hieronder verder wordt besproken.

b.3. Preventieve bepalingen

76. TRANSPARANTIE -- Het eerste artikel van de LCMI verplicht online platformbeheerders om tijdens de verkiezingsperiode²¹⁶ de transparantie omtrent gesponsorde informatie te verhogen.²¹⁷ Deze transparantieverplichting dient het algemeen belang door enerzijds burgers tijdens de verkiezingsperiode met kennis van zaken te informeren en anderzijds de eerlijkheid van de

²¹³ Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, *JO* 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²¹⁴ Art. 27 Loi 29 juli 1881 sur la liberté de la presse (FR), *JO* 30 juli 1881 p.4201, [Online].

<<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?ci dTexte=JORFTEXT00000877119&dateTexte=20190405>>.

[Geraadpleegd op 6 april 2020].

²¹⁵ Art. 1, 2°, laatste lid Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, *JO* 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²¹⁶ Deze verkiezingsperiode begint drie maanden voorafgaand aan de eerste dag van de maand waarin de verkiezingen plaatsvinden en duurt tot aan de datum van de stemming. Zie ook art. 1, 2° Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, *JO* 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²¹⁷ Art. 1, 2° Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, *JO* 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

verkiezingen te waarborgen.²¹⁸ Daarnaast moeten online platformbeheerders de identiteit van de adverteerders en de personen die voor hen optreden bekendmaken.²¹⁹ Dit geldt eveneens voor de middelen die werden gespendeerd aan de promotie van informatie.²²⁰ Deze verplichting wordt echter genuanceerd doordat ze enkel geldt 1) wanneer de gespendeerde middelen hoger liggen dan een bij decreet bepaalde drempel²²¹ en 2) wanneer het gaat over actueel nieuws dat (in)direct verband houdt met het verkiezingsdebat.²²² Bovendien gelden deze preventieve maatregelen enkel voor platformen waarvan de activiteit een bij decreet bepaalde drempel van aantal verbindingen op het Franse grondgebied overschrijft.²²³

77. ZELFREGULERING – Verder vormt het preventieve luik van de LCMI als het ware de introductie van een concept van ‘gereguleerde zelfregulering’. Zo benadrukt de LCMI het belang van het sluiten van samenwerkingsovereenkomsten met andere platformen en verplicht ze online platformbeheerders om een aantal aanvullende maatregelen te nemen.²²⁴ Het gaat o.m. over het verhogen van de transparantie van gebruikte algoritmes, het aanmaken van een toegankelijk aanmeldingspunt voor *fake news* en het stimuleren van mediawijsheid.²²⁵ Bovendien moeten platformen de geïmplementeerde maatregelen en bestede middelen openbaar maken en aan de nationale audiovisuele toezichthouder jaarlijks een verslag over de uitvoering van de maatregelen overmaken.²²⁶

²¹⁸ Assemblée Nationale n° 799 (FR) 21 maart 2018 Exposé des motifs sur la proposition de Loi relative à la lutte contre les Fausses Informations, p. 4-5 [Online]. <http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_propositionloi.pdf>. [Geraadpleegd op 18 april 2020].

²¹⁹ *Ibid.*

²²⁰ *Ibid.*

²²¹ *Ibid.*; Décret n°2019-297 (FR) 10 april 2019 relatif aux obligations d’information des opérateurs de plateforme en ligne Assurant la promotion de contenus d’information se rattachant à un débat d’intérêt général, [Online]. <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000038359165&categorieLien=id>>. [Geraadpleegd op 17 april 2020].

²²² Assemblée Nationale n° 799 (FR) 21 maart 2018 Exposé des motifs sur la proposition de Loi relative à la lutte contre les Fausses Informations, p. 3-4 [Online]. <http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_propositionloi.pdf>. [Geraadpleegd op 18 april 2020].

²²³ Art. 1, 2° Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, JO 23 december 2018, [Online]. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?jsessionid=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²²⁴ Deze verplichting geldt zowel buiten als tijdens verkiezingsperiodes. Zie ook art. 11 en 15 Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, JO 23 december 2018, [Online].

²²⁵ Art. 11, I, eerste lid Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, JO 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?jsessionid=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020]; M. QUÉMÉNER, “Fake news, infox, quelles réponses juridiques?”, *Dalloz IP/IT* 2019, afl. 3, (178) 180.

²²⁶ Art. 11, I, laatste lid Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, JO 23 december 2018, [Online]. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?jsessionid=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

b.4. Repressieve bepalingen

78. KORTGEDINGPROCEDURE – In de memorie van toelichting van de LCMI staat te lezen dat snel handelen – in het bijzonder tijdens een verkiezingsperiode – cruciaal is om de verspreiding van *fake news* tegen te gaan.²²⁷ Daarom wordt er door de LCMI een kortgedingprocedure voor de burgerlijke rechter ingevoerd.²²⁸ Laatstgenoemde doet zowel in eerste aanleg als in beroep binnen de 48 uur uitspraak over het geschil.²²⁹ Wanneer in een verkiezingsperiode onjuiste of misleidende beweringen of beschuldigingen, op een opzettelijke, kunstmatige of automatische manier op grote schaal via een online platformbeheerder worden verspreid, kan het openbaar ministerie of elke persoon die daarbij belang heeft beroep doen op deze procedure.²³⁰ Drie kortgedingrechters gaan vervolgens op basis van drie cumulatieve voorwaarden na of het bericht al dan niet als *fake news* kan worden gekwalificeerd. Volgens het eerste criterium moeten de beweringen of beschuldigingen kennelijk onjuist of misleidend zijn, ten tweede moet de informatie massaal en op een artificiële manier worden verspreid, en ten derde moet dit aanleiding geven tot verstoring van de openbare orde of het waarheidsgetrouwe karakter van een stemming.²³¹ Indien aan deze criteria wordt voldaan, kunnen de kortgedingrechters ten aanzien van derden alle evenredige en noodzakelijke maatregelen nemen om de verspreiding van het desbetreffende *fake news* tegen te gaan.²³²

²²⁷ Assemblée Nationale n° 799 (FR) 21 maart 2018 Proposition de Loi relative à la lutte contre les Fausses Informations, p. 3 [Online]. <http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_proposition-loi.pdf>. [Geraadpleegd op 18 april 2020].

²²⁸ Deze kortgedingprocedure heeft geen betrekking op meningen, parodieën, gedeeltelijke onnauwkeurigheden of loutere overdrijvingen. Zie ook art. 1, 2° Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l'information, *JO* 23 december 2018, [Online]. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020]; Décret n°2019-53 (FR) 30 januari 2019 désignant le tribunal de grande instance et la cour d'appel compétents pour connaître des actions fondées sur l'article L. 163-2 du code électoral, [Online].

<<https://www.legifrance.gouv.fr/eli/decret/2019/1/30/JUSB1901987D/jo/texte>>. [Geraadpleegd op 17 april 2020]; Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018/773, overw. 21.

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018-773, overw. 23 en 59; Assemblée Nationale n° 799 (FR) 21 maart 2018 Proposition de Loi relative à la lutte contre les Fausses Informations, p. 5 [Online]. <http://www.assembleenationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_proposition-loi.pdf>. [Geraadpleegd op 18 april 2020]; GOUVERNEMENT DE LA RÉPUBLIQUE FRANÇAISE, "Lutte contre la manipulation de l'information", *gouvernement.fr*, 4 januari 2019, [Online]. <<https://www.gouvernement.fr/action/lutte-contre-la-manipulation-de-l-information>>. Geraadpleegd op 10 april 2020].

²³² Zo kunnen de kortgedingrechters bijvoorbeeld illegale inhoud blokkeren, een gebruikersaccount sluiten of zelfs de toegang tot de website blokkeren. Zie ook art. 1, 2° Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l'information, *JO* 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

79. SANCTIES – Daarnaast wordt het niet naleven van de hierboven beschreven transparantieplichtingen gesanctioneerd met een straf die kan oplopen tot een geldboete van 75.000 euro en/of een gevangenisstraf van één jaar.²³³

80. CSA – Tot slot worden de bevoegdheden van de nationale audiovisuele toezichthouder (*Conseil supérieur de l’audiovisuel*, hierna: CSA) uitgebreid. Zij is belast met het controleren van de uitvoering van de preventieve maatregelen en de samenwerking tussen de verschillende platformen.²³⁴ In geval van niet-nakoming van deze verplichtingen kan de voorzitter van de CSA de verantwoordelijke persoon verzoeken om een einde te maken aan de onregelmatigheid.²³⁵ Daarenboven kan de CSA overgaan tot opschorting of onderbreking van radio- of televisie-uitzendingen van rechtspersonen die gecontroleerd of beïnvloed worden door een buitenlandse Staat, indien in de uitzending *fake news* wordt verspreid die het verkiezingsproces kan beïnvloeden.²³⁶

2.3.2. *Kritiek*

81. DISCRETIONAIRE BEVOEGDHEID – De LCMI wordt zowel door de rechtsleer als door de Franse parlementaire oppositie op verschillende punten bekritiseerd. Zo zouden de preventieve bepalingen de platformen een overdreven grote discretionaire bevoegdheid geven.²³⁷ Aangezien de CSA inzake deze bepalingen enkel over een controlebevoegdheid beschikt en dus niet bevoegd is om sancties op te leggen, blijft de praktische uitvoering ervan onzeker.²³⁸

82. OVERBODIG – De repressieve bepalingen worden kritischer onthaald dan de preventieve. Ze worden immers omschreven met woorden als

²³³ Art. 1, 1° Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, *JO* 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²³⁴ Art. 11, I, laatste lid Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, *JO* 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²³⁵ D. DE BELLESCIZE, “Fake news: une loi polémique, qui pose plus de questions qu’elle n’en résout”, *Constitutions* 2018, afl. 4, (559) 565.

²³⁶ Art. 6 Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, *JO* 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²³⁷ SÉNAT (FR) Compte rendu integral, séance du jeudi 26 juillet 2018, *JORF* 27 juli 2018, [Online]. <<https://www.senat.fr/seances/s201807/s20180726/s20180726.pdf>>. [Geraadpleegd op 20 maart 2020].

²³⁸ D. DE BELLESCIZE, “Fake news: une loi polémique, qui pose plus de questions qu’elle n’en résout”, *Constitutions* 2018, afl. 4, (559) 567.

‘vrijheidsberovend’ en ‘onwerkzaam’.²³⁹ Vooreerst maakt men zich zorgen over de omschrijving van het begrip *fake news*.²⁴⁰ De definitie bevat geen intentie criterium en brengt volgens critici personen die te goeder trouw²⁴¹ *fake news* berichten delen in gevaar.²⁴² Ook de Franse Raad van State drukt haar bezorgdheid uit. Zo stelt ze in haar advies dat het juridisch kwalificeren van “*les faits constituant des fausses informations*” een delicate zaak is.²⁴³ Daarnaast wordt de LCMI overbodig bevonden omdat ze – als aanvulling op een reeds omvangrijk wetgevingsarsenaal – schadelijk zou zijn voor de leesbaarheid en duidelijkheid van het vigerende Franse recht.²⁴⁴

83. KORTGEDINGPROCEDURE – Ten derde wordt de kortgedingprocedure als problematisch beschouwd aangezien het enorm moeilijk is om de onjuistheid van informatie te bewijzen en de termijnen voor de rechter te kort zijn om informatie op een grondige manier te verifiëren.²⁴⁵ Bovendien zijn critici van oordeel dat de criteria waaraan de kortgedingrechtshouders moeten toetsen rechtsonzekerheid in de hand kunnen werken.²⁴⁶ Hoe moeten zij immers beoordelen of het waarheidsgetrouwe karakter van een stemming werd aangetast wanneer deze nog niet heeft plaatsgevonden? De kortgedingprocedure zou ook excessieve censuur vanwege de online platformbeheerders teweeg kunnen brengen, hetgeen aansluit bij de bezorgdheid die in Duitsland ten aanzien van de NetzDG is geuit (zie *supra*, randnr. 69). Het is niet ondenkbaar dat zij een gerechtelijke procedure en de kosten die hieraan verbonden zijn willen vermijden en daarom vroegtijdig (en in bepaalde gevallen onterecht) overgaan tot het verwijderen van berichten.

84. INTERNETCONTEXT – Vervolgens benadrukken critici dat het uitvaardigen van nationale regelgeving haaks staat op de grensoverschrijdende logica van het

²³⁹ SÉNAT (FR) Compte rendu intégral, séance du jeudi 26 juillet 2018, *JORF* 27 juli 2018, p. 13112-13113, [Online]. <<https://www.senat.fr/seances/s201807/s20180726/s20180726.pdf>>. [Geraadpleegd op 20 maart 2020].

²⁴⁰ A. DUBARRY en G. HAAS, “Lutter Contre Les Fake News, Un Défi Juridique Et Démocratique”, *Dalloz IP/IT* 2020, afl. 4, (240) 241.

²⁴¹ Hiermee wordt bedoeld: personen die ervan overtuigd zijn dat de berichten die ze delen juiste informatie bevatten.

²⁴² CONSEIL D'ÉTAT (FR) Avis sur les propositions de loi relatives à la lutte contre les fausses informations, n°s 394641-394642, séance du jeudi 19 avril 2018, p. 3, [Online]. <http://www.assembleenationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_avis-conseil-etat.pdf>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²⁴³ CONSEIL D'ÉTAT (FR) Avis sur les propositions de loi relatives à la lutte contre les fausses informations, n°s 394641-394642, séance du jeudi 19 avril 2018, p. 5, [Online]. <http://www.assembleenationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_avis-conseil-etat.pdf>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²⁴⁴ *Ibid.*, 13112; F. DARGENT, “Fausses informations: le nouvel arsenal législatif est conforme à la Constitution – à propos de la décision du Conseil constitutionnel n° 2018-773 DC du 20 décembre 2018, Loi relative à la manipulation de l’information”, *Entertainment & Law* 2019, afl. 2, (113) 114.

²⁴⁵ SÉNAT (FR) Compte rendu intégral, séance du jeudi 26 juillet 2018, *JORF* 27 juli 2018, p. 13119, [Online]. <<https://www.senat.fr/seances/s201807/s20180726/s20180726.pdf>>. [Geraadpleegd op 20 maart 2020].

²⁴⁶ *Ibid.*, 13116.

internet.²⁴⁷ Wanneer er strenge nationale regels worden opgelegd, zullen commerciële spelers zich logischerwijs in landen vestigen die een milder regime hanteren. Het lijkt daarom aangewezen om het probleem op internationaal of Europees niveau aan te pakken.

85. INBREUK VRIJHEDEN – Tot slot wordt de LCMI als gevaarlijk aanzien omdat ze een inbreuk zou vormen op de vrijheid van meningsuiting (zie *infra*, Deel 3).²⁴⁸ De nieuwe bevoegdheden van de CSA en de kortgedingprocedure bieden de mogelijkheid om verregaande verwijderingsmaatregelen op te leggen. Dit zorgt voor een bedreiging van het evenredigheidsbeginsel, de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting.²⁴⁹ Het EVRM biedt op het gebied van politieke meningsuiting of politiek debat immers weinig ruimte voor een beperking van de vrijheid van meningsuiting.²⁵⁰ Dit blijkt ook uit de rechtspraak van het EHRM waarin wordt benadrukt dat de rechter zich tijdens een verkiezingsperiode tolerant moet opstellen ten aanzien van de grenzen van toelaatbare kritiek.²⁵¹

86. GRONDWETSCONFORM – Op 20 december 2018 verklaarde het Franse Grondwettelijk Hof dat de organieke en gewone wet in overeenstemming met de Grondwet zijn.²⁵² Ondanks alle kritiek, die een onzeker juridisch kader aan de kaak stelt, is het Hof van oordeel dat de LCMI geen schending inhoudt van de vrijheid van meningsuiting, met dien verstande dat het Hof *fake news* restrictief definieert als beschuldigingen of verdachtmakingen die ‘kennelijk’ onjuist of misleidend zijn.²⁵³ Daarenboven verduidelijkt het Hof dat enkel beschuldigingen of verdachtmakingen waarvan objectief kan worden aangetoond dat ze onjuist zijn onder het toepassingsgebied vallen.²⁵⁴ Deze definitie van *fake news* is van toepassing op de hele wet, met inbegrip van de bepalingen die aan de CSA de bevoegdheid verlenen om een radio- of televisie-uitzending stop te zetten.²⁵⁵ Laatstgenoemde bevoegdheidsbepalingen zijn grondwetsconform aangezien het door de CSA genomen stopzettingsbesluit met redenen moet worden omkleed en ter kennis moet worden gebracht aan de tegenpartij, die over de mogelijkheid beschikt om de beslissing aan te vechten

²⁴⁷ D. DE BELLESCIZE, “Fake news: une loi polémique, qui pose plus de questions qu’elle n’en résout”, *Constitutions* 2018, afl. 4, (559) 569-570.

²⁴⁸ *Ibid.*, 13104; W. AUDUREAU, “Loi sur les fausses informations: les chercheurs du CNRS sceptiques”, *lemonde.fr*, 24 mei 2018, [Online]. <https://www.lemonde.fr/pixels/article/2018/05/24/loi-sur-les-fausses-informations-leschercheurs-du-cnrs-sceptiques_53083791_4408996.html>. [Geraadpleegd op 17 april 2020]; D. DE BELLESCIZE,

“Fake news: une loi polémique, qui pose plus de questions qu’elle n’en résout”, *Constitutions* 2018, afl. 4, (559) 566.

²⁴⁹ D. DE BELLESCIZE, “Fake news: une loi polémique, qui pose plus de questions qu’elle n’en résout”, *Constitutions* 2018, afl. 4, (559) 564.

²⁵⁰ Art. 10, §1 EVRM.

²⁵¹ EHRM 11 april 2006, nr. 71343/01, Brasiliër/Frankrijk, § 41.

²⁵² Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018/773; Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018/774.

²⁵³ Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018/773, overw. 23, 87.

²⁵⁴ Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018/773, overw. 21.

²⁵⁵ Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018/773, overw. 51; M.-C. DE MONTECLER, “Le Conseil Constitutionnel Définit La Manipulation De L’Information”, *AJDA* 2019, afl. 1, 5.

voor een administratieve rechtbank.²⁵⁶ Daarenboven rechtvaardigt de bijzondere ernst van een poging tot destabilisatie van een mediakanaal door een buitenlandse entiteit dat bepaalde omroepdiensten anders worden behandeld door de CSA en vormt de bevoegdheidsuitbreiding bijgevolg geen schending van het gelijkheidsbeginsel.²⁵⁷

2.3.3. Rechtspraak

87. PRAKTIJKVOORBEELD – Op 10 mei 2019, ongeveer zes maanden na de inwerkingtreding van de LCMI, werd er op verzoek van twee volksvertegenwoordigers het eerste en voorlopig enige geschil bij de kortgedingsrechter aanhangig gemaakt. Aanleiding hiervoor was een Twitterbericht van de Franse minister van Binnenlandse Zaken over een vermeende aanval op het Parijse ziekenhuis Pitié-Salpêtrière tijdens een demonstratie op 1 mei 2019. Op 17 mei 2019 verwierp de rechtbank de aanklacht aangezien ze van oordeel was dat het bericht van de Franse minister weliswaar overdreven lijkt omdat hij gebruik maakt van woorden zoals ‘aanval’ en ‘verwondingen’, maar dat deze overdrevenheid echter betrekking heeft op feiten die reëel en waargebeurd zijn.²⁵⁸

a. Redenering van de rechtbank

88. ANALYSE – De bijzonder goed gemotiveerde beslissing van de rechtbank in bovenstaand praktijkvoorbeeld is zowel voor wat betreft de procedure als de toepassing van de voorwaarden interessant.

89. PROCEDURE – Wat de procedure betreft, toont de beslissing aan dat de *ratio legis* van de LCMI – die de verspreiding van *fake news* wil aanpakken, en niet de persoon die de valse informatie publiceert – niet steeds door iedereen wordt begrepen. *In casu* is het niet uitgesloten dat de verzoekende partijen – die beiden politici zijn – andere intenties hadden dan het tegengaan van de verspreiding van *fake news*. Het is echter niet de bedoeling dat kortgedingrechters als scheidsrechters van electorale polemieken moeten optreden.²⁵⁹ Daarnaast schrijft de LCMI wegens de urgentie die inherent verbonden is aan een kortgeding, een uitspraaktermijn van 48 uur voor.²⁶⁰ Een tweede bevinding is dat deze termijn in *casu* wordt geschonden aangezien de rechter uitspraak doet na

²⁵⁶ Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018/773, overw. 36, 52.

²⁵⁷ Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018/773, overw. 41, 54, 56.

²⁵⁸ Tribunal de Grande Instance Paris 17 mei 2019, n° 19/53935, [Online]. <https://www.dalloz-actualite.fr/sites/dallozactualite.fr/files/resources/2019/05/19_53935.pdf>. [Geraadpleegd op 14 april 2020].

²⁵⁹ M. BABONNEAU en P. JANUEL, “Loi Fake news: première application du référé”, *dalloz-actualite.fr*, 17 mei 2019, [Online]. <<https://www.dalloz-actualite.fr/flash/loi-fake-news-premiere-application-du-refere#.Xpb59tMzZTY>>. [Geraadpleegd op 13 april 2020].

²⁶⁰ Art. 1, 2° Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, *JO* 23 december 2018, [Online]. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfr21s_2?ci dTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

zeven dagen. Ten derde werd de vordering tegen Twitter Frankrijk onontvankelijk verklaard omdat haar enige activiteit bestaat in het commercialiseren van het informatienetwerk Twitter.²⁶¹ Het in Ierland gevestigde Twitter International is het hostingbedrijf en is als enige verantwoordelijk voor de gegevensverwerking.²⁶² Een vrijwillige tussenkomst van de Franse minister van Binnenlandse Zaken en Twitter International werd door de rechtbank onvankelijk verklaard omdat beide partijen een voldoende band en belang hadden met de vorderingen van de verzoekers.²⁶³

90. TOEPASSING VOORWAARDEN -- Om als *fake news* te worden gekwalificeerd moet de informatie 1) kennelijk onjuist of misleidend zijn, 2) worden verspreid op een bewuste, kunstmatige of geautomatiseerde en massale manier en 3) het waarheidsgetrouwe karakter van de stemming kunnen verstoren.²⁶⁴ Wat de eerste voorwaarde betreft waren de rechters van oordeel dat de demonstranten wel degelijk in het ziekenhuis waren binnengedrongen en dat de informatie daardoor niet geheel los stond van de feitelijke gegevens.²⁶⁵ Daardoor was de onnauwkeurigheid of het misleidende karakter van het Twitterbericht geen verkeerde voorstelling van de feiten en was de informatie dus niet kennelijk onjuist of misleidend. Voor de tweede voorwaarde wordt cumulatief vereist dat de verspreiding van de informatie massaal, kunstmatig, geautomatiseerd en doelbewust via een onlineplatform geschiedt. Er is sprake van een kunstmatig of geautomatiseerd karakter wanneer derden worden betaald om het bericht te verspreiden of de informatie wordt gepromoot met behulp van geautomatiseerde middelen zoals *bots*.²⁶⁶ Aangezien uit geen enkel element bleek dat het Twitterbericht werd verspreid via een kunstmatige of geautomatiseerde manier was de rechtbank van oordeel dat aan deze tweede voorwaarde niet werd voldaan.²⁶⁷ Tot slot werd ook de derde voorwaarde niet vervuld. De rechtbank meende dat de informatie in het Twitterbericht weliswaar overdreven was, maar geen aanleiding gaf tot beïnvloeding van het waarheidsgetrouwe karakter van de stemming.²⁶⁸ Aangezien verschillende andere media rapporteerden dat de feiten zich minder overdreven hadden voorgedaan, konden kiezers over deze gebeurtenis een geïnformeerde mening vormen

²⁶¹ Tribunal de Grande Instance Paris 17 mei 2019, n° 19/53935, p. 3 [Online]. <https://www.dallozactualite.fr/sites/dalloz-actualite.fr/files/resources/2019/05/19_53935.pdf>. [Geraadpleegd op 14 april 2020].

²⁶² *Ibid.*

²⁶³ *Ibid.*

²⁶⁴ Conseil Constitutionnel 20 décembre 2018, nr. 2018-773, overw. 23 en 59; M.-C. DE MONTECLER, "Le Conseil Constitutionnel Définit La Manipulation De L'Information", *AIDA* 2019, afl. 1, 5.

²⁶⁵ Tribunal de Grande Instance Paris 17 mei 2019, n° 19/53935, p. 5 [Online]. <https://www.dallozactualite.fr/sites/dalloz-actualite.fr/files/resources/2019/05/19_53935.pdf>. [Geraadpleegd op 14 april 2020].

²⁶⁶ Assemblée Nationale n° 799 (FR) 21 maart 2018 Proposition de Loi relative à la lutte contre les Fausses Informations, p. 5 [Online]. <http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_proposition-loi.pdf>. [Geraadpleegd op 18 april 2020].

²⁶⁷ Tribunal de Grande Instance Paris 17 mei 2019, n° 19/53935, p. 5 [Online]. <https://www.dallozactualite.fr/sites/dalloz-actualite.fr/files/resources/2019/05/19_53935.pdf>. [Geraadpleegd op 14 april 2020].

²⁶⁸ *Ibid.*

zonder risico op manipulatie.²⁶⁹ Aangezien niet werd voldaan aan de cumulatieve voorwaarden besliste de rechtbank dat het Twitterbericht niet moest verwijderd worden.

b. Evaluatie

91. RESTRICTIEVE INTERPRETATIE -- Uit bovenstaand praktijkvoorbeeld blijkt dat de reikwijdte van het begrip *fake news* volgens de LCMI zeer beperkt is. De restrictieve interpretatie van het begrip *fake news* vermindert de doeltreffendheid van de nieuwe LCMI, maar zorgt ervoor dat de vrijheid van meningsuiting maximaal wordt beschermd. Langs de andere kant wordt via deze interpretatie van *fake news* de indruk gewekt dat de kortgedingprocedure weinig zal worden toegepast.

92. KORTE UITSPRAAKTERMIJN - Hoewel snelheid tijdens een verkiezingsperiode van essentieel belang is, blijkt uit de praktijk dat 48 uur een zeer korte periode is om een bericht te controleren en om tot een weloverwogen beslissing te komen. Bovendien zorgt de grensoverschrijdende dimensie van het internet ervoor dat berichten in een mum van tijd kunnen worden uitgewisseld. Het is dus niet uitgesloten dat een bericht binnen de 48 uur reeds op grote schaal werd verspreid. Hierdoor dreigt de effectiviteit van de rechterlijke uitspraak verloren te gaan.²⁷⁰

93. BELANGENAFWEGING -- Bovendien moet het strategische risico dat de nieuwe kortgedingprocedure met zich meebrengt worden benadrukt. De kortgedingsrechters kunnen enkel een maatregel uitspreken indien zij over de nodige bewijsmiddelen beschikken. De bewijslast voor de vervulling van de cumulatieve voorwaarden ligt bij de verzoeker.²⁷¹ Indien hij onvoldoende bewijsmiddelen kan voorleggen en zijn vordering wordt afgewezen, speelt dit in het voordeel van de auteur of verspreider van het *fake news*. Hierdoor kan bij laatstgenoemde een gevoel van straffeloosheid ontstaan en kan hij de rechterlijke beslissing gebruiken om mensen te laten geloven dat de gegeven informatie waar was.

2.3.4. Conclusie

94. MIST DE LCMI HAAR DOEL? -- Hoewel het Franse Parlement de LCMI pas in 2021 evalueert en er tot op vandaag slechts één geschil voor de rechtbank kwam, kunnen er reeds enkele belangrijke conclusies worden getrokken.²⁷² De

²⁶⁹ *Ibid.*

²⁷⁰ CONSEIL D'ÉTAT (FR) Avis sur les propositions de loi relatives à la lutte contre les fausses informations, n°s 394641-394642, séance du jeudi 19 avril 2018, p. 6, [Online]. <http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/115b0799_avis-conseil-etat.pdf>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

²⁷¹ C. BIGOT, "L'égiférer sur les fausses informations en ligne, un projet inutile et dangereux", *Recueil Dalloz* 2018, afl. 6, 344.

²⁷² J.-L. MOUNIER, "Inefficace ou mal comprise, la loi contre les 'fake news' toujours en question", *france24.com*, 19 juni 2019, [Online]. <<https://www.france24.com/fr/20190619-france-loi-fake-news-efficacite-promulgation-lrem-macron-fausses-nouvelles-csa>>. [Geraadpleegd op 14 april 2020].

nieuwe preventieve verplichtingen die aan de platformen worden opgelegd hebben weinig stof doen opwaaien. Het is vooral de nieuwe kortgedingprocedure die kritiek heeft opgeleverd. De korte uitspraaktermijn, grote bewijslast, het beperkte toepassingsgebied, de globale dimensie van het internet en bezorgdheden omtrent de fundamentele vrijheden roepen vragen op bij de uitvoering en doeltreffendheid van de LCMI.

95. JURIDISCHE ONZEKERHEID – Het uitvaardigen van nationale regelgeving in deze grensoverschrijdende context doet bovendien delicate vragen rijzen over de bepaling van het toepasselijke recht, de bevoegde jurisdictie en over de tenuitvoerlegging in het buitenland van beslissingen die door nationale autoriteiten en rechters worden genomen.²⁷³ Deze juridische onzekerheid wordt door een nationale wet zoals de LCMI niet opgelost. Daarenboven komt de wet tegemoet aan een specifieke behoefte van politieke kandidaten door de al dan niet opzettelijke verspreiding van *fake news* tegen te gaan, het lot van *fake news* buiten verkiezingsperiodes wordt echter genegeerd.

TUSSENBESLUIT

96. Op Belgisch niveau is er geen specifieke anti-*fake news* wetgeving voorhanden. Daarnaast is de toepassing van bestaande civiel- en strafrechtelijke bepalingen sterk afhankelijk van de feiten van de casus. De bestaande juridische instrumenten kunnen dus in bepaalde gevallen een oplossing bieden om *fake news* tegen te gaan, maar vormen zeker geen allesomvattende oplossing. Zoals andere Europese landen, kiest België ervoor om eerst alternatieve maatregelen te verkennen alvorens over te gaan tot het invoeren van anti-*fake news* wetgeving. Zo werden er reeds verschillende initiatieven genomen om mediawijsheid te stimuleren. Duitsland en Frankrijk zochten wel reeds hun toevlucht in wetgevende maatregelen. Bovenstaand onderzoek toont aan dat deze wetgeving divers is en sterk verschilt qua aanpak. In Duitsland wordt ingezet op een algemene bestrijding van *fake news* door socialemediabedrijven die gerapporteerde *fake news* berichten niet tijdig verwijderen, te sanctioneren met een boete of gevangenisstraf. In Frankrijk ligt de focus daarentegen op de bestrijding van *fake news* in de verkiezingsperiode en richt men zich op de auteur of de verspreider van *fake news*. Zowel de Duitse als Franse wet werden

²⁷³ C. CASTETS-RENARD, *Droit de l'internet: droit Français et Européen*, Toulouse, Montchrestien, 2012, 379; T. AZZI, "Atteinte en ligne aux droits de la personnalité et aux droits de propriété intellectuelle: tribunal compétent et loi applicable", *Legicom* 2014, afl. 52, (39) 39-41; E. DERIEUX, *Droit européen des médias*, Brussel, Bruylant, 2017, 341; S. DETRAZ, "Diffamation sur internet et compétence de la loi pénale française: de la nécessité d'un rattachement des propos au territoire de la République", *Légipresse* 2016, (532) 532; J.-S. BERGÉ, "L'internationalisation croissante des litiges: les réponses apportées en matière de presse et de droit d'auteur par la proposition de règlement communautaire 'Rome II'", *Legicom* 2004, afl. 30, (117) 118-120; D. CHILSTEIN, "Le droit de la communication à l'épreuve du droit pénal international", *Legicom* 2014, afl. 52, (51) 56-57; S. ALBRIEUX, "Internet et la compétence extraterritoriale des tribunaux français", *Légipresse* 2007, afl. 38, (1) 6; J.-S. BERGÉ, "Questions pratiques autour de la diffusion des supports de presse par internet: Quel juge compétent? Quelle loi applicable? Quelle efficacité internationale des décisions rendues?", *Legicom* 2009, afl. 43, (37) 38; E. DERIEUX, *Droit des médias*, Issy-les-Moulineaux, Lextenso- LGDJ, 2018, 810.

uitvoerig bekritiseerd. Naast het verwijt dat zij een inbreuk vormen op het recht van de vrijheid van meningsuiting, hetgeen het voorwerp uitmaakt van het onderzoek in Deel III, kunnen zij immers als precedent worden gebruikt in landen die de verspreiding van *fake news* willen reguleren en waar democratische grondrechten geen prioriteit genieten.²⁷⁴ Vandaar lijkt het raadzaam om geen voorbeeld te nemen aan Duitsland en/of Frankrijk.

3. VERENIGBAARHEID VAN ANTI-FAKE NEWS REGELGEVING MET DE VRIJHEID VAN MENINGSUITING

97. INLEIDING – Bestaande anti-*fake news* wetgeving wordt veelvuldig bekritiseerd wegens het gevaar voor censuur. Hieruit ontstaat de vrees dat het publieke debat kan worden aangetast, hetgeen een fundamenteel onderdeel is van onze democratische rechtsstaat. In dit deel wordt daarom onderzocht in welke mate anti-*fake news* wetgeving verenigbaar is met de vrijheid van meningsuiting.

3.1. HOOFDSTUK I. ALGEMENE SITUERING

3.1.1. Afdeling I. Vrijheid van meningsuiting op drie niveaus

98. INTERNATIONAAL KADER – De bescherming op het recht op vrijheid van meningsuiting ligt op internationaal niveau vervat in art. 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en in art. 19 van het Internationaal Verdrag Inzake Burgerrechten en Politieke Rechten.²⁷⁵ De inhoud van deze bepalingen komt grotendeels overeen met de inhoud van art. 10 EVRM.

99. EUROPEES KADER – Op Europees niveau ligt het recht op vrijheid van meningsuiting verankerd in art. 10 EVRM en art. 11 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. De vrijheid van meningsuiting beschermt zowel het verspreiden als het ontvangen van informatie en ideeën.²⁷⁶ De draagwijdte van de verplichtingen in art. 10 EVRM werd reeds extensief bediscussieerd in de Europese rechtspraak²⁷⁷ en in internationale beleidsdocumenten.²⁷⁸

²⁷⁴ J. FISS en J. MCHANGAMA, *The Digital Berlin Wall: How Germany (Accidentally) Created a Prototype for Global Online Censorship*, Kopenhagen, Justitia, 2019, 6.

²⁷⁵ Resolutie 217A van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (10 december 1948), *UN Doc. A/RES/217A* (1948); Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten van 19 december 1966, *BS* 6 juli 1983.

²⁷⁶ Art. 10, §1 EVRM.

²⁷⁷ EHRM 24 november 1993, nr. 13914/88, 15041/89, 15717/89 en 17207/90, Informationsverein Lentia e.a./Oostenrijk, § 38; EHRM 14 september 2010, nr. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 en 7124/09, Dink/Turkije, § 137; EHRM 27 november 2007, nr. 20477/05, Tillack/België; EHRM 16 maart 2017, nr. 58493/13, Olafsson/IJsland; EHRM 19 april 2018, nr. 41841/12, Ottan/Frankrijk, § 35.

²⁷⁸ Hoewel internationale beleidsdocumenten juridisch niet bindend zijn, zijn ze interpretaties van de vrijheid van meningsuiting en werden ze in het verleden reeds door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens ingeroepen. Zie ook EHRM 25 juni 2013, nr. 48135/06, Youth Initiative for

100. NATIONAAL KADER – In België ligt het principe van vrijheid van meningsuiting vervat in de artikelen 19, 25 en 150 van de Grondwet. Aangezien de grondwetartikels sinds 1831 ongewijzigd zijn gebleven, vergen zij in een intussen sterk veranderde maatschappij een specifieke interpretatie.²⁷⁹ Zo wordt dankzij de technologie neutrale formulering van art. 19 van de Grondwet algemeen aanvaard dat het van toepassing is op zowel geschreven pers als op internet, film, radio en alle toekomstige mediavormen.²⁸⁰

Om de relevantie van dit onderzoek uit te breiden en wegens de veelvuldige Europese rechtspraak omtrent deze vrijheid, wordt art. 10 EVRM als uitgangspunt genomen om de verenigbaarheid met anti-*fake news* wetgeving na te gaan.

3.1.2. Afdeling II. Vrijheid van meningsuiting als democratisch rechtsbeginsel

101. PRINCIPEARREST – Een passage uit het arrest *Handyside/Verenigd Koninkrijk* van het EHRM stelt het volgende: “*Freedom of expression constitutes one of the essential foundations of such a society, one of the basic conditions for its progress and for the development of every man. (...) it is applicable not only to ‘information’ or ‘ideas’ that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb the State or any sector of the population. Such are the demands of that pluralism, tolerance and broadmindedness without which there is no ‘democratic society’.*”²⁸¹ Het in dit arrest gehanteerde principe wordt meermaals bevestigd door latere rechtspraak van het EHRM.²⁸² Ook recente rechtspraak van het EHRM verwijst naar deze interpretatie.²⁸³ Hieruit vloeit voort dat het EHRM de vrijheid van meningsuiting als een cruciaal gegeven beschouwt voor de ontwikkeling van zowel het individu als van de democratische

Human Rights/Servië; EHRM 5 augustus 2011, nr. 33014/05, Editorial Board of Pravoye Delo en Shtetel/Oekraïne; EHRM 10 december 2007, nr. 69698/01, Stoll/Zwitserland; EHRM 18 december 2012, nr. 3111/10, Yildirim/Turkije.

²⁷⁹ J. VELAERS, “De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van de media” in X., *Jaarboek Mensenrechten 1995-96*, Antwerpen, Maklu, 1996, 83.

²⁸⁰ C. UYTENDAELLE, “Bescherming van de communicatievrijheid in digitale omgevingen: verminderde bruikbaarheid van nationaal (grondwettelijk) recht?” in S. PARMENTIER (ed.), *Jaarboek Mensenrechten 2000-2001 van het Interuniversitair centrum mensenrechten*, Antwerpen, Maklu, 2002, 33-34.

²⁸¹ EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72, *Handyside/Verenigd Koninkrijk*, §49.

²⁸² EHRM 24 mei 1988, nr. 10737/84, Müller e.a./Zwitserland, §33; EHRM 25 augustus 1998, nr. 25181/94, Hertel/Zwitserland, §46; EHRM 21 januari 1999, nr. 29183/95, Fressoz en Roire/Frankrijk, §45; EHRM 8 juli 1999 nr. 26682/95, Sürek/Turkije, §58; EHRM 15 februari 2005, nr. 68416/01, Steel and Morris/Verenigd Koninkrijk, §87; EHRM 10 december 2007, nr. 69698/01, Stoll/Zwitserland, §101; EHRM 12 februari 2008, nr. 14277/04, Guja/Moldavië, §69; EHRM 13 juli 2012, nr. 16354/06, Mouvement Raëlien Suisse/Zwitserland, §48; EHRM 22 april 2013, nr. 48876/08, Animal defenders international/Verenigd Koninkrijk, §100; EHRM 28 oktober 2014, nr. 49327/11, Gough/Verenigd Koninkrijk, §164; EHRM 20 oktober 2015, nr. 11882/10, Pentikäinen/Finland, §87; EHRM 16 juni 2015, nr. 64569/09, Delfi AS/Estand, §131.

²⁸³ EHRM 29 maart 2016, nr. 56925/08, Bédat/Zwitserland, §48; EHRM 23 juni 2016, nr. 20261/12, Baka/Hongarije, §158; EHRM 9 februari 2017, nr. 67259/14, Selmani e.a./De Voormalige Joegoslavische Republiek Macedonië, §71; EHRM 27 juni 2017, nr. 34367/14, Belkacem/België, §30; EHRM 27 juni 2017, nr. 931/13, Stakunna Markkinäpörssi oy en Statamedia oy/Finland, §124.

maatschappij.²⁸⁴ Er wordt immers letterlijk gesteld dat deze vrijheid essentieel is voor de democratische samenleving en dat er dus geen democratie kan bestaan die deze vrijheid uitsluit.²⁸⁵

3.2. ARTIKEL 10 EVRM EN FAKE NEWS

3.2.1. Toepassingsgebied

102. INLEIDING – Vooraleer de vraag naar de verenigbaarheid van anti-*fake news* wetgeving met het recht op vrijheid van meningsuiting zich stelt, moet worden nagegaan of *fake news* wel onder de bescherming van art. 10 EVRM valt.

103. RUIM – De verwezenlijking van de doelstellingen van art. 10 EVRM is enkel mogelijk wanneer deze vrijheid niet alleen bescherming biedt aan bepaalde soorten van informatie, ideeën of expressie²⁸⁶, maar ook aan meningsuitingen die mogelijk als kwetsend, verontrustend of schokkend worden ervaren.²⁸⁷ Dit is volgens het EHRM noodzakelijk voor pluralisme, verdraagzaamheid en ruimdenkendheid.²⁸⁸ Dit maakt dat het toepassingsgebied van art. 10 EVRM zeer ruim is.²⁸⁹ Zo vallen ook provocerende berichten of berichten die een zekere mate van overdrijving bevatten onder het toepassingsgebied.²⁹⁰ Daarnaast benadrukt het EHRM dat de vrijheid van meningsuiting bijzonder belangrijk is ten tijde van verkiezingen.²⁹¹

104. OOK FAKE NEWS? – Of dit ook zo is voor *fake news*, is niet geheel duidelijk. In het arrest *Salov/Oekraïne* oordeelt het EHRM dat het verspreiden van *fake news* wel wordt beschermd door art. 10 EVRM.²⁹² *In casu* ging het over de heer Salov, die naar aanleiding van de presidentsverkiezingen enkele exemplaren van een krant had verspreid die valse berichten over een bepaalde

²⁸⁴ EHRM 13 februari 2003, nr. 40153/98, Cetin e.a./Turkije, §57; EHRM 6 mei 2003, nr. 48898/99, Perna/Italië, §39; EHRM 18 december 2012, nr. 3111/10, Ahmet Yildirim/Turkije, §50; EHRM 27 juni 2017, nr. 931/13, Satakunnan Markkinapörssi Oy en Satamedia Oy/Finland, §78.

²⁸⁵ M. MACOVEI, *Freedom of expression: a guide to the implementation of article 10 of the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2004, 6; D. BYCHAWSKA-SINIARSKA, *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2017, 13-14.

²⁸⁶ EHRM 20 november 1989, nr. 10572/83, Markt intern Verlag GmbH en Klaus Beerman/Duitsland, §26.

²⁸⁷ EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72, Handyside/Verenigd Koninkrijk, §49; S. LAMBRECHT, “Vrijheid van meningsuiting op internet”, *NJW* 2017, afl. 369, 701.

²⁸⁸ EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72, Handyside/Verenigd Koninkrijk, §49.

²⁸⁹ C. GRABENWARTER, *European Convention on Human Rights: Commentary*, München, C.H. Beck, 2014, 253; M. MACOVEI, *Freedom of expression: a guide to the implementation of article 10 of the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2004, 6.

²⁹⁰ EHRM 26 april 1995, nr. 15974/90, Prager en Oberschlick/Oostenrijk, §38.

²⁹¹ Zo verklaarde het EHRM dat “vrije verkiezingen en vrijheid van meningsuiting, met name vrijheid van politiek debat, samen het fundament vormen van elk democratisch systeem” en dat “de twee rechten met elkaar samenhangen en elkaar versterken. Daarom is het in de periode voorafgaand aan verkiezingen bijzonder belangrijk dat meningen en informatie van allerlei aard vrij kunnen circuleren.” Zie ook EHRM 19 februari 1998, nr. 141/1996/760/961, Bowman/Verenigd Koninkrijk, §42.

²⁹² EHRM 6 september 2005, nr. 65518/01, Salov/Oekraïne, §104-107.

kandidaat bevatte.²⁹³ Hij werd dan ook vervolgd voor het beïnvloeden van de presidentsverkiezingen.²⁹⁴ Het EHRM besliste dat de bespreking of de verspreiding van ontvangen informatie niet verboden wordt door art. 10 EVRM, zelfs als er een sterk vermoeden is dat deze informatie onjuist is.²⁹⁵ Dit wordt verantwoord door te stellen dat het tegendeel personen het recht zou ontnemen om hun standpunten en meningen te geven over berichtgeving in de media.²⁹⁶ Dit zou op zijn beurt een onredelijke beperking van de vrijheid van meningsuiting uitmaken.²⁹⁷ Een belangrijke kanttekening is dat het in dit arrest enkel gaat over het verspreiden van *fake news* en niet over het zelf creëren van valse informatie.²⁹⁸ Het is dus mogelijk dat de uitkomst voor degene die zelf *fake news* creëert niet dezelfde is.²⁹⁹

3.2.2. Inbreuk

105. POTENTIËLE SCHENDING – Ervan uitgaande dat *fake news* onder het toepassingsgebied van art. 10 EVRM valt, is het mogelijk dat anti-*fake news* wetgeving een inbreuk vormt op de vrijheid van meningsuiting. De verschillende overheden hebben de positieve verplichting om een gezond debat te faciliteren en om het recht op vrijheid van meningsuiting te waarborgen.³⁰⁰ Daarom mag anti-*fake news* regelgeving in geen geval maatregelen voorschrijven die kunnen leiden tot een publieke of private censuur. Indien de overheid een centraal orgaan zou creëren dat censuur toelaat, is het niet ondenkbaar dat België een inbreuk pleegt op art. 10 EVRM.³⁰¹ Ook regelgeving die tussenpersonen sanctioneert wanneer ze niet tijdig overgaan tot de verwijdering van onwettige informatie, zou het risico op *private enforcement* verhogen.³⁰² Dit fenomeen houdt in dat bijvoorbeeld socialemediaplatformen de rol van censor opnemen door te bepalen welke inhoud er al dan niet wordt toegestaan op hun platform.³⁰³ Dit in acht genomen, lijkt anti-*fake news* wetgeving de vrijheid van meningsuiting te schenden. In de volgende afdeling wordt onderzocht of dergelijke schending kan worden gerechtvaardigd.

²⁹³ EHRM 6 september 2005, nr. 65518/01, Salov/Oekraïne, §13.

²⁹⁴ EHRM 6 september 2005, nr. 65518/01, Salov/Oekraïne, §28.

²⁹⁵ EHRM 6 september 2005, nr. 65518/01, Salov/Oekraïne, §113.

²⁹⁶ EHRM 6 september 2005, nr. 65518/01, Salov/Oekraïne, §113; C. FRANCIS, “Trial or Truth: Law and ‘Fake News’”, *Edinburgh Student Law Review* 2018, afl. 3, (100) 104.

²⁹⁷ EHRM 6 september 2005, nr. 65518/01, Salov/Oekraïne, §113.

²⁹⁸ EHRM 6 september 2005, nr. 65518/01, Salov/Oekraïne, §13.

²⁹⁹ C. FRANCIS, “Trial or Truth: Law and ‘Fake News’”, *Edinburgh Student Law Review* 2018, afl. 3, (100) 104.

³⁰⁰ EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, ec.europa.eu, 12 maart 2018, p. 18-19, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

³⁰¹ C. DE JONG, “Ministerie van waarheid? Nee dank u”, *demorgen.be*, 11 januari 2017, [Online]. <<https://www.demorgen.be/meningen/ministerie-van-waarheid-nee-dank-u~bd1ad392/>>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

³⁰² Zie bv. art. 1, sectie 3, 2, 1 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77).

³⁰³ E. COCHE, “Private enforcement and the right to freedom of expression in a world confronted with terrorism propaganda online”, *Internet Policy Review* 2018, afl. 7, [Online]. <<https://policyreview.info/node/1382/pdf>>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

3.2.3. *Rechtvaardiging van beperkingen op de vrijheid van meningsuiting*

106. ESCAPE-CLAUSULE -- Daar waar art. 10, §1 EVRM een principieel verbod van inmenging in de vrijheid van meningsuiting inhoudt, kunnen op grond van art. 10, §2 EVRM inbreuken worden gerechtvaardigd.³⁰⁴ Dit is alleen mogelijk wanneer er voldaan is aan drie cumulatieve voorwaarden die restrictief moeten worden geïnterpreteerd.³⁰⁵

a. Legaliteitsvoorwaarde

a.1. Algemeen

107. VOORZIEN BIJ WET -- Een eerste voorwaarde is dat de beperking bij wet moet voorzien zijn.³⁰⁶ Over het algemeen wordt deze voorwaarde vrij flexibel ingevuld.³⁰⁷ Deze voorwaarde houdt in dat er een geschreven wet moet zijn die aangenomen is door het parlement.³⁰⁸ Het parlement kan echter ook een bepaalde wetgevende bevoegdheid delegeren aan professionele regelgevende instanties die dan regels aannemen.³⁰⁹ Zelden vormt deze voorwaarde een struikelblok voor het EHRM om een inbreuk op art. 10 EVRM vast te stellen.³¹⁰

108. VOLDOENDE DUIDELIJK EN NAUWKEURIG -- Het arrest *Sunday Times/United Kingdom* van 26 april 1979 gaf voor het eerst een inhoudelijke invulling aan deze voorwaarde.³¹¹ Zo stelt het EHRM dat: “*een norm niet als ‘wet’ kan worden beschouwd, tenzij deze voldoende nauwkeurig is geformuleerd zodat de burger in staat is om zijn gedrag erop af te stemmen. Hij moet - indien nodig met passend advies - in staat zijn om, in een mate die gezien de omstandigheden redelijk is, de gevolgen te voorzien die een bepaalde actie met*

³⁰⁴ D. VOORHOOF, “Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting” in Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM: Deel 2*, Morsel, Intersentia, 2004, 967.

³⁰⁵ EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, *Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*, § 65; EHRM 26 november 1991, nr. 13585/88, *Observer en Guardian/Verenigd Koninkrijk*, §59; EHRM 6 mei 2003, nr. 48898/99, *Perna/Italië*, §46; EHRM 4 december 2003, nr. 35071/97, *Muslim Gunduz/Turkije*, §§ 48-53; A. MOWBRAY, *Cases and materials on the European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 639; Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM: deel 1 algemene beginselen*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 123-124.

³⁰⁶ D. VOORHOOF, “Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting” in Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM. Deel 2*, Morsel, Intersentia, 2004, 968.

³⁰⁷ E. LIEVENS, P.-J. OMBELET, D. STEVENS, P. VALCKE, *Praktijkboek Recht en ICT: Vrijheid van meningsuiting*, Brugge, Vanden Broele, 2015, 33.

³⁰⁸ D. BYCHAWSKA-SINIARSKA, *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2017, 39.

³⁰⁹ Zoals bv. uitvoeringsbesluiten, interne reglementeringen of beroepscodes. Zie bv. EHRM 14 september 2010, nr. 38224/03, *Sanoma uitgevers B.V./Nederland*, §83; EHRM 10 november 2011, nr. 44774/98, *Leyla Şahin/Turkije*, §88.

³¹⁰ D. VOORHOOF, “Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting” in Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM. Deel 2*, Morsel, Intersentia, 2004, 976; EHRM 25 november 1999, nr. 25594/94, *Hashman en Harrup/Verenigd Koninkrijk*; EHRM 14 maart 2002, nr. 26229/95, *Gaweda/Polen*.

³¹¹ EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, *Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*, §49.

zich mee kan brengen.”³¹² Latere rechtspraak van het EHRM herhaalt dat een wet voldoende duidelijk en nauwkeurig moet zijn.³¹³

109. VOORZIENBAAR – Uit voornoemd arrest blijkt ook dat de wettelijke bepaling voorzienbaar moet zijn.³¹⁴ Dit wil zeggen dat burgers redelijkerwijze de gevolgen van een bepaalde handeling moeten kunnen inschatten.³¹⁵ Deze vereiste werd later vaste rechtspraak van het EHRM.³¹⁶ Daarnaast stelt het EHRM dat aan het voorzienbaarheids criterium is voldaan wanneer de wet zelf onvoldoende helder is, maar dit in de rechtspraak wordt geconcretiseerd.³¹⁷

a.2. Toegepast op fake news

110. RUIME EN VAGE TERMEN – Het arrest *Petra/Roemenië* verklaart dat wanneer autoriteiten te veel appreciatiemarge hebben, er niet aan het voorzienbaarheids criterium wordt voldaan.³¹⁸ Dit kan het geval zijn voor anti-*fake news* wetten, zoals reeds besproken in Deel 2, hoofdstukken 1 en 3. Zo hanteren deze wetten vage of ruime definities van *fake news* die bijgevolg publieke of private actoren een grote vrijheid geven om te beslissen tegen welke informatie er moet worden opgetreden. Een voorbeeld hiervan is de Franse LCMI die *fake news* beschrijft als “*onjuiste of misleidende beweringen of beschuldigingen van een feit*”, maar die niets zegt over wanneer er precies sprake is van ‘onjuiste’ of ‘misleidende’ informatie.³¹⁹ De termen die hier worden gehanteerd zijn zeer ruim en vaag en lijken rechtsonzekerheid in de hand te werken. Het is immers zo dat het op basis van deze terminologie moeilijk is om te achterhalen wanneer het creëren of verspreiden van informatie precies in strijd is met anti-*fake news* wetgeving.³²⁰

111. JOINT DECLARATION – De gemeenschappelijke verklaring van de Verenigde Naties inzake *fake news*, desinformatie en propaganda verklaart het volgende: “*General prohibitions on the dissemination of information based of*

³¹² EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, Sunday Times/Verenigd Koninkrijk, §49.

³¹³ EHRM 20 mei 1999, nr. 25390/94, Rekvényi/Hongarije, §34; EHRM 25 november 1999, nr. 25594/94, Hashman en Harrup/Verenigd Koninkrijk, §31; EHRM 26 oktober 2000, nr. 30985/96, Hasan and Chaush/Bulgarije, §84; EHRM 14 maart 2002, nr. 26229/95, Gaweda/Polen, §48; EHRM 22 oktober 2007, nr. 21279/02 36448/02, Lindon, Otchakovsky- Laurens en July/Frankrijk, §41; EHRM 16 juni 2015, nr. 64569/09, Delfi As/Estland, §121; EHRM 27 juni 2017, nr. 17224/11, Medzlis Islamske Zajednice Brcko e.a./Bosnië Herzegovina, §70.

³¹⁴ EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, Sunday Times/Verenigd Koninkrijk, §49.

³¹⁵ J. VELU, “Beschouwingen over de Europese regelgeving inzake betrekkingen tussen gerecht en pers”, *R.W.* 1995- 96, 279.

³¹⁶ EHRM 16 juni 2015, nr. 64569/09, Delfi As/Estland, §121; EHRM 27 juni 2017, nr. 17224/11, Medzlis Islamske Zajednice Brcko e.a./Bosnië Herzegovina, §70.

³¹⁷ EHRM 25 mei 1993, nr. 14307/88, Kokkinakis/Griekenland, §40.

³¹⁸ EHRM 23 september 1998, nr. 27273/95, Petra/Roemenië, §37.

³¹⁹ Art. 1, 2°, laatste lid Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l’information, *JO* 23 december 2018, [Online]. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tplgfi-21s_2?cidTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020].

³²⁰ Dit geldt zowel voor de rechtsonderhorigen als voor de personen die waken over de naleving van de regelgeving inzake *fake news*.

*vague and ambiguous ideas, including ‘false news’ or ‘non-objective information’, are incompatible with international standards for restrictions on freedom of expression, as set out in paragraph 1(a), and should be abolished.*³²¹

Hieruit vloeit voort dat anti-*fake news* wetgeving die een vage en dubbelzinnige definiëring van *fake news* bevat, onverenigbaar is met de vrijheid van meningsuiting, hetgeen nogmaals wordt bevestigd door de meest recente gemeenschappelijke verklaring.³²² Ook de speciale VN-rapporteur voor de Vrijheid van Meningsuiting maakt zich zorgen over anti-*fake news* wetgeving.³²³ Zo duidt hij op het gevaar dat dubbelzinnige definities van *fake news* enerzijds kunnen leiden tot excessieve censuur en anderzijds tot een ‘*chilling effect*’ (zie *infra*, randnr. 124).³²⁴

112. NETZDG – Zoals reeds vermeld geeft de *Netzwerkdurchsetzungsgesetz* geen definitie van *fake news*, maar wordt het fenomeen als een belangrijke reden voor de totstandkoming van de wet aangehaald (zie *supra*, randnr. 64).³²⁵ Op basis van de strafrechtelijke bepalingen waarnaar wordt verwezen, moet worden beoordeeld of een bericht onwettige informatie bevat.³²⁶ De speciale VN-rapporteur meent dat enkele van deze strafbepalingen te vage criteria

³²¹ The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS), Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples’ Rights, (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information, “Joint Declaration on Freedom of Expression and ‘Fake News’, Disinformation and Propaganda”, *osce.org*, 3 maart 2017, p. 3, [Online]. <<https://www.osce.org/om/302796?download=true>>. [Geraadpleegd op 4 maart 2020].

³²² The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS), Special Rapporteur on Freedom of Expression, “Joint Declaration on Freedom of Expression and Elections in the Digital Age”, *osce.org*, 30 april 2020, p. 2, [Online]. <<https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/451150?download=true>>. [Geraadpleegd op 2 mei 2020].

³²³ Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, “Freedom of Expression and Elections in the Digital Age”, *ohchr.org*, juni 2019, p. 8-11, [Online]. <<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/ElectionsReportDigitalAge.pdf>>. [Geraadpleegd op 4 maart 2020].

³²⁴ *Ibid.*, 9.

³²⁵ Memorie van toelichting van de Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz – NetzDG), 1 september 2017, Bundesgesetzblatt, Jahrgang 2017, Teil I, Nr. 61, 7 september 2017 (inwerkingtreding 1 oktober 2017), p. 1, [Online]. <https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/RegE_NetzDG.pdf?blob=publicationFile&v=2>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

³²⁶ Art. 1, sectie 1, 3 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77); Memorie van toelichting van de Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG), 1 september 2017, Bundesgesetzblatt, Jahrgang 2017, Teil I, Nr. 61, 7 september 2017 (inwerkingtreding 1 oktober 2017), p. 11, [Online]. <https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/RegE_NetzDG.pdf?blob=publicationFile&v=2>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

omvatten.³²⁷ Hierdoor wordt het beoordelen van informatie bemoeilijkt, hetgeen opnieuw aanleiding kan geven tot excessieve censuur.³²⁸

b. Legitimiteitsvoorwaarde

b.1. Algemeen

113. LEGITIEM DOEL – De tweede voorwaarde om restricties op de vrijheid van meningsuiting toe te laten vereist dat de restrictie een legitiem doel heeft.³²⁹ De gronden die als legitiem doel worden gekwalificeerd, worden opgesomd in de exhaustieve lijst van art. 10, §2 EVRM.³³⁰ Een beperking kan enkel op basis van deze gronden worden gerechtvaardigd.³³¹ Het is wel mogelijk dat lidstaten zich op meer dan één legitiem grond beroepen.³³² Daarnaast mag het niet gaan om een potentieel legitiem doel, maar moet dit effectief bestaan.³³³

b.2. Toegepast op fake news

114. MEERDERE GRONDEN MOGELIJK – Inzake de regelgeving ter bestrijding van *fake news* kan er in de exhaustieve lijst worden gekeken naar o.m. “*s lands veiligheid*”.³³⁴ Daarnaast kan ook de “*bescherming van de goede naam of de rechten van anderen*” in aanmerking komen als legitiem doel om de restrictie op de vrijheid van meningsuiting te rechtvaardigen.³³⁵

³²⁷ Dit is bv. het geval bij de bepalingen omtrent smaad en belediging. Zie ook artt. §185 en §187 Strafgesetzbuch: Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, “Letter to the German authorities, reference: OL DEU 1/2017”, *ohchr.org*, 1 juni 2017, p. 4, [Online]. <<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/Legislation/OL-DEU-1-2017.pdf>>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

³²⁸ Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, “Freedom of Expression and Elections in the Digital Age”, *ohchr.org*, juni 2019, p. 9, [Online]. <<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/ElectionsReportDigitalAge.pdf>>. [Geraadpleegd op 4 maart 2020].

³²⁹ Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM: deel 1 algemene beginselen*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 134.

³³⁰ Zo gaat het o.a. over bepaalde staatsbelangen (s lands veiligheid, de openbare orde) en het belang van de bevolking (het voorkomen van strafbare feiten, het beschermen van de gezondheid, het beschermen van de goede naam of de rechten van anderen). Zie ook art.10, §2 EVRM en D. VOORHOOF, “Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting” in Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM: Deel 2*, Morsel, Intersentia, 2004, 978-979.

³³¹ M. MACOVEI, *Freedom of expression. A guide to the implementation of article 10 of the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2004, 34; D. BYCHAWSKA-SINIARSKA, *protecting the right to freedom of expression under the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2017, 43.

³³² D. VOORHOOF, “Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting” in Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM: Deel 2*, Morsel, Intersentia, 2004, 979.

³³³ M. MACOVEI, *Freedom of expression. A guide to the implementation of article 10 of the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2004, 34; D. BYCHAWSKA-SINIARSKA, *protecting the right to freedom of expression under the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2017, 43.

³³⁴ Art. 10 §2 EVRM.

³³⁵ *Ibid*; EHRM 6 september 2005, nr. 65518/01, Salov/Oekraïne, § 101 en §110.

115. GEEN STRUIKELBLOK – Net zoals de vorige voorwaarde is de vereiste van het legitiem doel in de rechtspraak doorgaans niet problematisch.³³⁶ Zo schrijft *VOORHOOF* dat het EHRM de door de lidstaat ingeroepen legitimatiegrond(en) als vanzelfsprekend aanvaardt.³³⁷ Of anti-*fake news* wetgeving een legitiem doel dient, hangt mijns inziens af van de draagwijdte van de wetgeving: hoe algemener de regelgeving, des te minder plausibel het is dat deze een legitiem doel dient.³³⁸ Zo zal deze voorwaarde bij het invoeren van een algemeen verbod op *fake news* hoogstwaarschijnlijk strenger worden beoordeeld dan wanneer de regelgeving een specifiek doel wil beschermen.³³⁹

c. Noodzakelijkheidsvoorwaarde

c.1. Algemeen

116. NOODZAKELIJK IN EEN DEMOCRATISCHE SAMENLEVING – Als laatste voorwaarde dient de beperking noodzakelijk te zijn in een democratische samenleving.³⁴⁰ Dit betekent dat de beperking een reactie moet zijn op een dringende sociale behoefte³⁴¹ en dat ze pertinent en evenredig moet zijn.³⁴²

117. DRINGENDE MAATSCHAPPELIJKE BEHOEFTE – Bij het onderzoek naar een dringende maatschappelijke behoefte benadrukt het EHRM dat de lidstaten over een zekere beoordelingsmarge beschikken.³⁴³ Hoe groot de

³³⁶ A. NIEUWENHUIS, “Vrijheid van meningsuiting” in J. GERARDS, *Grondrechten. De nationale, Europese en internationale dimensie*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 75.

³³⁷ D. VOORHOOF, “Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting” in Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM: Deel 2*, Morsel, Intersentia, 2004, 979.

³³⁸ Dit wordt onderschreven door de gemeenschappelijke verklaring van de VN die eerder werd aangehaald. Zie ook The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS), Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples’ Rights, (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information, “Joint Declaration on Freedom of Expression and ‘Fake News’, Disinformation and Propaganda”, *osce.org*, 3 maart 2017, p. 3, [Online]. <<https://www.osce.org/omj/302796?download=true>>. [Geraadpleegd op 4 maart 2020].

³³⁹ Een voorbeeld van een specifiek doel is het vermijden van een destabilisatie of beïnvloeding van verkiezingscampagnes.

³⁴⁰ Art. 10, §2 EVRM.

³⁴¹ Zo bepaalt het EHRM expliciet dat: “het adjectief ‘noodzakelijk’, in de zin van art.10, §2, het bestaan van een ‘dringende sociale behoefte’ impliceert.” Zie ook EHRM 26 november 1991, nr. 13585/88, *Observer en Guardian/Verenigd Koninkrijk*, §59; dit wordt bevestigd door latere rechtspraak: EHRM 13 juli 2012, nr. 16354/06, *Mouvement Raëlien Suisse/Zwitserland*, §48; EHRM 22 april 2013, nr. 48876/08, *Animal defenders international/Verenigd Koninkrijk*, §100; EHRM 20 oktober 2015, nr. 11882/10, *Pentikäinen/Finland*, §87; EHRM 8 november 2016, nr. 18030/11, *Magyar Helsinki Bizottsag/Hongarije*, §187.

³⁴² EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, *Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*, §62; D. VOORHOOF, “Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting” in Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM: Deel 2*, Morsel, Intersentia, 2004, 982.

³⁴³ Dit limiteert de controle van het EHRM over de naleving van art. 10 EVRM. Zie ook EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72, *Handyside/Verenigd Koninkrijk*, §49; D. VOORHOOF, “Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting” in Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM. Deel 2*, Morsel, Intersentia, 2004, 1054.

beoordelingsmarge precies is, hangt af van de soort uiting.³⁴⁴ Het logische gevolg hiervan is dat uitingen met een grote beoordelingsmarge sneller gerechtvaardigd zullen worden dan deze met een kleine beoordelingsmarge.

118. PERTINENTIE EN PROPORTIONALITEIT – Daarnaast gaat het EHRM na of de door de nationale autoriteiten ter rechtvaardiging aangevoerde argumenten relevant en toereikend zijn om het beoogde doel te bereiken.³⁴⁵ Ook moet de beperking proportioneel zijn met het nagestreefde en rechtmatige doel.³⁴⁶ In haar beoordeling van de proportionaliteit houdt het EHRM rekening met verschillende elementen waaronder het *chilling effect* (zie *infra*, randnr. 124).³⁴⁷

c.2. Toegepast op fake news

- Dringende maatschappelijke behoefte en pertinentie

119. BEOORDELING IN CONCRETO – Of de beperking op de vrijheid van meningsuiting voldoet aan een dringende maatschappelijke behoefte moet *in concreto* worden beoordeeld. De Duitse wetgever argumenteert dat de NetzDG haatdelicten en andere strafbare feiten op het internet wil bestrijden, aangezien zij een groot gevaar vormen voor het vreedzaam samenleven in een vrije, open en democratische samenleving.³⁴⁸ De Franse wetgever stelt op zijn beurt dat invoering van de LCMI noodzakelijk is om het verloop van eerlijke en vrije verkiezingen te garanderen.³⁴⁹ In hoeverre deze argumenten voldoen aan de vereiste van een dringende maatschappelijke behoefte zal het EHRM geval per geval moeten beoordelen. De LCMI heeft mijns inziens meer kans om deze

³⁴⁴ Zo is deze marge groter t.a.v. publicaties met een zedenschennend karakter, het weigeren van toegang tot overheidsinformatie en geloofsovertuigingen maar kleiner t.a.v. een publiek debat of maatschappelijk thema. Zie ook EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72, *Handyside/Verenigd Koninkrijk*, §49; EHRM 10 juli 2003, nr. 44179/98, *Murphy/Lerland*, §68; EHRM 29 maart 2005, nr. 72713/01, *Oekraïne Media Group/Oekraïne*, §39; A. NIEUWENHUIS, “Vrijheid van meningsuiting” in J. GERARDS, *Grondrechten. De nationale, Europese en internationale dimensie*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 76; D. VOORHOOF, “Artikel 10. Vrijheid van meningsuiting” in Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM: Deel 2*, Mortsels, Intersentia, 2004, 1045-1050.

³⁴⁵ EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, *Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*, §62; Y. HAECK, *Procederen voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 123 en 201.

³⁴⁶ EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, *Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*, §62; M. MACOVEI, *Freedom of expression: a guide to the implementation of article 10 of the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2004, 35; K. RIMANQUE, “Noodzakelijkheid in een democratische samenleving. Een begrenzing van beperkingen aan grondrechten” in X (ed.), *Liber Amicorum Frédéric Dumon*, Antwerpen, Kluwer, 1983, 1229.

³⁴⁷ EHRM 17 december 2004, nr. 33348/96, *Cumpana en Mazare/Roemenië*, §114; EHRM 19 april 2011, nr. 22385/03, *Kasabova/Bulgarije*, §71.

³⁴⁸ Memorie van toelichting van de Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz – NetzDG), 1 september 2017, Bundesgesetzblatt, Jahrgang 2017, Teil I, Nr. 61, 7

september 2017 (inwerkingtreding 1 oktober 2017), p. 1, [Online].

<https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/RegE_NetzDG.pdf?blob=publicationFile&v=2>. [Geraadpleegd op 20 april 2020].

³⁴⁹ Assemblée Nationale n° 799 (FR) 21 maart 2018 Exposé des motifs sur la proposition de Loi relative à la lutte contre les Fausses Informations, p. 3-4 [Online]. <http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/11.5b0799_proposition-loi.pdf>. [Geraadpleegd op 18 april 2020].

toetsing te doorstaan aangezien de draagwijdte minder uitgebreid is dan bij de NetzDG.

De beoordeling van de pertinentie van anti-*fake news* wetgeving is geen sinecure. Wat de LCFI betreft, kan wel worden gesteld dat de wet tot op heden weinig succes heeft gekend (zie *supra*, randnr. 94-95). Bovendien staat nationale wetgeving haaks op een grensoverschrijdende internetcontext (zie *supra*, randnr. 72 en 84). Bijgevolg kan de pertinentie van dergelijke anti-*fake news* wetgeving in vraag worden gesteld.

- Proportionaliteit

120. INLEIDING – Om de proportionaliteitstoets te doorstaan, dient het beoogde doel op te wegen tegen de nadelige gevolgen van het middel.³⁵⁰ Of dit het geval is bij anti-*fake news* regelgeving wordt hieronder nagegaan.

a. Nadelige gevolgen

121. RISICO OP MISBRUIK – Eerder werd uiteengezet dat *fake news* een vaag begrip is (zie *supra*, randnr. 27). Hieruit vloeit voort dat publieke en private actoren die belast zijn met de uitvoering van anti-*fake news* wetgeving over een grote beoordelingsmarge beschikken wanneer ze de juistheid van informatie moeten beoordelen. Daardoor bestaat de kans dat er informatie wordt verwijderd die niet door de wetgeving wordt beoogd. Op die manier kan anti-*fake news* wetgeving het slachtoffer worden van misbruik.

122. RISICO OP EXCESSIEVE CENSUR – Daarnaast tonen reeds besproken wetten van onze buurlanden aan dat er snel een beslissing moet worden genomen over de al dan niet verwijdering van het *fake news* bericht.³⁵¹ Door deze tijdsdruk enerzijds en de vage definiëring van *fake news* anderzijds bestaat het gevaar dat er meer informatie dan nodig wordt verwijderd.³⁵²

123. RISICO OP CENSUR – Verder kan het opleggen van onevenredige sancties in geval van de creatie of verspreiding van *fake news* of voor het laattijdig verwijderen ervan, resulteren in censuur.³⁵³ Het is begrijpelijk dat publieke en

³⁵⁰ Y. HAECK en J. VANDE LANOTTE, *Handboek EVRM: deel 1 algemene beginselen*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 201.

³⁵¹ Zo heeft de Franse rechter 48 uur de tijd om een beslissing te nemen en de Duitse socialemediabedrijven 24 uur ofwel zeven dagen. Zie ook Art. 1, 2° Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l'information, JO 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E79AFD16FBE58C1F.tpl&fr=21s_2?cidTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020]; Artikel 1, sectie 3, 2, 1 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77); Art. 1, sectie 3, 3 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77).

³⁵² Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, "Freedom of Expression and Elections in the Digital Age", *ohchr.org*, juni 2019, p. 9, [Online]. <<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/ElectionsReportDigitalAge.pdf>>. [Geraadpleegd op 4 maart 2020].

³⁵³ D. VOORHOOF, "Recente rechtspraak belaaft expressievrijheid op het internet", *De Juristenkrant*, 20 november 2013, 3.

private actoren bang zijn voor torenhoge sancties en dus sneller zullen overgaan tot het verwijderen van bepaalde informatie.³⁵⁴

124. RISICO OP EEN CHILLING EFFECT – Ten slotte kan de invoering van anti-*fake news* wetgeving een *chilling effect* met zich meebrengen.³⁵⁵ Hiervan is sprake wanneer rechtsonderhorigen door een mogelijke juridische sanctie worden afgeremd of ontmoedigd om legitiem gebruik te maken van hun grondwettelijke rechten.³⁵⁶ Dit kan aanleiding geven tot zelfcensuur door bijvoorbeeld te stoppen met het delen van informatie.³⁵⁷ Een *chilling effect* is dan ook een element dat mee in overweging wordt genomen om de proportionaliteit van een sanctie te beoordelen en bijgevolg een onevenredige beperking kan vormen op de vrije meningsuiting.³⁵⁸

125. CONCLUSIE – Uit de aangehaalde risico's blijkt dat anti-*fake news* regelgeving veel nadelige consequenties met zich mee kan brengen. Daardoor kan het evenwicht tussen de (nadelige) gevolgen en de realisatie van het beoogde doel, nl. het stopzetten van de creatie en verspreiding van *fake news*, worden verstoord. De vraag rijst dan ook of anti-*fake news* regelgeving niet verder gaat dan nodig. Om dit concreet na te gaan moet de vraag worden gesteld of er geen minder verregaande alternatieven bestaan die hetzelfde doel kunnen bereiken. In de volgende sectie worden kort enkele alternatieven besproken.

b. Alternatieven

i. Preventieve maatregelen

126. MEDIAWIJSHEID – Het verwerven van mediawijsheid is een belangrijke bron van kennis die via de overheid³⁵⁹ kan worden verstrekt aan burgers om hen

³⁵⁴ Art. 1, 1° Loi n°2018-1202 (FR) 22 december 2018 relative à la lutte contre la manipulation de l'information, JO 23 december 2018, [Online].

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=F9A9F7CB9DA04D26E794FD16FBE58C1F.tpl&fr_2?cidTexte=JORFTEXT000037847559&categorieLien=id>. [Geraadpleegd op 10 april 2020]; Art. 1, sectie 4 Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG (nr. 77).

³⁵⁵ T. MCGONAGLE, "Fake News: False fears or real concerns?", *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2017, afl. 35, (203) 204.

³⁵⁶ R. O' FATHAIGH, "Article 10 and the chilling effect principle", *European Human Rights Law Review* 2013, afl. 3, (304) 305.

³⁵⁷ L. LEVI, "Real 'Fake News' and Fake 'Fake News'", *First Amendment Law Review* 2017, afl. 60, (232) 282-284.

³⁵⁸ EHRM 17 december 2004, nr. 33348/96, Cumpăna en Mazare/Roemenië, §114; K. LEMMENS, "Se taire par peur: l'effet dissuasif de la responsabilité civile sur la liberté d'expression", *AM* 2005, afl. 1, (32) 36.

³⁵⁹ Zie bv. de genomen initiatieven in Vlaanderen en Wallonië. Zie ook MEDIAWIJS, "Vraag het de mediaprofessional. Alles wat leerlingen willen weten over 'Fake News'", *mediawijs.be*, 3 mei 2017, [Online]. <<https://mediawijs.be/livinglibrary>>. [Geraadpleegd op 27 maart 2020]; CSEM, "Deuxième Quinzaine de l'éducation aux médias.", *csem.be*, 21 augustus 2017, [Online]. <http://www.csem.be/evenement/deuxieme_quinzaine_de_leducation_aux_medias>.

[Geraadpleegd op 29 maart 2020]; C. SOUDON, "Fake news et désinformation: éduquer plutôt que réguler... Oui mais comment?", *csem.be*, 22 februari 2019, [Online]. <http://csem.be/actualite/fake_news_et_desinformation_eduquer_plutot_que_reguler_oui_mais_comment>. [Geraadpleegd op 29 maart 2020].

te leren omgaan met diverse media en om een beter begrip te krijgen van de informatie-uitwisseling die onze maatschappij kenmerkt.³⁶⁰

Mediageletterde burgers bezitten de vaardigheden om hun nieuwsconsumptie over de verschillende media heen te analyseren en om zo de betrouwbaarheid van informatie binnen de juiste contexten af te wegen.³⁶¹

127. BEWUSTWORDINGSCAMPAGNES -- Naast mediawijsheid zorgen bewustwordingscampagnes³⁶² omtrent *fake news* ervoor dat burgers worden geïnformeerd en gesensibiliseerd over de aanwezigheid van het fenomeen.³⁶³ De bedoeling ervan is dat burgers in toenemende mate onjuiste berichtgeving kunnen herkennen en dat zij de gevaren erkennen die ermee gepaard gaan.³⁶⁴

ii. Identificatie- of toezichtsmaatregelen

128. FACTCHECKING -- *Factchecking* wordt omschreven als het diepgaand onderzoeken van claims om vervolgens via een argumentatie tot een conclusie te komen.³⁶⁵ Via deze argumentatie kan de gebruiker in volledige transparantie nagaan waarom en op basis van welke bronnen een artikel als waar of onwaar wordt beschouwd.³⁶⁶ Ook toont recent onderzoek aan dat *factchecking* een belangrijke rol speelt in het verminderen van politieke polarisering.³⁶⁷ Deze *ex*

³⁶⁰ Zo kan kritisch denken, het erkennen van eigen valkuilen en het hebben van kennis voor drogredenen individuen helpen om zichzelf te versterken in relatie tot dominante vormen van media en cultuur. Zie ook D. KELLNER en J. SHARE, "Critical media literacy is not an option", *Learning Inquiry* 2007, afl. 1, (59) 62; S. LIVINGSTONE, "What is media literacy?", *Intermedia* 2004, afl. 32, (18) 18.

³⁶¹ EC., "Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation", *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 25, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

³⁶² Om zoveel mogelijk burgers te bereiken is het aangeraden dat de overheid deze met het maatschappelijk middenveld (bv. media, non-profitorganisaties, ngo's, sociaal-culturele verenigingen, media, musea, bibliotheken, organisaties ter bestrijding van armoede, jeugdorganisaties, ...) organiseert. In België voert o.a. het Europahuis Ryckvelde actie tegen *fake news*. Zo trok de door de Vlaamse overheid gesteunde campagne "Nee tegen nonsens" met informatieve posters heel Vlaanderen rond. Zie ook C., VAN DEN BRABER, "Campagne moet u bewust maken van desinformatie: Stel altijd vragen bij wat je leest, ziet en hoort", *vrt.be*, 12 maart 2019, [Online]. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/03/12/campagne-moet-u-bewust-maken-van-desinformatie-stel-altijd-vraag/>>. [Geraadpleegd op 9 april 2020]; EUROPAHUIS RYCKVELDE, "Zeg 'nee tegen nonsens'! Lees hier hoe.", *europahuis.be*, [Online]. <<http://www.europahuis.be/nl/campagne/nee-tegen-nonsens/>>. [Geraadpleegd op 9 april 2020].

³⁶³ Voorstel van resolutie betreffende de problematiek van de desinformatie, *Parl.St.* Senaat 2018-19, nr. 6-493/1.

³⁶⁴ C., VAN DEN BRABER, "Campagne moet u bewust maken van desinformatie: Stel altijd vragen bij wat je leest, ziet en hoort", *vrt.be*, 12 maart 2019, [Online]. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/03/12/campagne-moet-u-bewust-maken-van-desinformatie-stel-altijd-vraag/>>. [Geraadpleegd op 9 april 2020].

³⁶⁵ J. DE MAEYER, *N(i)et echt! Mediawijsheid in tijden van fake news*, Leuven, Uitgeverij Acco, 2019, 46.

³⁶⁶ *Ibid.*

³⁶⁷ Zo vormt het een belangrijke manier om misvattingen veroorzaakt door *fake news* te corrigeren en vermindert het de mate waarin burgers het eens zijn met nieuws dat aansluit bij hun overtuiging. Zie ook M. HAMELEERS en T. VAN DER MEER, "Misinformation and Polarization in a High-Choice Media Environment: How Effective are Political Fact-checkers?", *Communication Research* 2020, afl. 42, 229-232; M. HAMELEERS en T. VAN DER MEER, "Hebben factchecks effect", *denieuwreporter.nl*, 30 januari 2019, [Online]. <<https://www.denieuwreporter.nl/2019/01/fact>

post-controle³⁶⁸ kent de afgelopen jaren een sterke groei.³⁶⁹ Daarnaast werd er vijf jaar geleden het *International Fact-Checking Network* opgericht om de samenwerking tussen *factcheckers* over de hele wereld te bevorderen.³⁷⁰

129. KWALITEITSLABELS – Tevens kunnen er labels aan pagina's of berichten worden toegekend, hetgeen een indicatie is voor socialemediagebruikers over de betrouwbaarheid en juistheid van informatie.³⁷¹ Uit onderzoek blijkt dat dit

checks-helpen-tegen-desinformatie-maar-dan-moeten-ze-wel-gezien-worden/>. [Geraadpleegd op 26 maart 2020].

³⁶⁸ Bij het ontstaan van *factchecking* vond er namelijk, in tegenstelling tot nu, een *ex ante*-controle plaats, d.w.z. een kwaliteitscontrole van de inhoud vóór de publicatie. Door economische en technologische vooruitgang is dit soort van feitencontrole echter grotendeels verdwenen. Zie ook M. FABRY, "Here's How the First Fact-Checkers Were Able to Do Their Jobs Before the Internet", *time.com*, 24 augustus 2017, [Online]. <<https://time.com/4858683/fact-checking-history/>>. [Geraadpleegd op 30 maart 2020]; Y. RODNY-GUMEDE, "Fake it till you make it: The role, impact and consequences of fake news" in B. MUTSVAIRO en B. KARAM (eds.), *Perspectives on Political Communication in Afrika*, Johannesburg, Palgrave Macmillan, 2018, (203) 211.

³⁶⁹ Zo is er bv. de rubriek 'Check' van VRT NWS, die ten tijde van de coronacrisis via verschillende kanalen verduidelijking bracht over het virus. Zie ook L. BELGHIMIDI, A. DORJBAYAR, V. MERCKX, J. NUYS, T. VERHEYDEN, "CHECK: Neen, het coronavirus heft niets met 5G te maken. Pas op met valse informatie op sociale media", *vrt.be*, 26 maart 2020, [Online]. <<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/03/12/misleidendeinfoosocialemedia/>>. [Geraadpleegd op 30 maart 2020]; VRT, "Wat doet de VRT om desinformatie te bestrijden?", *vrt.be*, 30 augustus 2019, [Online]. <<https://www.vrt.be/nl/over-de-vrt/nieuws/2018/12/19/hoe-kan-je-fake-news-ontmaskeren/>>. [Geraadpleegd op 30 maart 2020]; F. CHERUBINI en L. GRAVES, "The Rise of Fact-Checking Sites in Europe", *digitalnewsreport.org*, 22 november 2016, [Online]. <<https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/research/files/The%2520Rise%2520of%2520Fact-Checking%2520Sites%2520in%2520Europe.pdf>>. [Geraadpleegd op 30 maart 2020].

³⁷⁰ Daarnaast ontwikkelde het IFCN ook een code met verschillende principes (waaronder transparantie en onafhankelijkheid) die als leidraad kan dienen voor factcheckers. In dit verband kunnen factcheck-organisaties een aanvraag indienen om geverifieerde ondertekenaars van de IFCN-code te worden. Eens zij dit zijn verkrijgen zij een IFCN-certificaat (dat enkel kan worden verkregen indien er een jaarlijkse controle plaatsvindt die nagaat of de voorgeschreven principes van de code correct worden toegepast). De *factcheck*-organisaties waar Facebook mee samenwerkt beschikken over een dergelijk IFCN-certificaat, waardoor het vertrouwen bij socialemediagebruikers toeneemt. Zie ook P. BRANDTZAEG, M. CHAPARRO DOMINGUEZ, A. FOLSTAD, "How Journalists and Social Media Users Perceive Online Fact-Checking and Verification Services", *Journalism Practice* 2018, afl. 12, (1109) 1125; G. KESSLER, "Fact-checking organizations around the globe embrace code of principles", *washingtonpost.com*, 15 september 2016, [Online]. <<http://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/wp/2016/09/15/fact-checking-organizations-around-the-globe-embrace-code-of-principles/>>. [Geraadpleegd op 4 april 2020]; T. LYONS, "Hard Questions: How Is Facebook's Fact-Checking Program Working?", *about.fb.com*, 14 juni 2018, [Online]. <<https://about.fb.com/news/2018/06/hard-questions-fact-checking/>>. [Geraadpleegd op 1 april 2020]; THE INTERNATIONAL FACT-CHECKING NETWORK, "The IFCN announces updates to its Code of Principles", *poynter.org*, 9 december 2019, [Online]. <<https://www.poynter.org/fact-checking/2019/the-ifcn-announces-updates-on-its-code-of-principles-changes-will-be-effective-from-march-2020/>>. [Geraadpleegd op 4 april 2020].

³⁷¹ Dit wordt toegekend door onafhankelijke factcheckers die aangesloten zijn op een platform (bv. Facebook). Wanneer een gebruiker een artikel rapporteert als *fake news*, dan wordt dit artikel automatisch ter controle van de juistheid naar een factchecker gestuurd. Bij juiste informatie wordt er vervolgens een laag kwaliteitslabel aan het artikel toegekend, om zo andere gebruikers te waarschuwen dat het artikel onjuiste informatie bevat. Zie ook A. ALAPHILIPPE, L. DE MAREZ, A. GERLACHE, E. LIEVENS, T. PAUWELS, I. PICONE, A. ROUVROY, "Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie", 18 juli 2018, p. 14, [Online]. <https://www.dropbox.com/s/99iza9kmbwbjels/20180718_rapport_onlinedesinformatieNL.pdf?dl=0>. [Geraadpleegd op 17 april 2020]; T. LYONS, "Hard Questions: How Is Facebook's Fact-Checking Program Working?", *about.fb.com*, 14 juni 2018, [Online].

een effect heeft op de verspreiding van onjuiste informatie.³⁷² Bovendien werd dit alternatief n.a.v. de Amerikaanse Presidentsverkiezingen van 2020 gebruikt door Facebook en Instagram om zo het democratisch proces te beschermen.³⁷³

130. CONTEXTUALISATIE -- Door het weergeven van alternatieve en tegengestelde bronnen kan informatie in de juiste context worden geplaatst.³⁷⁴ Zo trachten socialemediaplatformen aanvullende perspectieven te bieden door zgn. gerelateerde en reeds *gefactcheckte* artikels weer te geven.³⁷⁵ Verder toont academisch onderzoek aan dat contextualisatie van berichten een meer kritische, betere en effectievere beoordeling van feiten mogelijk maakt.³⁷⁶

iii. Zelfregulering

131. AANMELDINGSPUNT -- Het opzetten van een laagdrempelig aanmeldingspunt voor *fake news* en andere ongewenste inhoud draagt bij tot de verbetering van de kwaliteit van informatie die op het internet wordt verspreid.³⁷⁷

<<https://about.fb.com/news/2018/06/hard-questions-fact-checking/>>. [Geraadpleegd op 1 april 2020].

³⁷² Zo geeft het onderzoek weer dat berichten met een laag kwaliteitslabel minder vaak worden gedeeld met andere gebruikers dan berichten met een hoog kwaliteitslabel. Zie ook P. MENA, "Cleaning Up Social Media: The Effect of Warning Labels on Likelihood of Sharing False News on Facebook", *doi.org*, 28 juli 2019, [Online]. <<https://doi.org/10.1002/poi3.214/>>. [Geraadpleegd op 30 maart 2020].; T. CANNON, G. PENNYCOOK, D. RAND, "Prior Exposure Increases Perceived Accuracy of Face News", *Journal of Experimental Psychology* 2018, afl. 147, (1865) 1871; A. HUTCHINSON, "Report Finds That Facebook's Fact-Checking Labels Are Effective, But Also Legitimize Not Flagged Fake Reports", *socialmediatoday.com*, 5 maart 2020, [Online]. <<https://www.socialmediatoday.com/news/report-finds-that-facebooks-fact-checking-labels-are-effective-but-also-1/573499/>>. [Geraadpleegd op 30 maart 2020].

³⁷³ Zo tracht men het bewustzijn van de socialemediagebruikers te verhogen door niet alleen de op beide platformen gepubliceerde informatie te labelen, maar ook door een pop-up venster te laten verschijnen wanneer gebruikers berichten met een *fake news* label willen delen op het desbetreffende platform. Zie ook N. GLEICHER, K. HARBATH, R. LEATHERN, G. ROSEN, "Helping to Protect the 2020 US Elections", *about.fb.com*, 21 oktober 2019, [Online]. <<https://about.fb.com/news/2019/10/update-on-election-integrity-efforts/>>. [Geraadpleegd op 1 april 2020]; S. KHAULA SAAD, "Instagram Is Using 'False Information' Labels To Call Out Fake News Now", *bustle.com*, 23 oktober 2019, [Online]. <<https://www.bustle.com/p/instagram-is-using-false-information-labels-to-call-out-fake-news-now-19259546>>. [Geraadpleegd op 1 april 2020].

³⁷⁴ EC., "Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation", *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 14-15, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

³⁷⁵ Deze artikels verschijnen onder *gefactcheckte* berichten en onder berichten die op Facebook veel worden besproken en gedeeld. Zie ook T. LYONS, "Replacing Disputed Flags With Related Articles", *about.fb.com*, 20 december 2017, [Online]. <<https://about.fb.com/news/2017/12/news-feed-fyi-updates-in-our-fight-against-misinformation/>>. [Geraadpleegd op 5 april 2020]; S. SU, "New Test With Related Articles", *about.fb.com*, 25 april 2017, [Online]. <<https://about.fb.com/news/2017/04/news-feed-fyi-new-test-with-related-articles/>>. [Geraadpleegd op 5 april 2020].

³⁷⁶ L. BODE en E. VRAGA, "In Related News, That Was Wrong: The Correction of Misinformation Through Related Stories Functionality in Social Media", *Journal of Communication* 2015, afl. 65, (619) 632.

³⁷⁷ SECTORRAAD MEDIA, "Aanbevelingen omtrent fake news en informatieverstoring", *cjsm.be*, 20 juli 2018, p. 5 [Online]. <https://cjsm.be/sarc/SR_media/adviezen/20180720_Aanbevelingen_fake_news_en_informatieverstoring.pdf>. [Geraadpleegd op 28 maart 2020].

Op die manier kunnen internetgebruikers fictieve informatie rapporteren om andere lezers te waarschuwen en worden de desbetreffende websites op de hoogte gebracht van berichtgeving die mogelijk onjuist is.

132. TRANSPARANTIE – Ten slotte is het van belang om bij elke soort informatie steeds transparant te zijn over de geconsulteerde bronnen, alsook over de auteur.³⁷⁸ De Europese expertengroep gaat nog een stap verder door ervoor te pleiten dat lezers toegang moeten hebben tot essentiële gegevens van betaalde politieke advertenties.³⁷⁹

iv. Samenwerking

133. SAMENSPEL VAN ALTERNATIEVEN – Aangezien *fake news* het gevolg is van een combinatie van verschillende oorzaken, actoren en factoren, raden experts aan om bovenstaande alternatieven te combineren en om alle betrokken actoren te wijzen op hun verantwoordelijkheid.³⁸⁰ Verder is het wenselijk dat alle inspanningen om informatie te labelen consistent zijn voor alle platformen om zo de identificatie van betrouwbare informatie voor burgers te faciliteren.³⁸¹ Een combinatie van bovenstaande alternatieven zou voor de nodige sensibilisering kunnen zorgen en zou burgers de juiste *tools* in handen kunnen geven om de kwaliteit van informatie in te schatten, hetgeen een wettelijke regulering van *fake news* overbodig zou maken.

d. Universele toepassing van de plichten en verantwoordelijkheden van de pers

134. PUBLIC WATCHDOG – Aangezien de pers vrij informatie moet kunnen verschaffen over zaken van algemeen belang, geniet zij van een bijzondere

³⁷⁸ H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017, DGI (2017) 09, p.18, [Online]. <<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020].

³⁷⁹ Bv. het land van herkomst, informatie over de advertentieorganisatie, op wie de advertenties gericht zijn en hoeveel geld eraan wordt gespendeerd. Zie ook EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 22-25, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020].

³⁸⁰ Ook wordt de nadruk gelegd op het belang van een allesomvattende en gecoördineerde aanpak van enerzijds de verschillende maatregelen en anderzijds de verschillende beleidsdomeinen zoals media, cultuur, onderwijs en Europese samenwerking. Zie ook A. ALAPHILIPPE, L. DE MAREZ, A. GERLACHE, E. LIEVENS, T. PAUWELS, I. PICONE, A. ROUVROY, “Verslag van de Belgische Expertengroep inzake Fake news en Desinformatie”, 18 juli 2018, p. 3, [Online]. <https://www.dropbox.com/s/99iza9kmbwjbels/20180718_rapport_onlinedesinformatieNL.pdf?dl=0>. [Geraadpleegd op 17 april 2020]; EC., “Final report of the High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation”, *ec.europa.eu*, 12 maart 2018, p. 35, [Online]. <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271>. [Geraadpleegd op 6 april 2020]; SECTORRAAD MEDIA, “Aanbevelingen omtrent fake news en informatieverstoring”, *cjsm.be*, 20 juli 2018, p. 6, [Online]. <https://cjsm.be/sarc/SR_media/adviezen/20180720_Aanbevelingen_fake_news_en_informatieverstoring.pdf>. [Geraadpleegd op 28 maart 2020].

³⁸¹ H. DERAKHSHAN en C. WARDLE, “Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, Rapport van de Raad van Europa 27 september 2017, DGI (2017) 09, p. 82, [Online]. <<https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-august-2018/16808c9c77>>. [Geraadpleegd op 3 april 2020].

bescherming onder artikel 10 EVRM.³⁸² Een gebrek aan persvrijheid zou namelijk de democratie belemmeren³⁸³, wat niet wil zeggen dat journalisten zomaar kunnen schrijven wat ze willen.

135. PLICHTEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN – Vandaar dat er aan de uitoefening van de persvrijheid bepaalde plichten en verantwoordelijkheden zijn verbonden.³⁸⁴ Zo duidt het EHRM op het volgende: “*By reason of the ‘duties and responsibilities’, which are inherent in the exercise of the freedom of expression, the safeguard afforded by Article 10 to journalists in relation to reporting on issues of general interest is subject to the proviso that they are acting in good faith in order to provide accurate and reliable information in accordance with the ethics of journalism.*”³⁸⁵ Journalisten dienen bijgevolg bij de verslaggeving van zaken van algemeen belang te goeder trouw te handelen om alzo betrouwbare informatie te verschaffen.³⁸⁶

136. SCHOT IN DE ZAAK ? – In het *Steel en Morris*-arrest stelt het EHRM dat de verplichting om te goeder trouw te handelen zowel geldt voor journalisten als voor “*others who engage in public debate*”.³⁸⁷ De vraag rijst of hierdoor de plichten en verantwoordelijkheden van journalisten kunnen worden doorgetrokken naar andere actoren³⁸⁸ die van belang zijn bij het creëren of verspreiden van *fake news*.³⁸⁹ Bij een positief antwoord op deze vraag zou het EHRM mogelijk sneller aanvaarden dat anti-*fake news* wetgeving wordt gebruikt tegen de creatie of verspreiding van *fake news*, omdat het personeel toepassingsgebied van de te-goeder-trouw-verplichting dan wordt verruimd. Deze verplichting zou echter een intentie criterium inhouden, hetgeen de nodige bewijsproblematiek met zich meebrengt (zie *supra*, randnr. 24 en 27). Het blijft ook de vraag of, indien deze verplichting voor andere actoren zou gelden, ze effectief zou zijn om de creatie of verspreiding van *fake news* tegen te gaan. Wanneer informatie te kwader trouw wordt gecreëerd of verspreid en de persoon in kwestie hiervoor wordt gestraft, bestaat immers het risico dat de desbetreffende informatie verder wordt verspreid door actoren die wel te goeder trouw handelen.³⁹⁰

³⁸² M. MACOVEI, *Freedom of expression: a guide to the implementation of article 10 of the European Convention on Human Rights*, Straatsburg, Raad van Europa, 2004, 11.

³⁸³ Hetgeen meermaals werd bevestigd door het EHRM. Zie ook EHRM 24 februari 1997, nr. 19983/92, De Haes en Gijbels/België.; EHRM 29 juni 2001, nr. 38432/97, Thoma/Luxemburg.; EHRM 17 juli 2014, nr. 20981/10, Ljubljana/Slovenië.; D. VOORHOOF, “Krijgen journalisten een streepje voor in Straatsburg?” *Mediaforum* 2008, afl. 5, 197-203.

³⁸⁴ EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72, Handyside/Verenigd Koninkrijk, §49.

³⁸⁵ EHRM 7 mei 2002, nr. 46311/99, McVicar/Verenigd Koninkrijk, §73; EHRM 21 februari 2017, nr. 42911/08, Orlovskaya Iskra/Rusland, § 109.

³⁸⁶ EHRM 21 februari 2017, nr. 42911/08, Orlovskaya Iskra/Rusland, § 109.

³⁸⁷ EHRM 15 februari 2005, nr. 68416/01, Steel en Morris/Verenigd Koninkrijk, §90.

³⁸⁸ Bv. socialemediagebruikers en -platformen.

³⁸⁹ EHRM 6 september 2005, nr. 65518/01, Salov/Oekraïne, Partly Concurring Opinion Of Judge Mularoni, §42.

³⁹⁰ Mijns inziens kan van journalisten redelijkerwijze worden verwacht dat zij over de nodige vaardigheden beschikken om de betrouwbaarheid van informatie te beoordelen, terwijl dit voor de gemiddelde burger anders ligt. Dit zou dan ook een rol moeten spelen bij de beoordeling van de te goeder trouw verplichting indien het *Steel en Morris*-arrest in de toekomst zou worden bevestigd door het EHRM.

3.2.4. Conclusie

137. BEOORDELING – Na het toepassen van elk van de drie voorwaarden op anti-*fake news* wetgeving staat het niet vast dat deze regelgeving de toets van art. 10, §2 EVRM zal doorstaan. Vooral de vervulling van de noodzakelijkheidsvoorwaarde zorgt voor twijfel. Omwille van de aangehaalde risico's blijkt dat anti-*fake news* regelgeving verder gaat dan strikt noodzakelijk om de doelstelling, namelijk het bestrijden van de creatie en verspreiding van *fake news*, te verwezenlijken. Daarnaast blijkt uit de aangehaalde alternatieven dat het niet uitgesloten is dat het bestrijden van *fake news* ook door minder verregaande middelen kan worden bereikt. Hieruit kan worden geconcludeerd dat er niet wordt voldaan aan het proportionaliteitscriterium en dus ook niet aan de noodzakelijkheidsvoorwaarde, waardoor anti-*fake news* wetgeving een inbreuk vormt op de vrijheid van meningsuiting die niet kan worden gerechtvaardigd.

138. VERDUIDELIJKING – Daarnaast loopt er op dit ogenblik een zaak bij het EHRM die gaat over de schriftelijke verspreiding van onjuiste informatie.³⁹¹ Het gaat over een decreet dat tijdens een noodtoestand in Armenië werd afgekondigd.³⁹² Een specifieke bepaling van dat decreet verbiedt het publiceren van duidelijk valse of destabiliserende informatie, met als gevolg dat het drukken van verschillende edities van het dagblad uitgegeven door “Dareskizb” werd verboden.³⁹³ Eén van de vragen voor het EHRM is of de rechten van de uitgever zijn geschonden.³⁹⁴ Vermeldenswaardig is dat het Media Legal Defence Initiative (hierna: MLDI)³⁹⁵ een tussenkomst in deze zaak heeft gevraagd om het EHRM te verzoeken de desbetreffende *fake news* bepalingen onverenigbaar te verklaren met art. 10 EVRM.³⁹⁶ Volgens het MLDI komt er immers geen enkele rechtvaardigingsgrond in aanmerking om deze bepalingen te rechtvaardigen.³⁹⁷ Hoewel deze zaak niet gaat over de online verspreiding van *fake news*, zou het de eerste keer zijn dat het EHRM zich uitsprekt over de verenigbaarheid van een verbodsbepaling inzake *fake news* met art. 10 EVRM. De bevindingen van het EHRM in deze zaak zouden daarom een belangrijk signaal kunnen geven dat veel bredere implicaties heeft dan alleen voor Armenië.

³⁹¹ EHRM, nr. 61737/08, Dareskizb/Armenië, ingeleid op 16 december 2008.

³⁹² N. JANSEN, “False news and article 10. Media Legal Defence Initiative intervenes in Strasbourg”, *inform.org*, 23 maart 2012, [Online]. <www.inform.org/2012/03/23/false-news-and-article-10-media-legal-defence-initiative-uintervenes-in-strasbourg-nani-jansen/>. [Geraadpleegd op 23 april 2020].

³⁹³ *Ibid.*

³⁹⁴ *Ibid.*

³⁹⁵ Dit is een ngo die juridische ondersteuning biedt aan journalisten, bloggers en onafhankelijke media over de hele wereld. Zie ook [Online]. <www.mediadefence.org/>. [Geraadpleegd op 23 april 2020].

³⁹⁶ MDLI, “A Submission to the European Court of Human Rights on behalf of the Media Legal Defence Initiative.”, *inform.org*, 15 maart 2012, [Online]. <www.inform.files.wordpress.com/2012/03/mdli-submission-final-as-sent.pdf>. [Geraadpleegd op 23 april 2020].

³⁹⁷ Dit staft de MDLI door te stellen dat de desbetreffende wetsbepaling ‘unacceptable vague’ is en niet aan de legitimiteitsvoorwaarde is voldaan. Zie ook *Ibid.*

4. CONCLUSIE

Het verspreiden van onjuiste informatie is van alle tijden. Hoewel de inhoudelijke invulling van *fake news* hetzelfde is gebleven, is dit niet het geval voor de omvang en de vorm ervan. De snelheid en de omvang van de verspreiding van informatie heeft dankzij technologische vernieuwingen zoals het internet een andere dimensie gekregen. Uit angst voor de gevolgen die deze verspreiding met zich meebrengt, zoals de ondergraving van de persoonlijke autonomie van burgers en de ondermijning van eerlijke en vrije verkiezingen, zoeken landen steeds meer hun toevlucht in het nemen van wetgevende maatregelen.

Het standpunt om de creatie en verspreiding van *fake news* wettelijk te verbieden, lijkt verleidelijk door zijn eenvoud. Elke poging om specifieke wetgeving ter bestrijding van *fake news* uit te vaardigen, gaat echter onvermijdelijk gepaard met een aantal moeilijkheden.

Allereerst is het definiëren van *fake news* een delicate zaak. Om rechtsonzekerheid en overregulering te vermijden is het immers noodzakelijk dat wetgeving een duidelijke en enge definitie voorschrijft. Dit lijkt in de praktijk een probleem aangezien er tot op heden geen consensus bestaat over een universele definitie van *fake news*. De term blijkt een veelzijdig, vaag en subjectief begrip te zijn en wordt door verschillende instanties op een andere manier gedefinieerd. Ook het misbruik van deze term tegen iedereen die een andere mening vertolkt is niet uitgesloten. Hieruit blijkt dat *fake news* een containerbegrip is dat zich niet makkelijk laat definiëren.

Ten tweede staat de grensoverschrijdende context van het internet haaks op de territoriale grenzen van nationale wetgeving. Deze mondiale dimensie zet de doeltreffendheid van nationale wetgeving onder druk. Zo kunnen websites die bijvoorbeeld in Duitsland wegens strijdigheid met de *Netzwerkdurchsetzungsgesetz* worden geblokkeerd, nog steeds toegankelijk zijn in andere Europese landen. Bovendien ontstaan er onduidelijkheden op het vlak van internationaal privaatrecht, zoals omtrent de vragen: “*Wie is er bevoegd?*”, “*Welk recht is van toepassing?*” en “*Welke gevolgen heeft dit voor de uitvoerbaarheid van een uitspraak?*”

Ten derde kan een juridische sanctionering slechts plaatsvinden indien de auteur of verspreider van het *fake news* kan worden geïdentificeerd, hetgeen in een internetcontext geen sinecure is.

Ten vierde moet er steeds rekening worden gehouden met het gevaar voor de schending van democratische grondrechten. Zo kunnen zowel de Duitse *Netzwerkdurchsetzungsgesetz* als de Franse *loi contre la manipulation de l'information* aanleiding geven tot excessieve censuur.

Ten vijfde bestaat er op de vraag naar de juistheid van informatie niet steeds een pasklaar antwoord en is er geen eensgezindheid over wie bevoegd is om de waarachtigheid van informatie te beoordelen. De Duitse wetgever kent deze bevoegdheid toe aan socialemediaplatformen terwijl de Franse wetgever ervoor koos om dit toe te vertrouwen aan de rechterlijke macht.

Ten zesde kan de regulering van *fake news* een *chilling effect* met zich meebrengen, hetgeen een onevenredige beperking kan vormen op de vrijheid van meningsuiting. Zo kunnen, omwille van de juridische sancties die worden bepaald in anti-*fake news* regelgeving, rechtsonderhorigen afgeremd of ontmoedigd worden om legitiem gebruik te maken van hun grondwettelijke rechten.

De Belgische overheid heeft de positieve verplichting om een gezond debat te faciliteren en om het recht op vrijheid van meningsuiting te waarborgen. Daarom moet anti-*fake news* regelgeving in elk geval de mogelijke nadelige gevolgen die het met zich kan meebrengen, zoals publieke en private censuur, zoveel mogelijk proberen te vermijden. Vandaar dat een preventieve sensibiliserende aanpak de voorkeur verdient.

In een preventieve fase kunnen verschillende actoren een rol vervullen om de creatie en verspreiding van *fake news* tegen te gaan. In plaats van repressief op te treden, zou het meer wenselijk zijn dat de overheid initiatieven neemt die de samenwerking met socialemediaplatformen verbetert en die de mediawijsheid van individuen stimuleert. Naast de overheid spelen ook media en journalisten een belangrijke rol. Zij dienen nog meer inspanningen te leveren met betrekking tot hun brongebruik en kunnen een *factchecking* doorvoeren vooraleer wordt overgaan tot publicatie. Een derde actor zijn de socialemediaplatformen die verschillende maatregelen zoals het labelen en *factchecken* van gerapporteerde berichten kunnen implementeren. Beide maatregelen blijken uit academisch onderzoek effectief in het signaleren van *fake news* aan derden. Een laatste actor is de bevolking zelf. Mediawijs burgers beschikken namelijk over de juiste kennis en kritische vaardigheden om *fake news* te identificeren, wat op zijn beurt de verspreiding van *fake news* kan verminderen.

Een samenwerking tussen deze verschillende actoren vergemakkelijkt de uitwisseling van kennis, verkleint de kloof tussen lokaal en mondiaal en maakt het mogelijk om consistente maatregelen te implementeren.

Kortom, het juridisch verbieden van het creëren of verspreiden van *fake news* lijkt na bovenstaand onderzoek niet de meest wenselijke oplossing. Momenteel is de beste verdediging tegen *fake news* het nemen van alternatieve maatregelen zoals bewustwordingscampagnes, onafhankelijke *factchecking* en het stimuleren van mediawijsheid. Op basis van aangeleerde betrouwbaarheidscriteria kunnen burgers in staat worden gesteld om de waarachtigheid van *fake news* te beoordelen. Burgers die in staat zijn om op een verstandige en autonome manier

met informatie om te gaan, zorgen ervoor dat *fake news* geen forum meer krijgt. Daarom is het sensibiliseren van burgers de meest democratische oplossing.

Ter conclusie kan dan ook worden gesteld dat duurzame alternatieve maatregelen, omwille van hun verenigbaarheid met het recht op vrijheid van meningsuiting, in de strijd tegen *fake news* de voorkeur genieten.

Wat vaststaat is dat over *fake news* nog veel inkt zal vloeien.

AFKORTINGEN

CSA	Conseil supérieur de l’audiovisuel
CSEM	Conseil supérieur de l’éducation aux médias
E-commerce richtlijn	Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt
E-commercewet	Wet van 11 maart 2003 houdende de omzetting in Belgisch recht van de richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt, <i>BS</i> 17 maart 2003
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
ESTF	East StratCom Task Force
EU	Europese Unie
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
HLEG Disinformation	High-Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation
IFCN	International Fact-Checking Network
LCMI	Loi contre la manipulation de l’information
Mediawijs	Kenniscentrum Digitale en Mediawijsheid
MLDI	Media Legal Defence Initiative
NetzDG	Netzwerkdurchsetzungsgesetz
WER	Wetboek van Economisch Recht